

**ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ**

**НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
«ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ»**

**МАТЕРІАЛИ
У ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

23 грудня 2025 року

**м. Київ
2025**

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
«ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ»

МАТЕРІАЛИ
V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

23 грудня 2025 року

**м. Київ
2025**

УДК 339.98

Рекомендовано до друку Вченою радою ДНДПМЕ
(протокол № 13 від 29 грудня 2025 р.)

Виклики і можливості економічного розвитку України в умовах воєнного стану: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 23.12.2025 р. – К.: ДНДПМЕ, 2025. –166 с.

Організаційний комітет:

Галасюк Віктор Валерійович – начальник відділу модернізації механізмів управління економікою ДНДПМЕ, доктор економічних наук.

Ганцяк Михайло Олегович – в.о. начальника відділу фінансової політики ДНДПМЕ, доктор філософії з фінансів.

Гужва Ігор Юрійович – в.о. директора Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, доктор економічних наук.

Іванов Євген Іванович – начальник відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі ДНДПМЕ, кандидат економічних наук, старший дослідник.

Квач Ярослав Петрович – головний науковий співробітник відділу фінансової політики ДНДПМЕ, доктор економічних наук.

Онищенко Володимир Пилипович – головний науковий співробітник відділу модернізації механізмів управління економікою ДНДПМЕ, доктор економічних наук, професор.

ISBN: 978-617-7047-60-4

У збірнику тез представлено матеріали, подані на V Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Виклики і можливості економічного розвитку України в умовах воєнного стану», яка відбулася на базі Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки 23 грудня 2025 року.

© ДНДПМЕ, 2025

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні пані та панове!

Дозвольте мені розпочати вступне слово V Всеукраїнської науково-практичної конференції з глибокої вдячності силам безпеки та оборони України. Саме завдяки їхньому щоденному подвигу, мужності та відданості ми вже четвертий рік маємо змогу жити, працювати і розвивати нашу країну навіть у найскладніших умовах. Прошу всіх присутніх хвилиною мовчання вшанувати пам'ять героїв та героїнь, які віддали своє життя, захищаючи свободу, незалежність та майбутнє України. Вічна пам'ять загиблим!

Вітаю всіх учасників конференції – науковців, експертів, практиків – чії наполегливі зусилля спрямовані на пошук оптимальних рішень для подолання наслідків війни та забезпечення сталого економічного зростання. Ваші дослідження, аналітичні напрацювання та практичні рекомендації є надзвичайно важливими для формування стратегічних рішень, які допоможуть Україні не лише вистояти, але й розвиватися в умовах воєнного часу.

Сьогодні ми зібрались, щоб обговорити одне з найважливіших питань сучасності – виклики і можливості економічного розвитку України в умовах воєнного часу. Особливої актуальності набуває необхідність адаптації вітчизняного законодавства до *acquis* Європейського Союзу. Цей процес вимагає не лише глибокого аналізу, але й проведення всебічних оцінок впливу таких змін на економіку країни. Саме від того, наскільки ефективно ми зможемо інтегрувати європейські стандарти та норми, залежатиме стійкість та конкурентоспроможність нашої економіки в майбутньому.

Ця конференція – платформа для конструктивного діалогу, обміну думками та пошуку інноваційних підходів до вирішення актуальних економічних проблем. Сподіваюся, що результати нашої спільної роботи стануть вагомим внеском у зміцнення національної економіки та сприятимуть подальшій інтеграції України до європейського і світового економічного простору.

Бажаю всім плідної роботи, натхнення та нових інтелектуальних досягнень, які стануть основою для подальшого розвитку вітчизняної науки та економіки. Нехай наші спільні зусилля сприяють побудові сильної, незалежної та процвітаючої України!

Ігор ГУЖВА

доктор економічних наук, в.о. директора
Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Андрієнко А.О.

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ..... 8

Вергелюк Ю.Ю.

МЕХАНІЗМИ РЕФІНАНСУВАННЯ ІПОТЕЧНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ... 12

Ганцяк М.О.

ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ БОРГОВОЮ СТІЙКІСТЮ В КОНТЕКСТІ ЦИКЛІЧНИХ ВИКЛИКІВ..... 16

Галасюк В.В., Пенцак Є.Я.

ЗАСАДИ ПОДВІЙНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ТАРГЕТУВАННЯ ДЛЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ПРИСКОРЕННЯ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ..... 21

Гужва І.Ю., Іванов Є.І.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ..... 25

Фролов С.В.

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО МЕТОДУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В ЧАСТИНІ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 30

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бессонов Р.О.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 35

Білянівський Р.П.

РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....38

Вербицький Д.А.

БІОГАЗ І БІОМЕТАН У МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ..... 43

Кривошея Р.О.

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ГАРАНТУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У МАШИНОБУДУВАННІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 46

Лапченко Є.І. РЕГУЛЯТОРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС.....	49
Лозовий І.В. ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ У 1990-Х РОКАХ.....	52
Пузирьов С.О. ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНІ ПІДХОДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР У ПІСЛЯВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	56
Рогузько О.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ЕКОТЕХНОПАРКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	61
Самойленко Р.Л. ІТ-КЛАСТЕРИ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	64
Терещенко А.О. РОЛЬ АПК УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ....	66
Третяк В.А. ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ.....	70
Шевчук Є.О. ІНСТИТУЦІЙНІ СТИМУЛИ РОЗВИТКУ ІТ-СФЕРИ УКРАЇНИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ.....	75
Цурак В.М. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ.....	78
СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК	
Бойко І.В. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ПРИСКОРЕНОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ.....	82
Бруцький Є.Й. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ВИРІВНЮВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ.....	86

Вісягін О.О. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: АМБІВАЛЕНТНІСТЬ НАСЛІДКІВ.....	91
Глухов В.В. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ.....	95
Ільченко В.О. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ІСІ В УКРАЇНІ.....	100
Колодяжний О.В. КІБЕРСТРАХУВАННЯ ЯК ПРОЯВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ.....	105
Краснопьоров О.Г. СИСТЕМНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РИНКУ ДЕРИВАТИВІВ.....	108
Криворучко В.О. ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	112
Луговой П.І. ЗАХИСТ ІНВЕТОРИВ ТА ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОБІГОВИХ ІНСТИТУТІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	116
Мельник В.В. ИЗИКИ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	120
Мороз С.С. МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ ТА РЕГІОНАЛЬНА ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ.....	125
Руденко Р.М. ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ.....	129
Себало А.О. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ.....	134
Семенов О.С. ОБМІН БАНКІВСЬКИМИ ДАНИМИ У ФІНАНСОВІЙ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ.....	139
Фролов Д.С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ФОНДОВОГО РИНКУ.....	143

Чернецький К.Ю. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ВИБОРУ РЕЖИМУ ВАЛЮТНОГО КУРСУ.....	147
СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ	
Колодяжний В.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СВІТОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	153
Матицин І.В. ЦИФРОВА ІНТЕРАКЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ.....	156
Шур І.М. ЕНЕРГЕТИЧНІ СТИМУЛИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ.....	158
Шамрай В.Б. ПОЛІПШЕННЯ ТРИБОТЕХНІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ДЕТАЛЕЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ МАШИН ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ ПОКРИТТІВ.....	162

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Андрієнко А.О.

*доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
молодший науковий співробітник
відділу аналізу та прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19236331>

В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України індустріальні парки розглядаються Урядом як ключовий інструмент релокації бізнесу та залучення інвестицій у переробну промисловість. Нормативно-правова база, сформована Законом України «Про індустріальні парки» [1] та Стратегією розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки [2], створила передумови для кількісного зростання мережі. Станом на грудень 2025 року до офіційного Реєстру включено 114 індустріальних парків [3]. Однак аналіз якісних показників їхньої діяльності виявляє критичну диспропорцію: ознаки реальної господарської активності (наявність інженерних мереж, діючих учасників, випуск продукції) демонструють лише близько третини [4]. Така ситуація створює ефект інформаційної асиметрії, коли потенційний інвестор не може оперативнo відрізнити перспективний промисловий майданчик від земельної ділянки, що має статус індустріального парку лише формально.

Саме ця критична диспропорція актуалізує завдання формування прозорої та уніфікованої системи оцінювання. Таким чином, у даному матеріалі представлено концептуальне обґрунтування методичних засад рейтингової системи, яка дозволить ранжувати індустріальні парки за рівнем їх ефективності, сприяючи спрощенню залучення інвестицій і посилюючи конкуренцію між територіальними громадами та регіонами. Запропонована методика є результатом поточного наукового дослідження та планується до публікації у фаховому рецензованому виданні.

Для вирішення проблеми якісного моніторингу пропонується впровадження інтегральної системи оцінки (скорингу) максимальною вагою 100 балів. Модель ґрунтується на чотирьох стратегічних блоках (табл. 1), які охоплюють ключові аспекти цілей інклюзивного і сталого промислового розвитку (ISID), що узгоджується з підходами UNIDO [5].

Таблиця 1

Структура ваг рейтингової оцінки ефективності індустріальних парків

Блок показників	Вага (балів)	Ключові індикатори (KPI)
Економічна результативність	40	Кількість учасників, інвестиції, робочі місця, експорт, рівень зарплати
Інноваційність і R&D	20	Впровадження інновацій, R&D-центри, патенти, співпраця з ЗВО
Екологічна ефективність	20	ВДЕ, управління відходами, відповідність ДСТУ 9328:2025
Соціальна інтеграція	20	Місцеві кадри, інклюзивність, безпекова інфраструктура (укриття)
РАЗОМ	100	

Джерело: складено автором.

Економічна результативність (40 балів). Цей блок має вирішальне значення, оскільки він безпосередньо відображає здатність парку генерувати економічний ефект і повернення інвестицій на рівні держави та громади. Нарахування балів відбувається за досягнення порогових значень щодо кількості активних учасників, обсягу залучених капітальних інвестицій та створення нових робочих місць. Ключовим методологічним нововведенням є врахування співвідношення середньої заробітної плати в парку до середньої по регіону. Оцінюючи, наскільки заробітна плата в парку перевищує середній рівень, система прямо стимулює створення високоякісних, а не низькооплачуваних робочих місць. Це, у свою чергу, забезпечує більші надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів, посилюючи фінансову незалежність територіальних громад. Додатково оцінюється частка експортоорієнтованих підприємств-учасників, що корелює з державною політикою заміщення імпорту та нарощування валютних надходжень.

Інноваційність та технологічний розвиток (20 балів). Цей блок відображає здатність парку генерувати високу додану вартість і є

особливо актуальним у контексті модернізації механізмів управління економікою. Рейтинг підвищується за наявності R&D-центрів, патентну активність (кількість поданих заявок та отриманих патентів) та формалізовану співпрацю з закладами вищої освіти. Така оцінка є критичною для переходу до моделі Індустрії 4.0 і формування стійких виробничих ланцюгів, незалежних від імпорту технологій.

Екологічна ефективність (20 балів). Цей блок гармонізований із вимогами нового національного стандарту ДСТУ 9328:2025 «Екоіндустріальні парки. Критерії сталості та метод оцінювання»[6], що набрав чинності у 2025 році. Він оцінює ступінь впровадження принципів циркулярної економіки: використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), наявність систем очищення стоків та рециклінгу відходів, а також формування індустріального симбіозу між учасниками. Відповідність цим критеріям є індикатором готовності парку до роботи відповідно до європейських екологічних стандартів, що є важливою умовою для інтеграції у європейські ланцюги доданої вартості.

Соціальна інтеграція та просторова стійкість (20 балів). Цей блок оцінює не лише внесок парку у місцевий ринок праці (залучення місцевих кадрів, працевлаштування ВПО), а й його стійкість та інклюзивність в умовах воєнних викликів. Тут враховуються такі критичні аспекти, як наявність інфраструктури подвійного призначення (укриттів), транспортна доступність для громадськості та ступінь залученості до соціальних проєктів громади. Включення фактора фізичної безпеки (як частини соціального компоненту) є обов'язковим в умовах підвищених воєнних ризиків, що є вирішальним для залучення довгострокових інвестицій.

Оцінювання має проводитися шляхом нарахування балів за пороговими значеннями в кожному індикаторі на основі звітів про функціонування індустріального парку, що подаються індустріальними парками до Мінекономіки два рази на рік. На основі сумарної кількості балів парки класифікуються на п'ять категорій (від «А+» до «D»), що слугує прозорим сигналом ринку.

Практичне значення цієї методики є багатовекторним:

- подолання асиметрії. Система створює єдиний «Dashboard» ефективності, який дозволяє інвесторам фокусувати свою увагу виключно на реально активних майданчиках (близько 30 з 114), мінімізуючи витрати на аудит неперспективних об'єктів;

- стимулювання конкуренції. Публічність рейтингу спонукає органи місцевого самоврядування та керуючі компанії до постійного

покращення інфраструктури та залучення учасників для підвищення свого рейтингового класу.

Загалом, впровадження даної рейтингової системи забезпечує перехід від декларативної до результативної моделі управління розвитком індустріальних парків, що є запорукою успішної реіндустріалізації та створення стійкої економіки в умовах відновлення.

Література:

1. Про індустріальні парки : Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI (зі змінами та доповненнями)
2. Стратегія розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2023 р. № 176-р
3. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Новий індустріальний парк «НОСІВСЬКІ ГОСПОДАРСТВА» включено до реєстру : новина / офіційний сайт. — 11.12.2025. — Режим доступу: <https://me.gov.ua/News/Detail/f3fe282c-2b50-44de-bb69-f47c4c2aebf0?lang=uk-UA&title=nosivskiGospodarstva>
4. Букатюк У. Кількість індустріальних парків подвоїлася, але є проблема із запуском виробництв. Forbes Україна. Вересень 2025. URL: <https://forbes.ua/news/shche-30-industrialnikh-parkiv-chekayut-pogodzhennya-uryadu-zaraz-ikh-105-12092025-32585>
5. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). International Guidelines for Industrial Parks [Electronic resource]. — 2019. — URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2019-11/International_Guidelines_for_Industrial_Parks.pdf
6. ДСТУ 9328:2025. Екоіндустріальні парки. Критерії сталості та метод оцінювання. К. : ДП «УкрНДНЦ», 2025.

Вергелюк Ю.Ю.
*к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет*

МЕХАНІЗМИ РЕФІНАНСУВАННЯ ІПОТЕЧНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237282>

У сучасних умовах Україна зіштовхується з гострою потребою вирішення житлових проблем, пов'язаних з тим, що значна частина житлового фонду зазнала руйнувань, пошкоджень чи опинилася на тимчасово окупованих територіях. У цьому контексті особливого значення набуває активізація інструментів іпотечного ринку, насамперед через розвиток ринку іпотечних цінних паперів, потенціал якого залишається значною мірою нереалізованим. Саме сек'юритизація іпотечних активів дає змогу ефективно перерозподіляти ризики між банками, інвесторами та державою, залучаючи додаткові ресурси для фінансування житлового фонду. Світовий досвід свідчить про успішне застосування моделей співфінансування житла через механізми іпотеки, що поєднують державну підтримку з приватними інвестиціями, створюючи стійкі джерела довгострокового кредитування. Актуалізація цих інструментів в українському контексті відкриває шлях до системного відновлення житлового фонду країни.

Сьогодні іпотечний ринок України функціонує в особливих умовах, зумовлених триваючою збройною агресією РФ. Значна частина населення перебуває у статусі внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і вимушена використовувати тимчасове житло, тоді як нерухомість, що перебуває у їхній власності, часто розташоване на тимчасово окупованих територіях або в регіонах, наближених до зон бойових дій. Водночас по всій території країни житлова забудова систематично зазнає пошкоджень і руйнувань внаслідок обстрілів та інших воєнних дій. У таких обставинах проблема житлового забезпечення населення безпосередньо корелює з рівнем розвитку іпотечного ринку, який покликаний задовольняти попит на нерухомість, зокрема за рахунок ефективних фінансово-кредитних механізмів, що дозволяють залучати ресурси для придбання та відновлення житла.

Рівень власності на житло серед ВПО залишається низьким: лише

незначна частка з них володіє поточним помешканням. Більшість ВПО продовжує залежати від ринку оренди, проживаючи в орендованому житлі або в інших осіб за умови сплати лише комунальних послуг. Невелика частина мешкає безоплатно, що узгоджується з обмеженим охопленням державною програмою підтримки. Натомість серед осіб, які повернулися додому та непереміщених громадян домінує власність на житло, з мінімальною часткою орендарів і тих, хто проживає у приймаючих родинах. Цей контраст підкреслює суттєві відмінності в житловому забезпеченні між переміщеним і непереміщеним населенням [1].

Зазначене вказує на необхідність активізації механізмів задоволення попиту на іпотечному ринку, що враховує соціальну складову та поєднується з іншими функціями іпотечного ринку. Ринок іпотечних цінних паперів будучи частиною іпотечного ринку та ринку капіталів забезпечує реалізацію фінансово-економічних відносин між його учасниками щодо обігу іпотечних активів, а також формування попиту та пропозиції на них. Серед функцій цього ринку: комерційна, цінова, перерозподільна, інвестиційна, стимулююча, інформаційна, регулююча, макроекономічна, соціальна, індикативна, ризикова.

Розвиток ринку іпотечних цінних паперів безпосередньо залежить від стану первинного ринку іпотечного кредитування. Саме іпотечні кредити, які акумулюються у портфелях фінансових установ, становлять основу активів для випуску відповідних цінних паперів. За умови недостатньої активності на ринку іпотечного кредитування емісія іпотечних цінних паперів втрачає сенс.

Іпотечні кредити не є пріоритетним напрямом кредитування українських банків. Дані діаграми (рис. 1) вказують на те, що частка іпотечних кредитів у виданих кредитах українських банків коливається від 2,3% до 3,7%, що в порівнянні з показниками зарубіжних країн досить мало. Для прикладу, аналогічний показник у Німеччині становить 11%, у Чехії та Польщі – 6%, в Угорщині – 9%, у Франції та Туреччині – по 10%.

В той же час, частка банківських кредитів наданих домогосподарствам становить близько 12% в аналізованому періоді. Можна констатувати, що споживче кредитування домогосподарств відбувається значно активніше. До того ж, більша частина нових виданих іпотечних кредитів становлять кредити за участі в державній програмі «Оселя». Це означає, що з ряду причин, основне місце серед яких займає низька кредитоспроможність позичальників та високі

ризиків, банки обмежені в пропозиції на іпотечні позики для громадян.

Рис. 1. Динаміка показника частки іпотечних кредитів у сукупних банківських кредитах в Україні у 2020-2024 рр., %
Джерело: побудовано автором за [2].

Окрім державного субсидювання у формі державних гарантій та компенсацій відсотків за виданими кредитами, які мають місце в Україні [3], на світових іпотечних ринках успішно використовуються інші механізми стимулювання, зокрема сек'юритизація іпотечних активів. Сек'юритизація дозволяє інвесторам утримувати та торгувати іпотечними активами по всьому світу, тим самим стимулюючи його ліквідність та капіталізацію.

Розбудова ринку іпотечних цінних паперів розглядається як один із ключових напрямів підтримки та стимулювання іпотечного кредитування. Відповідні підходи відображені у переліку заходів Стратегії розвитку іпотечного кредитування Національного банку України, зокрема в частині формування законодавчих ініціатив, спрямованих на впровадження механізмів сек'юритизації іпотечних активів.

В умовах високих ризиків, притаманних українському ринку іпотечного кредитування, механізми рефінансування виступають ключовим інструментом збереження його активності та одночасного стимулювання обігу іпотечних цінних паперів. Цінним орієнтиром для України може слугувати досвід Данії, де сформована одна з найстабільніших іпотечних систем світу. Данська модель охоплює значну частину національного кредитного ринку і вирізняється

високою надійністю та ліквідністю іпотечних облігацій, обсяг яких перевищує навіть державні боргові інструменти. В основі системи лежать спеціалізовані іпотечні банки, які не залучають депозити, а фінансують видачу кредитів шляхом емісії покритих облігацій (covered bonds). Ці облігації повністю збалансовані з відповідними позиками за строками та платіжними потоками, що мінімізує ліквідні й процентні ризики, залишаючи переважно кредитний ризик, жорстко обмежений нормативами співвідношення кредиту до застави. Завдяки такому підходу більшість данських іпотечних облігацій мають найвищий рейтинг і визнаються в ЄС ліквідними активами першого рівня [4].

Показовою рисою данської моделі є відсутність прямої фінансової участі держави як гаранта. В той же час, механізм сек'юритизації дає змогу стимулювати рефінансування та зберігати активність ринку. Всі ризики іпотечного ринку розподіляються між приватними особам, що демонструє широкі можливості приватної капіталізації.

Проте сек'юритизація іпотечних активів не виступає основним пусковим механізмом для активізації ринку іпотечних цінних паперів, а радше слугує допоміжним інструментом перерозподілу ризиків. Аналіз розвинених ринків іпотечних цінних паперів свідчить про двійстий характер впливу сек'юритизації: з одного боку, вона сприяє диверсифікації ризиків і підвищенню доступності іпотечного кредитування, а з іншого – породжує потенційні ризики розмиття відповідальності між банківськими установами, державними інституціями та інвесторами.

У контексті обмеженості бюджетних доходів, сек'юритизація набуває особливого значення для вирішення житлових проблем в Україні. Подальшого опрацювання потребують механізми її використання, зокрема із врахуванням стимулюючих принципів для банків, інвесторів та забудовників. Запровадження інструментів рефінансування активів може стати додатковим імпульсом для розвитку іпотечного ринку України.

Література:

1. Тривале переміщення та нестабільне забезпечення житлом: доступ до житла з належними умовами в Україні. Жовтень 2025 року. International Organization for Migration (IOM), DTM Україна. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-trivale-peremischennya-ta-nestabilne-zabezpechennya-zhitlom-zhovten-2025-roku>

2. Грошово-кредитна статистика. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx>

3. Verheliuk, Y., & Hantsiak, M. (2024). Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 95-102. <https://doi.org/10.32750/2024-0210>

4. Berg, J. (2025). The Danish mortgage model as a model for more safe assets in the EU. *OeNB Occasional Paper*. № 16. Pp. 23-27. URL: <https://www.oenb.at/dam/jcr:2bafde09-43d4-4040-9d36-2216a818e50d/occasional-paper-16.pdf>

Ганцяк М.О.

*доктор філософії (PhD),
в.о. начальника відділу фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ БОРГОВОЮ СТІЙКІСТЮ В КОНТЕКСТІ ЦИКЛІЧНИХ ВИКЛИКІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237679>

Проблематика управління борговою стійкістю набуває дедалі більшої актуальності для України в умовах посилення макроекономічної невизначеності та зростання ролі державних запозичень у фінансуванні публічних потреб. Це зумовлено поєднанням об'єктивних і суб'єктивних факторів нарощення державного боргу, а також поступовим поглибленням боргової залежності, що обмежує простір для проведення самостійної фіскальної політики та підвищує вразливість державних фінансів до зовнішніх і внутрішніх шоків. У таких умовах питання забезпечення боргової стійкості виходить за межі суто фінансово-технічної площини та набуває системного характеру, тісно пов'язаного з проблемами економічної та фінансової безпеки.

Наукова дилема полягає в об'єктивній неможливості відмови від державних запозичень як інструменту підтримання бюджетної збалансованості та фінансування структурних трансформацій.

Водночас динамічне зростання державного боргу формує додаткові ризики для макрофінансової стабільності, провокує безпекові виклики та суттєво ускладнює підтримання належного рівня боргової стійкості. За таких обставин управління боргом перетворюється на складний процес пошуку балансу між потребами поточного фінансування та довгостроковими обмеженнями фіскальної спроможності держави.

Універсальних інструментів управління борговою стійкістю не існує. Їх ефективність значною мірою визначається фазою економічного циклу та загальною макроекономічною кон'юнктурою. Інструменти, які є прийнятними й відносно безпечними в умовах економічного зростання, можуть виявитися непридатними або навіть дестабілізуючими під час рецесій. У цьому контексті актуалізується необхідність гнучкого, контекстно зумовленого підходу до формування інструментарію управління борговою стійкістю з урахуванням циклічних викликів, що постають перед економікою та системою публічних фінансів України.

У контексті управління борговою стійкістю за умов циклічних викликів особливу увагу привертають міжнародні дискусії щодо розв'язання трилеми фіскальної політики, пов'язаної зі зростанням видатків на безпеку, старіння населення та адаптацію до змін клімату при одночасному збереженні стійкості державного боргу [1]. У рамках таких обговорень аналізувалися альтернативні стратегії подолання боргових проблем, зокрема фіскальна консолідація, реструктуризація боргу, обмін боргових зобов'язань на екологічні та інфраструктурні інструменти, участь у міжнародних програмах полегшення боргового навантаження, а також застосування фінансових репресій.

З урахуванням різкого погіршення боргової стійкості України в умовах тривалих циклічних викликів, питання контрольованого дефолту зберігає свою актуальність як потенційного інструменту управління борговим навантаженням [2]. Дефолт, попри суперечливий характер, може розглядатися як крайній механізм відновлення стійкості державних фінансів, дозволяючи уникнути накопичення непосильних боргових зобов'язань. Водночас його застосування вимагає ретельного аналізу ризиків, зважаючи на тимчасове обмеження доступу до міжнародних ринків капіталу та посилення короткострокового тиску на

економіку. Дефолт як інструмент боргової політики доцільно оцінювати в контексті альтернативних стратегій, з огляду на фазу економічного циклу та довгострокові наслідки для фінансової стабільності держави.

У таблиці 1 відображено перелік інструментів управління борговою стійкістю у контексті відповідності економічним циклам.

Таблиця 1

Доцільність використання інструментів боргової стійкості в розрізі економічних циклів

	Рецесія	Експансія
Фінансові репресії	Ні	Так
Фіскальна консолідація	Ні	Так
Зелені облігації	Так	Так
Інфраструктурні облігації	Так	Так
Реструктуризація	Так	Ні
Дефолт	Так	Ні
Державні гарантії	Так	Так

Джерело: побудовано автором.

Фінансові репресії часто характеризують як приховану форму оподаткування, що дає змогу непомітно перерозподіляти ресурси від приватних заощаджень на користь фінансування державних видатків, минаючи необхідність прямого підвищення податкових ставок і, відповідно, знижуючи рівень суспільного спротиву таким заходам. Дискусії виявили потенційну ефективність фінансових репресій у короткостроковій перспективі для стримування боргового тиску. Водночас у довгостроковому вимірі цей інструмент виявляє суттєві вади, зокрема негативний вплив на дохідність заощаджень, викривлення механізмів фінансового ринку, примусовий перерозподіл капіталів, зниження продуктивності праці та загальне послаблення економічної динаміки [3].

Інструменти фіскальної консолідації, зокрема в бюджетній сфері, мають обмеженість можливостей реалізації шляхом скорочення державних витрат, адже суттєво провокують підвищення фіскального навантаження. Подібна практика в Україні мала місце у 2021 році, коли її рівень суттєво перевищив середні показники для розвинених країн і

для країн з ринками, що формуються. Однак, управління швидко перейшло на канал рестриктивної фіскальної політики.

У контексті управління внутрішнім ринком державного боргу дедалі більшої популярності набувають такі інструменти, як інфраструктурні та зелені облигації. Вони можуть слугувати ефективним механізмом зменшення залежності від зовнішніх запозичень через мобілізацію внутрішніх заощаджень та інвестиційних ресурсів. Водночас у період воєнних дій попит на ці інструменти залишається обмеженим через підвищені ризики, що знижує їхню привабливість для інвесторів. Натомість потенціал інфраструктурних і зелених облигацій суттєво зростає в фазі економічного підйому, що робить їх особливо перспективними для фінансування повоєнної відбудови та відновлення макроекономічної стабільності.

Реструктуризація суверенного боргу виступає важливим інструментом управління борговим навантаженням для країн у фінансових труднощах, хоча її успіх значною мірою визначається вибором адекватних механізмів та ефективною координацією з кредиторами [4]. Міжнародний досвід свідчить, що ефективна реструктуризація передбачає поєднання списання частини боргу, пролонгації термінів погашення чи обміну боргових інструментів з глибокими економічними реформами та фіскальною консолідацією. Водночас зміни кон'юнктури глобального боргового ринку ускладнюють переговори та узгодження позицій. Програми МВФ, попри ключову роль у підтримці країн з надмірним боргом, переважно орієнтовані на репрофілювання боргових потоків, а не на суттєве їх скорочення, що здатне породжувати довгострокові ризики для фінансової стійкості.

У період економічної невизначеності державні гарантії, як спосіб розподілу ризиків фінансування підприємницької активності, є досить ефективними. Цей інструмент здатний знизити пряме фінансове навантаження на державний бюджет і водночас дозволяє спрямувати обмежені ресурси в пріоритетні сфери. Проте, з огляду на ряд проблем, пов'язаних із їх використанням, його ефективність забезпечується лише за умови дієвої системи контролю за наданням державних гарантій та мінімізації корупційної складової [5]. За наявності

адекватної системи лімітів обсягу наданих державних гарантій та допустимого рівня гарантованого боргу цей інструмент може застосовуватися як у періоди рецесій, так і під час економічного підйому.

Цілісне бачення управління борговою стійкістю передбачає його розгляд як контекстно залежного процесу, ефективність якого визначається фазою економічного циклу та поєднанням інструментів, а не їх ізольованим застосуванням. Обґрунтовано доцільність диференційованого використання боргових, фіскальних і квазіфіскальних механізмів з урахуванням циклічних викликів, що дозволяє мінімізувати ризики макрофінансової дестабілізації та розширити практичний інструментарій формування боргової політики України в умовах підвищеної невизначеності.

Література:

1. Chief Economists Outlook. 2025. World Economic Forum. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_Chief_Economists_Outlook_January_2025.pdf
2. Ганцяк М. Дефолт та реструктуризація як можливі сценарії врегулювання боргових проблем. Modeling the Development of the Economic Systems. 2023. №1. С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-3>
3. Онишко , С. В., Вергелюк , Ю. Ю., & Ганцяк , М. О. (2025). Сучасні методи та інструменти вирішення боргових проблем України. Стратегія економічного розвитку України, 57, 103–117. <https://doi.org/10.33111/sedu.2025.57.103.117>
4. Hantsiak, M. Sovereign Debt Restructuring Mechanisms: Trends, Tools, and Global Case Studies. (2025). Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University, 3(43), 36-43. <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2025-03-36-43>
5. Verheliuk, Y. Management of Guaranteed Debt: Shortcomings and Ways for Improvement. (2025). *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 3(43), 88-95. <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2025-03-88-95>

Галасюк В.В.

*д.е.н., начальник відділу модернізації
механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки,
ад'юнкт-професор Києво-Могилянської бізнес-школи
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0467-4956>*

Пенцак Є.Я.

*канд. фіз.-мат. наук, доцент,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6899-3454>*

ЗАСАДИ ПОДВІЙНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ТАРГЕТУВАННЯ ДЛЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ПРИСКОРЕННЯ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237614>

Долаючи виклики повномасштабного військового вторгнення та формуючи траєкторію власної євроінтеграції, Україна потребує формулювання високорівневої стратегічної рамки та показників оцінки прогресу, які дозволять максимізувати позитивні трансформаційні зрушення економіки з урахуванням наявних викликів, ресурсів і можливостей. Доцільно визначитись з цілями економічного розвитку верхнього рівня, які б дозволили згодом кастомізувати економічну політику для найбільш повного розкриття економічного потенціалу України з урахуванням кращого світового досвіду.

Україна ослаблена війною та критично залежна від зовнішньої підтримки: близько половини фінансування державного бюджету припадає на іноземні кредити та гранти [1]. Держава стикається з низкою дефіцитів – бюджетним (фіскальний розрив у 2025 році прогнозується на рівні \$39,3 млрд [2], ймовірно сягаючи 20% ВВП), зовнішньоторговельним (імпорт на 86% перевищує експорт за 9 міс. 2025 року [3]) та кадровим (за період військової агресії рф населення України скоротилося майже на 10 млн осіб – до 32,9 млн осіб у 2025 році [4]).

Крім того, економіка характеризується хронічним домінуванням сировинної складової в експортному кошику: до 70 відсотків товарного

експорту України становить сировина необроблена або з найменшим рівнем обробки, що кардинально знижує ефективність економіки [5].

Для реагування на вищезазначені виклики, з огляду на світовий досвід, ресурси та можливості економічного розвитку України представляється доцільним одночасне таргетування:

- прискорення зростання ВВП на душу населення (GDP per capita Growth);
- підвищення якості економіки (Economic Complexity).

Цей подвійний мандат економічного розвитку можна визначити як сприяння якісному економічному зростанню.

Валовий внутрішній продукт (ВВП), як відомо, відображає рівень економічної активності країни. Розраховуючи його на душу населення (per capita) за паритетом купівельної спроможності ми опосередковано оцінюємо ефективність економіки. Втім традиційне таргетування цих показників не забезпечить вирішення хронічних проблем та дисбалансів економіки України. По-перше, оскільки так ми ніби цілимось у дзеркало заднього виду: ВВП є запізнлим індикатором (lagging indicator), тоді як економічна складність може бути випереджальним (leading indicator). По-друге, «традиційні» темпи зростання ВВП на рівні 2–3% на рік (які багато економістів вважали б прийнятними) не здатні забезпечити подолання Україною економічного відставання від ЄС – який, своєю чергою, також не є “економічним чемпіоном” у порівнянні з США та Китаєм. Україна відстає за показником ВВП на душу населення (ПКС) від успішних сусідів – таких як Польща та Туреччина – у 2–3 рази, а від успішних економік Америки та Європи – у 4-5 та навіть більше разів [6].

Тож Україні необхідне значне економічне прискорення – це чи не єдиний шлях до скорочення ключових дефіцитів (інвестиційного, бюджетного, торговельного, людського), подолання структурних дисбалансів (зокрема, критичне домінування сировинного експорту), а також досягнення економічної самозарадності, реального суверенітету та міжнародної суб’єктності.

Втім, критично важливими є не лише темпи економічного зростання, а й його якість – тобто «наповнення» приросту ВВП. Те, за рахунок яких видів діяльності формується додана вартість в країні, визначає виробничу структуру економіки, що найповніше відображається показником економічної складності (Economic Complexity Index) [7]. Цей індикатор відображає технологічну глибину, різноманітність і знанневу інтенсивність економіки. Він по суті показує, наскільки

«розумну» і різноманітну продукцію виробляє та експортує країна [8].

Якщо країна переважно експортує сировину або прості товари (наприклад, зерно, залізну руду чи деревину), це свідчить про низьку економічну складність. Якщо ж вона експортує високотехнологічну, різноманітну продукцію (мікроелектроніку, фармацевтику, обладнання, програмне забезпечення тощо), це ознака високої економічної складності.

Висока економічна складність:

- сприяє швидшому зростанню ВВП у довгостроковій перспективі;
- забезпечує вищу додану вартість і синергетичні крос-секторальні ефекти;
- підвищує продуктивність і рівень оплати праці в економіці;
- робить економіку менш вразливою до зовнішніх шоків (зокрема, падіння цін на сировину);
- підвищує інвестиційну привабливість країни.

Натомість низька складність означає, що економіка спирається на прості, сировинні, малоперспективні галузі, що обмежує потенціал розвитку.

Дуже важливо, що показники економічної складності характеризують як потенціал економічної активності країни (висока кореляція з ВВП на душу населення), так і виступають предиктивним фактором майбутнього економічного розвитку та швидкості зростання економіки [9]. Зростання економічної складності дозволить змінити структуру чистого експорту - збільшити експорт з високою доданою вартістю та замінити такий імпорт з недружніх країн, а також та стимулювати інвестиції, нарощуючи «розумні» капітальні вкладення у технологічні сектори.

Тож, дбаючи про підвищення економічної складності (удосконалюючи виробничу структуру економіки, її якість), ми формуємо фундамент для швидшого, стійкішого та тривалішого економічного зростання. Фокус на економічній складності – це фундамент стійкого довгострокового економічного зростання, навіть якщо це вимагатиме значних капіталовкладень на старті [10]. До того ж економічна складність є вимірюваною та забезпечує міжнародну співставність.

До того ж ВВП піддається декомпозиції на індикатори, які можна безпосередньо відстежувати на різних рівнях (зокрема інвестиції та експорт), а економічна складність – завдяки дослідженням Гарвардського університету та МІТ [11] – вимірюється як на рівні країни, так і на рівні окремих продуктів та регулярно відображаються в «Атласі

економічної складності», створеному в Школі державного управління ім. Кеннеді Гарвардського університету і заснованому на дослідженнях Лабораторії економічного зростання Гарварду (Harvard Growth Lab).

Література:

1. Трекер економіки України під час війни / Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
2. Дані Мінфіну про зовнішнє фінансування Державного бюджету України у першій половині 2025 року. URL: [https://www.mof.gov.ua/uk/news/in the first half of 2025 the government of ukraine secured 22 billion in external financing-5228](https://www.mof.gov.ua/uk/news/in_the_first_half_of_2025_the_government_of_ukraine_secured_22_billion_in_external_financing-5228)
3. Зовнішньоторговельний баланс України за 9 місяців 2025 року (експрес-випуск Держстату). URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnotorhovelnnyy-balans-ukrayiny-za-9-misyatsiv-2025-roku-ekspres-vypusk>
4. International Monetary Fund Country Profile: Ukraine at Glance. URL: <https://www.imf.org/en/countries/ukr>
5. Галасюк В.В. Концептуальні засади трансформації економіки України: монографія //Київ: Національна академія управління. – 2019.
6. CIA The World Factbook Country Comparisons – Real GDP per capita. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/real-gdp-per-capita/country-comparison/>
7. Hidalgo, C. A., & Hausmann, R. (2009). The building blocks of economic complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 106(26), 10570–10575. URL: <https://atlas.hks.harvard.edu/countries/804/export-complexity>
8. Hausmann, Ricardo, César A. Hidalgo, Sebastián Bustos, Michele Coscia, and Alexander Simoes. *The atlas of economic complexity: Mapping paths to prosperity*. MIT Press, 2014.
9. Halasiuk V. Gross Fixed Capital Formation as Indicator of the Prospects for Economic Development of the Country. *Kobe Gakuin Economic Papers (Japan)*. 2018. Vol. 50. No.3. P. 71-80.
10. Hidalgo, C. A., Klinger, B., Barabási, A.-L. & Hausmann, R. The Product Space Conditions the Development of Nations. *Science* 317, 482–487 (2007).

Гужва І.Ю.

д.е.н., в.о. директора,

*Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6281-5788>*

Іванов Є.І.

к.е.н., с.д., начальник відділу

*аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8076-4374>*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19627433>

Лісове господарство України визначається специфікою сучасного лісового покриву, який був суттєво трансформований протягом останніх десятиліть як кількісно, так і якісно. Рівень лісистості в країні становить 15,9%, що є одним із найнижчих показників серед європейських країн. Разом з цим, Україна посідає 9-те місце в Європі за площею лісів (загальна площа лісового фонду в Україні сягає 10,4 млн га, з яких 9,6 млн га – вкриті лісовою рослинністю) і 6-те – за запасами деревини (близько 2,3 млрд м³). Умови для вирощення лісової рослинності в Україні надзвичайно різні, тому ліси розподілені нерівномірно: рівень лісистості регіонів коливається від 3,7% у Запорізькій області до 51,4% у Закарпатській [1].

Основними особливостями лісів та лісового господарства України є:

– різноманітність природних умов, що зумовлює значні відмінності в лісорослинних умовах та методах ведення лісового господарства в різних природних зонах країни: Поліссі, Лісостепу, Степу, Українських Карпатах та Гірському Криму;

– обмеження у лісокористуванні – більш ніж половина лісів має режим обмеженого лісокористування, крім того наявний високий відсоток заповідних лісів (16,2%) зі сталою тенденцією до зростання. 35% лісів ростуть в зоні радіоактивного забруднення різного рівня

інтенсивності, деякі з цих лісів повністю виключені з господарського використання);

– штучне походження лісів та їх низька стійкість – близько 50% лісів України створені штучно та втрачають стійкість до несприятливих факторів, особливо пов'язаних зі зміною клімату. Це проявляється у різкому скороченні площі ялинників і значному зростанні обсягів санітарних рубок через деградацію та загибель дерев. Основні причини низької стійкості – помилки при створенні лісів: одновікові, перегушені молодняки хвойних порід та листяні ліси 3–5 генерацій, які мають знижену життєздатність [2].

Все це вимагає посиленого догляду за ними.

Лісова галузь також значно постраждала через повномасштабне вторгнення, військові дії вплинули як на безпосередню діяльність лісгосподарських підприємств, так і на стан лісових площ, особливо у східних і південних регіонах країни. Зокрема, мають місце:

– втрата лісових площ через бойові дії: у багатьох регіонах лісові масиви пошкоджені або повністю знищені через артилерійські обстріли, вибухи та пожежі. Станом на травень 2024 р. збитки, завдані природно-заповідному фонду України, сягнули \$2,55 млрд, знищено 4,775 млн дерев на площі 8000 гектарів. Станом на січень 2024 року загальні збитки, завдані інфраструктурі лісового фонду України, оцінені у понад 82,9 млн м3 деревини загальною вартістю \$4,5 млрд [3]. Під тимчасовою окупацією перебувають близько 800 тис. га лісів;

– мінування лісових земель: понад 500 тис. га лісових територій забруднені вибухонебезпечними предметами – заміновані, мають нерозірвані снаряди, що унеможливає їх використання для заготівлі деревини, а також ускладнює лісовідновлювальні роботи;

– погіршення екологічної ситуації: втрата лісових ресурсів призводить до зниження біорізноманіття, погіршення якості ґрунтів та збільшення ризиків природних катастроф, таких як пожежі, вітровали, повені та зсуви [4].

Понад 87% лісових угідь перебувають у державній власності, 13% – у комунальній, лише 0,1% лісових угідь належать приватним власникам [5]. У 2022 році в Україні розпочато реформу лісової галузі: державні лісові господарства об'єднуються в єдине підприємство «Ліси України» для більш ефективного управління лісовим фондом країни (охорона, захист, використання та відтворення лісів). Реформа передбачає укрупнення філій і впровадження сучасних технологій для забезпечення прозорості та підвищення ефективності лісового

господарство, а також залучення інвестицій – без права приватизації лісових ресурсів.

Паралельно запроваджено законодавчі зміни, які перенесли торгівлю деревиною на ліцензовані товарні біржі. Це дозволило ліквідувати непрозорість ринку, маніпуляції цінами та ухилення від сплати податків – проблеми, що раніше масово виникали через низьку простежуваність деревини та тіньові практики, такі як фальсифікація аукціонів, заниження обсягів продажів, першочерговий продаж державними лісовими господарствами цінних сортиментів деревини пов'язаним фірмам тощо.

З метою збереження доступу вітчизняних деревообробних підприємств до цінних сортиментів деревини і загального обмеження промислової вирубки в Україні з 01.11.2015 року діяв десятирічний мораторій на експорт необробленої деревини всіх порід, крім сосни (для експорту деревини з сосни заборона експорту почала діяти з 1 січня 2017 року). Наразі термін дії мораторію для всіх видів деревини, крім сосни, завершився. Його замінив введений урядом режим ліцензування експорту необроблених лісоматеріалів з нульовою квотою до кінця 2026 року.

Обсяги заготівлі деревини сягнули піку у 2016 році, склавши 22,6 млн м³. До 2021 року цей обсяг скоротився до 17,8 млн м³, а в умовах повномасштабної війни надалі зменшився до 14,9 млн м³ за підсумками 2024 року. Заготівля лісоматеріалів круглих сягнула 9,3 млн м³ у 2019 році й надалі скоротилася до 6,8 млн м³ у 2024 році. Заготівля паливної деревини сягнула свого піку у 2017 році, коли склала 11,6 млн м³, до 2024 р/ відповідні обсяги заготівлі зменшились до 8,1 млн м³.

Характерною особливістю заготівлі деревини в Україні у 2014–2022 роках було наявність у структурі заготівлі біля 50% обсягів санітарних рубок. Це суперечить практикам сталого лісового господарства, однак є вимушеним кроком в умовах переважання старіючих деревостанів, поширення шкідників (зокрема верхівкового соснового короїда) та вищезазначених проблем з низькою стійкістю лісів. Водночас надмір санітарних рубок в умовах браку достовірних даних про масштаби ураження деревостанів формує сприятливе середовище для поширення незаконної вирубки та перешкоджає точній оцінці лісових ресурсів України.

Основною деревною породою, що заготовлюється в Україні, є сосна. У 2024 році на неї припало 49,5% усієї заготівлі (8,8 млн м³). Загалом на хвойні породи припадає 59,2% заготівлі. Протягом 2020–2024 років

обсяги заготівлі хвойних дерев скоротилися на 23,9%, що пов'язано як з наслідками війни, так і зі зменшенням санітарних рубок, спричинених пошкодженням шкідниками лісу. Твердолистяні породи (дуб, бук тощо) складають 29,1% заготівлі, м'яколистяні (береза, вільха, осика та інші) – 11,7%.

Станом на 2024 рік в деревообробній промисловості України працювало понад 52,9 тис. осіб; у лісовому господарстві і лісозаготівлі – майже 38,6 тис. осіб, виробництві меблів – 41,3 тис. осіб. Всього 132,8 тис. зайнятих у лісопромисловому комплексі. У галузі деревообробки діє 2640 підприємств, у лісовому господарстві домінує ДП «Ліси України» (у постійному користуванні 6,9 млн га лісів – 76,0% від загальної площі лісів в Україні; заготовляє 13,5 млн м³ деревини – 90,7% від усієї заготівлі у 2024 році; охоплює 22 тис. працівників або 57,0% зайнятих у лісовому господарстві України), а також функціонують ще 513 середніх і дрібних підприємств.

На фоні загальної деіндустріалізації економіки та низки інших викликів деревообробна промисловість залишається однією з найбільш стійких галузей України. Індекс промислової продукції згідно з КВЕД 16.2 «Виготовлення виробів з деревини» в Україні у 2014–2021 роках збільшився на 14,9% (при тому, що індекс виробництва продукції переробної промисловості України в цілому за цей період скоротився на 6,8%). У результаті повномасштабного вторгнення, у 2022 році виробництво продукції деревообробки склало 79,3% від рівня 2014 року. Однак надалі спостерігається стійке відновлення обсягів виробництва і за підсумками 2025 року відповідний індекс досяг 100,5% від рівня 2014 року.

Виробництво продукції первинної обробки за КВЕД 16.1 «Лісопилне та стругальне виробництво» (охоплює виробництво розпиляних лісоматеріалів, дошок, деревної вовни та борошна, тріски, стружки тощо) протягом 2014–2021 років зросло на 45,0%, однак в умовах війни стрімко скоротилося і в 2025 році склало лише 66,1% від рівня 2014 року.

Серед продукції із середнім і глибоким рівнем обробки деревини в Україні найбільше розвивається виробництво фанери. У 2022 році було вироблено 233,8 тис. м³ фанери, що на 23,1% більше ніж у середньому у 2018–2021 роках, незважаючи на руйнівні наслідки війни. Також попри всі виклики зростає виробництво піддонів та обичайок (20,8 млн шт. у 2022 році) і паркету (718,4 тис. м²). На приблизно тому ж, що і до повномасштабної війни, рівні залишається виробництво шпону; у 2022

році вироблено 210,2 тис. м³ цієї продукції. Натомість знизився випуск деревостружкових плит, столярних виробів, дерев'яної тари і барабанів для кабелів.

В експорті деревообробної продукції спостерігається стійка тенденція до поступового зростання частки напівфабрикатів (шпону, фанери, ДСП, ДВП та ін.) та готової продукції (піддонів, столярних виробів, теслярських матеріалів, посуду тощо). Водночас переважну частку досі займає продукція первинної обробки деревини – лісоматеріали розпиляні, листи для облицювання, паливна деревина). У 2024 році експорт деревообробної продукції сягнув \$1,46 млрд, з яких продукція первинної обробки склала 59,5%, напівфабрикати – 16,6%, а готові товари – 23,9%.

Найбільш динамічно розвивається експорт дерев'яних меблів та їх частин. Протягом 2014–2024 років вартісні обсяги цього експорту зросли зі \$140,1 млн до \$332,7 млн (у 2,4 рази), фізичні обсяги – з 95,4 тис. до 197,3 тис. т (у 2,1 рази). Позитивна динаміка експорту спостерігалася у всі роки, крім 2015–2016 рр. та 2022 року. У 2024 році 91,6% українського експорту дерев'яних меблів (180,8 тис. т) спрямовано до країн ЄС.

Аналіз економічного стану і динаміки розвитку лісопромислового комплексу України засвідчує, що результати адаптації вітчизняного законодавства до права ЄС значною мірою залежатимуть від того, як бізнес, держава та громадянське суспільство будуть спроможні:

- забезпечити поліпшення якості і стійкості лісового фонду, сформувані достатній сировинний потенціалу для збереження позитивних тенденцій у розвитку деревообробної та меблевої галузей;
- зберегти динамізм реформ у державному секторі, спрямованих на підвищення прозорості лісозаготівлі та реалізації деревини на відкритих аукціонах;
- посилити інституційну спроможність для ефективної імплементації актів права ЄС (зокрема, забезпечення простежуваності деревини для збереження доступу продукції деревного походження на європейський ринок);
- подолати руйнівні для лісових екосистем наслідки воєнних дій.

У світлі запровадження в Україні мораторію, а потім нульових квот не експорт необробленої деревини, важливим залишається питання щодо регулювання у майбутньому доступу необробленої деревини на ринок ЄС, зокрема можливостей надання перехідних періодів на шляху повної лібералізації Україною експорту цієї чутливої продукції.

Література:

1. Загальна характеристика лісів України / Державне лісове агентство України. URL: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/lisi-ukrayini/zagalna-harakteristika-lisiv-ukrayini>
2. Krynytsky H.T. et al (2017). Forests and Forestry in Ukraine. *Scientific Bulletin of UNFU*. Vol. 27, no 8, pp. 10-15. https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2017/27_8/2_2.pdf
3. Report on damages to infrastructure from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine as of January 2024. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/05/Eng_01.01.24_Damages_Report.pdf
4. Muraviov Y.V. (2025). Innovative Approaches to Forestry Management in Ukraine: Current Challenges. Efficiency of Public Administration. Issue 82/83, pp. 111-117. <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/600/576>
5. Nazarkina R., Bogonos M. (2025). Ukraine's Forestry at a Glance: Lessons from Sweden / KSE; Center for Food and Land Use Research. P. 2. <https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/04/Ukraines-Forestry-at-a-Glance-Lessons-from-Sweden.pdf>

Фролов С.В.

*к.е.н., провідний науковий співробітник
відділу фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО МЕТОДУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В ЧАСТИНІ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238679>

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні частка державного сектору економіки залишається на доволі значному рівні. При цьому, окрім фінансів державного та місцевих бюджетів велику роль відіграє діяльність державних підприємств. Так, за різними оцінками частка державних підприємств до повномасштабного вторгнення оцінювалась на рівні 8-10 відсотків ВВП.

Значний вплив державних підприємств на економіку України передбачає державне регулювання їх діяльності. Відповідно до основ державного регулювання економіки існують наступні методи регулювання:

- правові;
- адміністративні;
- економічні.

При цьому, під правовими методами розуміють систему законів та законодавчих актів, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання (визначають правовий простір) [1].

Слід зазначити, що відповідно до Закону України в від 21.09.2006 р. №185-V «Про управління об'єктами державної власності» основними фінансовими документами, що регламентують діяльність державних підприємств є фінансовий план та лист очікувань власника.

Зокрема, статтею 5 вищезазначеного Закону передбачено, щорічне погодження Міністерством фінансів України листа очікувань власника та фінансового плану державних підприємств, а статтею 6 – погодження фінансових планів уповноваженим органом управління [2].

При цьому, погодження фінансових планів передбачено для всіх підприємств єдиним засновником яких є держава, підприємств в статутному капіталі яких державі належать 50 відсотків акцій, а погодження листа очікувань власника – лише для державних підприємств, які мають обсяг чистого прибутку понад 50 мільйонів гривень.

Відповідно до норм визначених в Законі України від 21.09.2006 р. №185-V «Про управління об'єктами державної власності» Кабінетом Міністрів України розроблено ряд підзаконних актів, що регламентують погодження основних фінансових документів державних підприємств.

Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2024 р. №984 «Про затвердження Порядку щорічного погодження пропозицій щодо окремих фінансових показників, а також обсягів виплат на користь держави, бюджетного фінансування та квазіфіскальних операцій, які включатимуться до листа очікувань власника, а також до фінансових планів, стратегічних планів розвитку та інвестиційних планів на середньострокову перспективу суб'єктів господарювання державного сектору економіки».

Вищезазначеним порядком визначено основні засади окремих фінансових показників (коефіцієнтів рентабельності, ліквідності та платоспроможності), обсягів виплат на користь держави та бюджетного

фінансування, а також квазіфіскальних операцій, які включатимуться до листа очікувань власника, а також до фінансових планів державних підприємств [3].

Крім цього, з метою врегулювання неузгодженостей, що виникали у державних підприємств під час розроблення листа очікувань власника, Міністерством економіки України наказом від 01.10.2024 р. №24098 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки листа очікувань власника» було затверджено методику та порядок підготовки вищезазначеного документу.

Враховуючи, що ключовим фінансовим документом, який регулює діяльність державних підприємств є фінансовий план, особливого значення набуло затвердження методичних рекомендацій щодо його розроблення суб'єктами господарювання державного сектору економіки.

Зокрема, Міністерством економіки, довілля та сільського господарства України наказом від 28.08.2025 р. №350 «Про затвердження типової форми подання зведених показників фінансових планів суб'єктів господарювання державного сектору економіки та Методичних рекомендацій щодо розроблення фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки» сформувало єдиний підхід до процедури складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану державного підприємства, затвердило структуру фінансового плану та звіту про його виконання, а також визначило загальні вимоги до процедури складання фінансового плану та звіту про його виконання [4].

Також слід звернути увагу на посилення контролю держави за використанням як бюджетних так і власних коштів державних підприємств, обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 мільйонів гривень, на капітальні інвестиції. Зокрема, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 20.12.2024 р. №1452 «Про затвердження Порядку погодження пропозицій щодо максимальних порогів обсягу капітальних інвестицій».

Вищезазначеною постановою визначено організаційні засади щорічного погодження Міністерством фінансів України пропозицій органу управління державного підприємства максимальних порогів обсягу капітальних інвестицій [5].

При цьому, в вищезазначеній постанові для оцінки фінансового стану підприємства використовуються коефіцієнти рентабельності, ліквідності та платоспроможності.

Окремо слід зазначити, що як в постанові КМУ від 27.08.2024 р. №984 «Про затвердження Порядку щорічного погодження пропозицій щодо окремих фінансових показників, а також обсягів виплат на користь держави, бюджетного фінансування та квазіфіскальних операцій, які включатимуться до листа очікувань власника, а також до фінансових планів, стратегічних планів розвитку та інвестиційних планів на середньострокову перспективу суб'єктів господарювання державного сектору економіки» так і в постанові КМУ від 20.12.2024 р. №1452 «Про затвердження Порядку погодження пропозицій щодо максимальних порогів обсягу капітальних інвестицій» оцінка таких пропозицій здійснюється шляхом розрахунку інтегрального показника на основі відповідних коефіцієнтів, що характеризує фінансовий стан державного підприємства.

Таким чином, проаналізувавши основні нормативно-правові документи, що регулюють процес фінансового планування державних підприємств можна зробити висновок, що на даний час в Україні сформовано цілісний комплекс заходів в рамках правового методу державного регулювання економіки.

Зокрема, створено дієві механізми контролю за фінансовими ресурсами державних підприємств з використанням основних методів економічного аналізу фінансових показників, розроблено методичні основи розроблення та погодження основних фінансових документів, створено умови для розвитку суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Література:

1. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика. Навчальний посібник. Львів: ЛРІДУ НАДУ 2011. 128 с. С. 21. DOI: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A2%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BA.pdf>
2. Закон України від 21.09.2006 р. №185-V «Про управління об'єктами державної власності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2024 р. №984 «Про затвердження Порядку щорічного погодження пропозицій щодо окремих фінансових показників, а також обсягів виплат на користь держави, бюджетного фінансування та квазіфіскальних операцій, які включатимуться до листа очікувань власника, а також до фінансових

планів, стратегічних планів розвитку та інвестиційних планів на середньострокову перспективу суб'єктів господарювання державного сектору економіки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/984-2024-%D0%BF#n10>

4. Наказ Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України від 28.08.2025 р. №350 «Про затвердження типової форми подання зведених показників фінансових планів суб'єктів господарювання державного сектору економіки та Методичних рекомендацій щодо розроблення фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0350741-25#Text>

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2024 р. №1452 «Про затвердження Порядку погодження пропозицій щодо максимальних порогів обсягу капітальних інвестицій» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1452-2024-%D0%BF#Text>

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бессонов Р.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19236735>

Євроінтеграційний вектор України для легкої промисловості слід розуміти не як зовнішній фон, а як режим конкуренції, у межах якого змінюються критерії життєздатності виробництва. Лібералізація доступу до ринків та гармонізація правил із ЄС одночасно розширюють можливості збуту і підвищують вимоги до якості, безпечності, маркування та екологічних характеристик продукції. За таких умов державне регулювання має виходити за межі розрізнених заходів підтримки і набувати ознак інституційної архітектури, що забезпечує структурне оновлення галузі та її інтеграцію в європейські ланцюги доданої вартості.

Структурна специфіка легкої промисловості України визначається високою децентралізацією, домінуванням дрібного бізнесу і короткими виробничими циклами. Ми пов'язуємо цю конфігурацію з двома взаємно протилежними наслідками. З одного боку, вона підтримує зайнятість, гнучкість і здатність швидко реагувати на коливання попиту. З іншого боку, така структура ускладнює модернізацію, стандартизацію та вихід на зовнішні ринки, позаяк малі виробники мають обмежений доступ до довгого капіталу, технологій і сертифікаційної інфраструктури.

Порівняльний статистичний вимір стану галузі доцільно спирати на фактичну динаміку реалізації, оскільки вона відображає масштаб ринку та внутрішню структуру зростання. У 2020–2024 роках сукупний дохід легкої промисловості зріс із 23 863,0 млн грн до 47 279,8 млн грн, тобто майже вдвічі, з найбільшим ривком у 2023 році, коли виручка

підвищилася до 40 814,7 млн грн. Зростання було неоднорідним за сегментами. Найшвидше розширювалося виробництво одягу, де обсяги реалізації збільшилися з 9 582,4 млн грн у 2020 році до 22 773,9 млн грн у 2024 році. Текстильне виробництво зросло з 9 278,1 млн грн до 14 267,4 млн грн, тоді як вироби зі шкіри та інших матеріалів піднялися з 5 002,5 млн грн до піку 10 832,3 млн грн у 2023 році та 10 238,5 млн грн у 2024 році. У 2025 році зафіксовано спад сукупної виручки до 37 228,3 млн грн, що вказує на вразливість відновлювальної траєкторії та потребу переводити галузеву політику в режим вимірюваних цілей, узгоджених із фінансовими можливостями підприємств і параметрами ринку, зокрема за продуктивністю, інвестиційною інтенсивністю та експортною спроможністю [1].

Євроінтеграційний ефект для галузі має двоїсту природу. Ми наголошуємо, що відкритість ринку створює додаткові стимули до експорту, але водночас загострює конкуренцію на внутрішньому ринку, який тривалий час залишається імпортонасиченим. До цього додається тінізація частини імпортних потоків, що деформує цінові сигнали, знижує інвестиційні стимули та фактично «штрафує» легального виробника. У такій ситуації ринковий механізм не вирівнює асиметрії автоматично, тому держава має діяти одночасно як гарант чесної конкуренції та як координатор структурного оновлення, зменшуючи бар'єри для технологічних інвестицій, кооперації та формування кластерів.

Важливим пояснювальним вузлом виступає просторовий вимір розвитку легкої промисловості. Ми пов'язуємо регіональні відмінності з історичною інерцією промислових центрів, локальними кадровими передумовами та доступністю інфраструктури, що прямо впливає на доцільність кластеризації, промислових парків і дуальної підготовки кадрів. Просторовий аналіз дозволяє перейти від «середніх по країні» рішень до політики, чутливої до територіальних концентрацій виробництва, логістики та ринків праці, а отже краще налаштовує інструменти підтримки на реальну карту галузі [2].

Окремі уваги потребує інвестиційно-технологічний контур. Ми інтерпретуємо імпортозалежність сировинної бази, технологічну відсталість і обмежений доступ до кредитування як взаємопідсилювальні чинники, що утримують галузь у режимі низької продуктивності та слабкої здатності відповідати стандартам ЄС «через економіку процесу», а не через декларативну відповідність. Воєнний фактор додатково підвищив транзакційні витрати, ризики поставок і

кадрові розриви, хоча одночасно сформував короткострокові ніші попиту. Ми наголошуємо, що мобілізаційний попит може підтримати виробничі лінії, але не замінює стійкого ринку і не гарантує поствоенної конкурентоспроможності без цілеспрямованого оновлення капіталу та інституцій.

У цій логіці державне регулювання доцільно розглядати як узгоджену систему трьох контурів. Перший контур формує стратегічне бачення та критерії результативності, без яких галузь відтворює фрагментарні трансформації з втратою потенціалу. Другий контур забезпечує інвестиційно-технологічний перехід через стимули оновлення основного капіталу, підтримку інновацій, розвиток промислових парків і кластерів та усунення бар'єрів до кооперації. Третій контур гарантує інституції чесної конкуренції та зовнішньої інтеграції, включно з протидією тіньовому імпорту, гармонізацією стандартів і підтримкою експорту через інструменти виходу на ринки ЄС. Нормативно-правова база підтримки промисловості має бути прочитана не як перелік актів, а як механізм зниження ставки дисконту для інвестора, тобто як спосіб здешевлення і «подовження» інвестиційного ресурсу та зменшення невизначеності правил гри [3].

Підсумовуючи, ми розглядаємо легку промисловість України як сектор високої соціальної значущості та відчутного потенціалу імпортозаміщення й експорту, але з системними структурними обмеженнями, які не усуваються саморегуляцією ринку. Відтак ключова функція державного регулювання полягає у зниженні інституційних та інвестиційних бар'єрів, запуску модернізації та забезпеченні чесної конкуренції. За відсутності послідовної політики галузь ризикує закріпитися в ролі низькотехнологічного підрядника, тоді як правильно налаштовані інструменти здатні перетворити її на сучасний сегмент обробної промисловості, інтегрований у європейський ринок на засадах якості, продуктивності та вищої доданої вартості.

Література:

1. Реалізація промислової продукції URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/trade/prod/>
2. Серебряк К. І., Белоусов Я. І. Просторовий аналіз розвитку легкої промисловості. *Академічні візії*. 2024. Вип. 33. С. 1–9.
3. Хаустова В. Є. Нормативно-правова база державної підтримки розвитку промисловості України. *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С.

Білянівський Р.П.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики*

*Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19236807>

Актуальність дослідження ризиків та можливостей покращення інвестиційного клімату України в умовах збройної агресії РФ зумовлена складними трансформаційними процесами, що відбуваються в національній економіці. Незважаючи на тривалі воєнні дії, господарська система країни зберігає здатність до функціонування, адаптації і структурних зрушень, демонструючи стійкість у кризовому середовищі. Водночас основним завданням сучасного етапу стає збереження наявного інвестиційного потенціалу з метою його повноцінної реалізації в повоєнний період, коли відкривються ширші перспективи для відновлення та стійкого зростання.

Сьогодні підтримка пріоритетних галузей економіки значною мірою забезпечується зовнішніми донорами через механізми фінансової, гуманітарної та інституційної допомоги. Однак спрямованість цих ресурсів переважно орієнтована на поточну макрофінансову стабілізацію, фінансування першочергових соціальних потреб та пом'якшення наслідків кризи, а не на досягнення довгострокових стратегічних цілей, пов'язаних із формуванням сприятливого інвестиційного клімату. Така ситуація актуалізує необхідність комплексного аналізу ризиків, що стримують інвестиційну активність, та пошуку можливостей для їх мінімізації, з метою переходу до моделі розвитку, здатної трансформувати зовнішню підтримку в стійкі внутрішні стимули економічного відновлення.

В умовах економічної кризи обсяги як внутрішніх, так і зовнішніх джерел інвестиційного фінансування зазнають суттєвого скорочення, тоді як у фазі господарського підйому вони, навпаки, демонструють

тенденцію до зростання. Формування інвестиційного потенціалу держави детермінується комплексом економічних індикаторів, які безпосередньо впливають на масштаби та інтенсивність капіталовкладень. З огляду на багатогранність і неоднозначність дії відповідних факторів, їх доцільно класифікувати за кількома групами (рис. 1).

Рис. 1. Фактори, що визначають інвестиційний потенціал країни
Джерело: побудовано автором.

Навіть за стабільних умов формування інвестиційного клімату супроводжується рядом ризиків, адже господарська діяльність принципово передбачає їх присутність. В умовах війни ці ризики посилюються, а нові з'являються. Посилення ризиків капіталовкладень у розвиток національної економіки також пов'язане з недостатнім рівнем державних гарантій економічної безпеки інвестиційних процесів, цілеспрямованими атаками на енергетичну інфраструктуру та перебоями в енергопостачанні, що призводять до уповільнення бізнес-процесів, зниження виробничої продуктивності та загальної економічної ефективності.

Представники підприємницьких кіл зазначають, що в умовах повномасштабного збройного конфлікту спостерігається суттєве

зниження ділової активності, зумовлене відсутністю чітких перспектив розвитку бізнесу та мінливістю безпекової ситуації. Водночас до системних факторів дестабілізації інвестиційних процесів належать проблеми девальвації національної валюти та макроекономічної нестабільності, зростання тінізації й офшоризації економічних відносин, посилення адміністративного тиску на бізнес та поширення корупційних практик, які існували й до початку повномасштабних воєнних дій. Ці чинники створюють додаткові бар'єри для реалізації інвестиційного потенціалу та ускладнюють формування сприятливого інвестиційного клімату [1].

Явно прослідковується негативний тренд у оцінках респондентами індексу інвестиційної привабливості України в аналізованому періоді (рис. 2). Прикметно, що війна та нестабільність, що зумовлена нею, погіршили інвестиційні очікування та прогнозованість економіки.

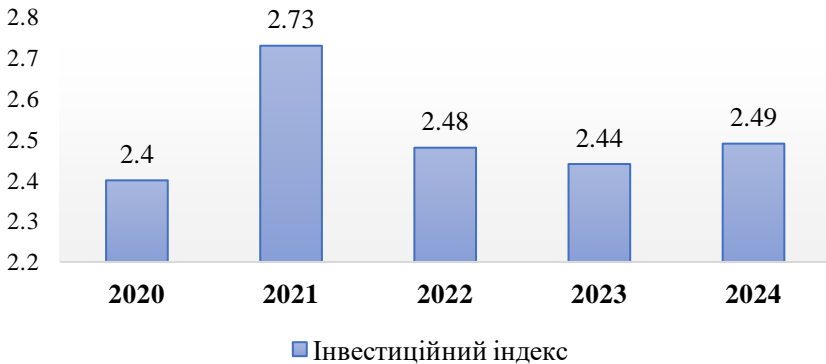

Рис. 2. Динаміка інвестиційного індексу України у 2020-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за [2].

Попри сформовані негативні тенденції в національному інвестиційному середовищі, доцільно спрямовувати зусилля на виявлення потенційних джерел і механізмів посилення інвестиційного клімату, а також на формування власної відкритої стратегічної автономії в структурі глобальної економіки. Цю ідею переконливо обґрунтовують українські дослідники І. Гужва та Є. Іванов [3].

Погоджуємось з думками Я. Белінської, яка стверджує, що ризики в інвестиційній сфері існували й в довоєнний період, втім, посилились в останні роки. Серед них [4]:

- загострення глобальних кризових явищ, особливо в енергетиці та на фінансових ринках, що може суттєво обмежити обсяги міжнародної допомоги;
- жорстка монетарна політика провідних центральних банків, яка підвищує вартість зовнішніх запозичень і знижує доступність капіталу для країн, що розвиваються;
- економічний спад у країнах Центральної та Східної Європи через шокові ефекти війни в Україні з негативними наслідками для регіональної торгівлі;
- рестрикційний ефект надмірно стриманої монетарної політики НБУ, що звужує банківське кредитування бізнесу;
- повільніше відновлення економічної активності через воєнні фактори, зокрема руйнування виробництва, високе безробіття, деформацію споживчого попиту та втрати людського капіталу;
- скорочення або недостатня масштабність державних програм підтримки, здатне спровокувати ланцюгове падіння сукупного попиту, ділової активності та бюджетних надходжень.

Об'єктивно, в умовах підвищених ризиків, можливості покращення інвестиційного клімату – обмежені. До того ж, держава не в змозі переймати приватні ризики суб'єктів господарювання з метою сприяння економічній активності. В цьому ключі дієвим та оптимальним інструментом їх перерозподілу вважають програми державно-приватного партнерства, в тому числі шляхом надання державних гарантій, що обґрунтовують українські науковці [5]. Окрім цього, потребує вдосконалення процес формування стабільних інституцій управління інвестиційними програмами здатних забезпечити стратегічне планування, відбір пріоритетних проєктів і контроль за їх ефективністю.

Дослідження ризиків та можливостей покращення інвестиційного клімату України в збройної агресії свідчить про значне посилення як зовнішніх, так і внутрішніх бар'єрів для інвестиційної активності. Глобальні кризові явища, регіональний економічний спад, рестрикційна монетарна політика та воєнні фактори, поєднані з системними проблемами макроекономічної нестабільності й адміністративного тиску, суттєво обмежують реалізацію наявного інвестиційного потенціалу, переорієнтовуючи зовнішню підтримку переважно на поточну стабілізацію. Водночас збереження та активізація цього потенціалу можливі за умови цілеспрямованої політики, орієнтованої на мінімізацію ризиків через механізми

державно-приватного партнерства, надання державних гарантій та вдосконалення інституційного управління інвестиційними програмами. Формування відкритої стратегічної автономії та концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках сприятимуть трансформації зовнішньої допомоги в стійкі внутрішні стимули, створюючи передумови для повоєнного економічного відновлення.

Література:

1. Штань М. В. Державна інвестиційна політика повоєнного відновлення. Економіка і суспільство. 2024. Випуск 66. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-39>
2. Інвестиційний індекс України. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analilyka/>
3. Гужва І. Ю., Іванов Є. І. Перспективна роль України у формуванні відкритої стратегічної автономії Європейського Союзу. Економіка України в умовах переговорів про вступ до Європейського Союзу : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Київ, ДНДІМЕ. 2025. С. 21-25. URL: https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/08/Maket_zbirnika_konferenciy_2025.pdf#page=21
4. Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій : монографія за наук. ред. д-ра екон. наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України С. В. Онишко. Ірпінь : Державний податковий ун-т, 2023. 686 с. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/Gancyak.pdf>
5. Вергелюк Ю., Ганцяк М. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 2024. № 2(14). С. 95-102. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0210>.

Вербицький Д.А.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

БІОГАЗ І БІОМЕТАН У МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237088>

Євроінтеграційний вектор України дедалі виразніше переносить конкуренцію промислових виробників із площини «ціна–якість» у площину вуглецевої інтенсивності, ресурсної ефективності та доказовості сталості. Для переробної промисловості, енергомісткою за технологічною природою та водночас багатой на органічні потоки відходів, це означає не лише посилення екологічних вимог, а формування нового класу виробничих рішень, у яких екологічний параметр перетворюється на економічний актив. У цій конфігурації біогазові технології доцільно трактувати не як додаток до основного виробництва, а як модуль внутрішньої енергомодернізації та механізм наближення до циркулярних моделей ресурсокористування з потенціалом змінювати собівартість, ризиковість і експортну придатність продукції.

Відмінність сучасної біогазової логіки полягає в переході від вузької моделі електрогенерації до інтегрованого циклу «відходи – енергія – дигестат». Підприємство отримує кілька взаємодоповнювальних потоків вигід, серед яких заміщення природного газу й електроенергії, скорочення витрат на поводження з відходами, а також додаткова цінність дигестату як вторинного продукту. Диверсифікація вигід підвищує стійкість інвестиційного рішення, знижує залежність від одного цінового сигналу та робить проект менш вразливим до короткострокових коливань енергетичної кон'юнктури. Така логіка особливо релевантна для сегментів переробки з концентрованими органічними відходами, де технологічна сумісність із метановим бродінням поєднується з економічним ефектом перетворення витрат на ресурс.

Злам 2023–2025 років проявився у зміщенні інвестиційного ядра біоенергетичних рішень у бік біометану як товарного газу, сумісного з

європейською інфраструктурою та правилами ринку. Індикатори розвитку сектора фіксують помірне зростання біогазової інфраструктури, тоді як біометановий напрям сформував якісно інший вектор. У 2024 році діяли два заводи з потужністю 6 млн м³ на рік, у 2025 році вже чотири із сумарною потужністю 41 млн м³ на рік, а експорт перевищив 11,2 млн м³ [1]. Ці показники важливі не лише як статистика. Вони сигналізують перехід від внутрішньої утилізації органічних потоків до практичного тесту експортної монетизації низьковуглецевої «газової молекули», де економічна цінність формується на перетині енергетики, регуляторних правил і інституцій довіри.

Саме в цій точці проявляється головна суперечність масштабування. Доступність технологій перестає бути ключовим вузьким місцем, натомість вирішальним стає рівень інституційної завершеності ринку. Йдеться про наявність стандартів, процедур і механізмів, які перетворюють технічно життєздатний об'єкт на фінансово прогнозований актив. Бар'єри масштабування зазвичай концентруються навколо вартості капіталу та воєнної премії ризику, мережевих процедур приєднання, транзакційних витрат сертифікації та регуляторних обмежень експорту, включно з інструментами гарантій походження. За таких умов біогазова й біометанова модернізація постає не стільки інженерним, скільки інвестиційно-інституційним проектом. Висока технологічна ефективність не гарантує масштабування без процедур довіри, які визнають кредитор, інвестор і європейський контрагент.

Показовим у цьому контексті є акцент на економічній життєздатності за відсутності формалізованих механізмів довіри. Таке формулювання точно описує ситуацію, коли ринок уже сигналізує можливість експорту та наявність промислових активів, однак наступний етап розвитку впирається у зниження вартості капіталу, стандартизацію мережевих процедур і сертифікаційних практик, а також у поширення інструментів страхування ризиків. Перевага технології повинна бути трансформована в перевагу контракту та перевагу інституції, а отже в довгострокові умови збуту, прозору простежуваність походження, стабільну сировинну базу та керований операційний ризик.

Євроінтеграція додає до цієї логіки ще один важливий вимір. Підвищення стандартів не вичерпує її ефекту, позаяк інтеграція створює інвестиційну премію для низьковуглецевих рішень через розширення експортного ринку та зростання цінності декарбонізованих продуктів у ланцюгах створення вартості. Біогазові

проекти у переробці набувають статусу інструмента структурної модернізації, оскільки посилюють енергетичну автономність підприємств, знижують екологічні витрати виробництва та підвищують конкурентоспроможність продукції на ринку ЄС [2]. Водночас ця премія не є автоматичною. Вона реалізується за умови відповідності правилам сталості, сертифікації та простежуваності, які фактично стають частиною виробничої функції поряд із контролем якості й енергоменеджментом.

Стратегічний висновок полягає в тому, що масштабування біометану в переробній промисловості є завданням перепроєктування інвестиційної архітектури, а не демонстрацією технологічної спроможності. Практичний зміст такого перепроєктування зводиться до переходу від загальних дискусій про підтримку галузі до точкового усунення факторів, які підвищують ставку дисконту для інвестора. Пріоритет набувають стандартизація підключення, зменшення транзакційних витрат сертифікації, гарантійні інструменти для здешевлення боргу та інституційні умови довгострокових контрактів збуту. У сучасних енергетичних ринках перемагають промислові системи, здатні не лише виробляти енергію з відходів, а й вбудовувати її у правовий і сертифікаційний формат, прийнятний для міжнародного обігу.

Отже, біогаз і біометан у переробній промисловості України виступають механізмом зміни конкурентної позиції. Перехід від енергетичної залежності та витратної утилізації відходів до внутрішньої енергоефективності, циркулярності ресурсів і експортної монетизації низьковуглецевого продукту відкриває траєкторію структурної модернізації. Вирішальною умовою стає здатність поєднати технологію, контракт і сертифікацію в цілісну інституційну конструкцію, яка перетворює біометановий імпульс на довгостроковий компонент оновлення української переробки.

Література:

1. Гелетуха Г., Матвеев Ю., Кучерук П., Драгнев С., Крамар В., Пастух А. Виробництво біометану в Україні: можливості та виклики. Київ: KVP Project Ukraine; Біоенергетична асоціація України (UABIO), 2025. 82 с.

2. Commission Implementing Regulation (EU) 2022/996 of 14 June 2022 on rules to verify sustainability and greenhouse gas emissions saving

criteria and low indirect land-use change-risk criteria. Official Journal of the European Union. 2022. L 168. P. 1–62.

Кривошея Р.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ГАРАНТУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У МАШИНОБУДУВАННІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238013>

У сучасних умовах глобальної турбулентності та посилення безпекових загроз державна політика інвестиційного забезпечення вимагає суттєвого переосмислення, зокрема у стратегічно важливих секторах економіки, до яких належить машинобудування. Машинобудівний комплекс України є ключовою складовою промислового потенціалу, що визначає здатність національної економіки до технологічного оновлення, експортної конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні виробничі ланцюги. В умовах безпекових викликів, зумовлених військовою агресією, дестабілізацією традиційних логістичних шляхів та зростанням ризиків фізичного руйнування виробничих потужностей, особливо актуальним стає питання забезпечення ефективної політики гарантування іноземних інвестицій. Саме формування такої політики здатне суттєво вплинути на рівень довіри міжнародних інвесторів, створити передумови для стабілізації фінансових потоків і забезпечити механізми відновлення промислової бази [1-3].

Політика гарантування іноземних інвестицій у машинобудуванні має виходити за межі традиційних стимулів, що базуються на фіскальних преференціях, податковому стимулюванні або субсидіях. Вона повинна ґрунтуватися на системному підході до оцінювання та управління ризиками, що включає правову захищеність вкладених коштів, механізми компенсації збитків, виплату відшкодувань у випадках непередбачуваних втрат, а також створення ефективних

судових і арбітражних процедур для вирішення інвестиційних спорів. Такий підхід не лише знижує рівень невизначеності для потенційних інвесторів, але й підсилює інституційну здатність держави виступати надійним партнером у довгострокових проєктах. Важливо, що гарантування інвестицій має бути інтегроване з національною стратегією розвитку машинобудування, що передбачає адаптацію до вимог сучасних технологічних стандартів, підтримку інноваційних процесів та забезпечення конкурентоспроможності продукції на світових ринках [4-6].

Загострення безпекових викликів означає, що державна політика повинна реагувати не лише на економічні, але й на політичні та оборонні аспекти інвестиційної діяльності. Ефективне гарантування передбачає впровадження систем оцінювання ризиків, що враховують не тільки макроекономічні показники, але й геополітичну ситуацію, стан безпеки регіонів, логістичну доступність і ступінь зношеності критичної інфраструктури. У цьому контексті важливою є координація між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силовими структурами для забезпечення комплексної оцінки загроз і оперативного реагування на їх зміну. Така комунікація має бути прозорою для інвесторів, оскільки вона формує відчуття передбачуваності інвестиційного середовища, що є критично важливим у період високої невизначеності.

Національний механізм гарантування іноземних інвестицій повинен також передбачати участь у міжнародних програмах співпраці та страхування інвестицій, що реалізуються під егідою багатосторонніх фінансових установ. Застосування таких механізмів дозволяє розширити діапазон інструментів захисту капіталу, зокрема через співгарантії, перестраховування або спеціальні фінансові продукти для покриття ризиків, пов'язаних із політичними та військовими загрозами. Це створює додатковий рівень безпеки для іноземних партнерів і сприяє зниженню бар'єрів для входження на ринок машинобудівних послуг та продукції. Більш того, інтеграція національного гарантування з міжнародними стандартами підсилює репутацію країни як надійного інвестиційного майданчика, що сприяє залученню стратегічних технологічних партнерств і спрямуванню інвестицій у високотехнологічні сегменти машинобудування.

Важливо зазначити, що ефективність державного гарантування іноземних інвестицій не може бути розрахована лише у фінансових показниках. Вона істотно залежить від здатності державної політики

забезпечувати комплексний супровід інвестиційних проєктів, що включає доступ до якісної інфраструктури, висококваліфікованої робочої сили, науково-технічної підтримки та сприятливого нормативно-правового поля. Формування сприятливого середовища для інвестицій має базуватися на принципах прозорості, стабільності та передбачуваності правового регулювання, що мінімізує дискреційні рішення та створює чіткі правила взаємодії між державою та інвестором. Такий підхід сприяє не лише захисту інвестицій, а й утворенню довгострокових партнерських відносин, що є фундаментальним для трансформації машинобудівного сектору у конкурентоспроможну систему.

Отже, формування державної політики гарантування іноземних інвестицій у машинобудуванні в умовах безпекових викликів є складним і багатоаспектним процесом, що потребує інтеграції економічних, правових та безпекових інструментів. Така політика має бути спрямована не лише на мінімізацію ризиків, а й на активізацію інноваційної діяльності, розвиток партнерських відносин із міжнародними інвесторами та створення умов для сталого технологічного зростання. Лише через комплексне та послідовне забезпечення гарантій можливо досягти високої інвестиційної привабливості, що дозволить забезпечити відновлення та модернізацію машинобудівного сектору України у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Поляк О. І. Державні гарантії захисту іноземних інвестицій в Україні та напрями їх удосконалення // Інвестиції: практика і досвід. – 2012. – № 22. – С. 26–30.
2. Журавель А. В. Інституційні механізми забезпечення гарантій прав іноземних інвесторів // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2018. – № 4. – С. 18–24.
3. Шевченко Л. В. Державна інвестиційна політика в умовах економічної нестабільності // Економіка та держава. – 2020. – № 3. – С. 4–9.
4. Коваленко Є. Д. Роль державних гарантій у стимулюванні іноземного інвестування // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2021. – Вип. 41. – С. 56–61.
5. Зеленецький В. О. Державна підтримка інвестицій у промисловій галузі економіки України // Економічний простір. – 2022. – № 176. – С. 92–97.

6. Романюк М. Д. Безпекові ризики та їх вплив на інвестиційну привабливість промисловості // Стратегія економічного розвитку України. – 2023. – № 52. – С. 45–51.

Лапченко Є.І.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РЕГУЛЯТОРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238059>

В умовах прогресуючої євроінтеграції питання гармонізації національного регуляторного середовища з європейськими стандартами набуває особливого значення для сектору телекомунікацій. Цей ринок є не лише фундаментальним для інфраструктурного забезпечення економіки, а й критичним чинником цифрової трансформації державного управління, бізнесу та соціальної сфери. Регуляторні детермінанти, як система правових, інституціональних та процедурних норм, відіграють ключову роль у формуванні умов для відкритої конкуренції, прозорості доступу до ринку, захисту прав споживачів та стимулювання інвестицій у високотехнологічні напрями. У контексті євроінтеграційного вектора розвитку України телекомунікаційна галузь виступає однією з найдинамічніших і найчутливіших до впровадження європейського *acquis*.

Визначальним чинником формування сприятливого регуляторного середовища є імплементація положень Європейського кодексу електронних комунікацій, який акцентує увагу на важливості єдиних правил доступу, прозорих механізмів ліцензування, технологічної нейтральності та регулювання ринків з урахуванням принципу пропорційності. Для України надзвичайно актуальним є перехід від адміністративно-дозвільної моделі регулювання до моделі, що базується на сприянні конкуренції, дерегуляції і стимулюванні інновацій. У межах цього підходу регуляторні органи повинні

виконувати роль арбітра, який забезпечує рівні правила гри для всіх учасників ринку, водночас усуваючи бар'єри для входження нових операторів і запобігаючи зловживанням домінуючим становищем [1-4].

Одним із викликів для українського телекомунікаційного ринку є фрагментарність нормативно-правової бази, що ускладнює її відповідність європейським стандартам. Уніфікація регуляторних вимог має ґрунтуватися на принципах стабільності, прогнозованості та прозорості, що створює необхідні передумови для довгострокового планування інвестицій, зокрема в розвиток мережі 5G, розширення широкосмугового доступу до інтернету та інфраструктурної інтеграції віддалених територій. Це особливо важливо з огляду на необхідність цифрової інклюзії, що передбачає рівні умови доступу до телекомунікаційних послуг для всіх верств населення, незалежно від їхнього місцезнаходження, рівня доходу чи соціального статусу.

У цьому контексті важливим напрямом є посилення інституційної спроможності національного регулятора, який має бути незалежним, професійно компетентним та здатним до оперативного реагування на технологічні виклики. Сучасні тенденції вимагають переходу до принципів регулювання *ex post*, що передбачає інтервенцію лише в разі порушення правил, а не превентивне втручання в діяльність суб'єктів ринку. Такий підхід відповідає європейській практиці та дозволяє зменшити адміністративний тиск, що, у свою чергу, стимулює розвиток малого та середнього підприємництва у сфері телекомунікацій.

Окрему увагу в регуляторній політиці слід приділити забезпеченню кібербезпеки та захисту персональних даних, які є пріоритетами європейського законодавства. Україна має інтегрувати вимоги Загального регламенту захисту даних (GDPR) та норми щодо стійкості критичної інфраструктури до своєї правової системи, що підвищить рівень довіри як споживачів, так і міжнародних партнерів. Водночас надзвичайно важливим залишається питання ефективного використання радіочастотного ресурсу, який є обмеженим публічним активом. Встановлення чітких правил розподілу та користування спектром відповідно до європейських практик є однією з основних передумов розвитку новітніх мобільних технологій та інтеграції України у цифровий ринок ЄС [3-6].

Загалом регуляторні детермінанти розвитку телекомунікаційного ринку в умовах зближення з ЄС слід розглядати як інтегральну частину загальної стратегії цифрової трансформації країни. Їх ефективне формування та впровадження мають сприяти не лише підвищенню

якості та доступності послуг, а й створенню умов для інноваційного прориву в галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, поступова гармонізація національного регуляторного поля з *acquis communautaire* повинна супроводжуватися глибокою інституційною модернізацією, розвитком людського капіталу та залученням інвестицій у стратегічні напрями телекомунікаційного сектору. Саме через системну реалізацію такого підходу Україна зможе забезпечити стабільний і динамічний розвиток галузі, адаптований до умов єдиного цифрового ринку ЄС.

Література:

1. Луценко О. В. Регулювання ринку телекомунікаційних послуг в Україні в контексті євроінтеграції // Економіка України. – 2021. – № 7. – С. 63–71.
2. Шашина М. В. Інституційні зміни у сфері електронних комунікацій України // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2020. – № 5. – С. 84–90.
3. Коваленко Н. П. Державне регулювання розвитку телекомунікаційного ринку // Економіка та держава. – 2019. – № 11. – С. 72–77.
4. Мельник О. І. Гармонізація національного законодавства у сфері телекомунікацій з правом ЄС // Право та інноваційне суспільство. – 2022. – № 2. – С. 39–45.
5. Бойко Л. А. Конкурентні засади функціонування ринку телекомунікаційних послуг // Проблеми економіки. – 2021. – № 4. – С. 112–118.
6. Дяченко С. М. Інституційна роль регулятора у розвитку телекомунікаційної інфраструктури // Економічний вісник Донбасу. – 2023. – № 1. – С. 28–34.

Лозовий І.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ У 1990-Х РОКАХ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238136>

Метою статті є порівняння досвіду сусідньої країни, співставної з Україною за розміром території, кількістю населення та історією переходу від «радянського» минулого і планової економіки, із заходами, що були застосовані в нашій країні чи розглядаються як необхідні на нинішньому етапі.

Період 1990-х років став для Польщі епохою глибоких інституційних, економічних і соціальних трансформацій. Країна переходила до ринкової моделі, що вимагало рішучих та інколи болючих реформ. Одним із ключових напрямів цієї трансформації була промислова політика — не лише на національному, а й на регіональному рівні. Саме регіональна політика стала ключовим елементом модернізації й підтримки локального розвитку, завдяки чому відбулося формування нових виробничих кластерів, реструктуризація традиційних галузей, залучення іноземних інвестицій і створення сучасних зон розвитку.

1. Загальний контекст економічної трансформації

Після 1989 року Польща розпочала реформи, відомі як «шокова терапія» Бальцеровича, що включали лібералізацію цін, державних підприємств, перегляд регуляторної системи та відкриття економіки для міжнародного капіталу [1, с. 12–25], [4]. Промисловість, яка раніше базувалася на державній власності, зіткнулася з необхідністю модернізації, пошуку нових ринків збуту та підвищення конкурентоспроможності. У цих умовах регіональна промислова політика стала важливим інструментом підтримки зайнятості, розвитку локальної інфраструктури та створення умов для модернізації промислових центрів.

2. Децентралізація та формування регіональної політики

У 1990-х роках Польща поступово посилювала роль місцевого самоврядування: реформа надала гмінам широкі повноваження,

включно з управлінням місцевим майном, економічним розвитком і плануванням [3, с. 50–67]. У 1998 році адміністративна реформа створила сучасну трирівневу систему управління та дала воєводствам більше інструментів для планування й реалізації промислової політики [7, с. 101–115]. Це стало фундаментом для масштабної регіональної модернізації, розвитку інфраструктури, співпраці з інвесторами та реалізації програм реструктуризації старих промислових зон.

3. Регіональні особливості промислової політики

3.1. Сілезія: реструктуризація важкої промисловості

Сілезький регіон, традиційний центр видобувної і металургійної промисловості Польщі, постраждав від структурної кризи [2, с. 41–58]. Видобувна та металургійна галузі втрачали конкурентоспроможність, що вимагало державної та регіональної підтримки. Основними напрямками політики були:

закриття нерентабельних шахт із програмами перекваліфікації працівників;

розвиток альтернативних секторів — електроніки, логістики, машинобудування;

створення спеціальних економічних зон (СЕЗ), таких як Катовицька СЕЗ (1996), яка стала однією з найуспішніших у Центральній Європі [6, с. 5–18].

3.2. Центральна Польща: розвиток машинобудування та автомобільної галузі

У воєводствах Лодзь і Познань регіональна влада активно залучала іноземних інвесторів. Прикладом є розміщення виробництв компаній Fiat, Volkswagen, MAN, що перетворило регіон на центр автомобільного машинобудування [5, с. 22–36]. Економічні стратегії включали модернізацію інфраструктури, співпрацю з університетами для підготовки інженерних кадрів та підтримку технопарків і наукових центрів.

3.3. Північні воєводства: морська промисловість і логістика

У портах Гданська, Гдині та Щеціна відбувалася модернізація морської інфраструктури й розвиток суднобудування [3, с. 50–67]. Регіональні стратегії включали реконструкцію портової інфраструктури, комерціалізацію портових підприємств, розвиток зовнішньої торгівлі, особливо з країнами Північної Європи. В результаті, регіони активно інтегрувалися у міжнародні торговельні маршрути, що забезпечило їм сталий розвиток.

4. Інструменти регіональної промислової політики

4.1. Спеціальні економічні зони

СЕЗ стали ключовим механізмом регіональної політики і залучення інвестицій через надання податкових пільг, підготовлених земельних ділянок та прискорених адміністративних процедур [6, с. 5–18]. У 1990-х у Польщі було створено понад десять таких зон, які швидко довели свою ефективність, перетворивши занепалі промислові території на нові центри виробництва.

4.2. Програми реструктуризації

Багато регіонів впроваджували програми модернізації старих підприємств через аудит, оптимізацію виробництва, інвестиції в нове обладнання, а також соціальні програми для працівників, які втрачали роботу [2, с. 41–58], [3, с. 50–67].

4.3. Залучення іноземних інвестицій

Польща стала одним із лідерів Центральної Європи за обсягами залучених інвестицій у 1990-х [4, с. 33–40], [5, с. 22–36]. Регіональні агенції розвитку займалися промоцією територій, організовували інвестиційні форуми, підтримували інвесторів на всіх етапах.

4.4. Регіональні програми розвитку людського капіталу

Воеводства співпрацювали з університетами та технічними школами для підготовки спеціалістів у сферах ІТ, логістики, телекомунікацій і машинобудування [3], що забезпечило основу для переорієнтації економіки і посилило локальну конкурентоспроможність.

5. Результати та виклики регіональної промислової політики

Серед ключових значних результатів Польщі 1990-х років:

- модернізація застарілих промислових центрів [1, с. 12–25];
- створення понад 10 ефективних СЕЗ [6, с. 5–18];
- залучення мільярди доларів іноземних інвестицій [4, с. 33–40], [5, с. 22–36];
- скорочення нерентабельних виробництв;
- підготовка основи для вступу до ЄС у 2004 році.

Втім, виклики залишалися: нерівномірність розвитку регіонів, високе безробіття в деіндустріалізованих регіонах, соціальна напруга через закриття шахт, заводів і фабрик.

Промислова політика Польщі у 1990-х роках на регіональному рівні стала важливою частиною загальної стратегії переходу до ринкової економіки і фундаментом її подальшого економічного успіху. Регіони отримали реальні інструменти впливу, і завдяки децентралізації та впровадженню нових інструментів – таких як СЕЗ, власних програм реструктуризації і залучення інвестицій – країна змогла модернізувати

свої промислові центри, подолати спад перехідного періоду й сформувати конкурентоспроможні виробничі кластери [1, с. 12–25], [3, с. 50–67], [6, с. 5–18]. Цей досвід став важливим компонентом інтеграції Польщі до Європейського Союзу і створив основу для стійкого економічного зростання у XXI столітті.

Україна теж застосовувала практично усі вищезгадані інструменти в ті чи інші роки своєї незалежності з 1991 року. Але цих кроків виявилось недостатньо й інші фактори вплинули на їх ефективність.

Література:

1. Blazysa, G., & Rapacki, R. *Poland's Economic Transition: Achievements and Challenges*. Routledge, 1998.
2. Hardy, J., & Rainnie, A. *Restructuring Kraków: Destruction and Creation in the Polish Transition*. European Urban and Regional Studies, 1996.
3. Grosse, T. G. *Regional Development in Poland: Policies and Outcomes*. Warsaw University Press, 2000.
4. OECD. *Poland: Reforming the Economy*. OECD Publications, 1995.
5. Domański, B. *Industrial Change and Foreign Direct Investment in Poland*. Geographia Polonica, 1997.
6. Ministry of Economy of Poland. *Special Economic Zones Report*, 1997.
7. Szlachta, J. *Regional Policy in Poland in the 1990s*. University of Warsaw, 1999.

Пузирьов С.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНІ ПІДХОДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР У ПІСЛЯВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238397>

Сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується беспрецедентними викликами, зумовленими повномасштабною війною, руйнуванням виробничої та логістичної інфраструктури, втратою людського капіталу, порушенням ланцюгів створення доданої вартості та зростанням системних ризиків. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема трансформації інтегрованих структур (корпорацій, холдингів, кластерів, вертикально та горизонтально інтегрованих об'єднань), які відіграють ключову роль у відновленні економіки, забезпеченні зайнятості та формуванні стійкого економічного зростання. Післявоєнна економіка потребує не лише відновлення зруйнованих активів, а й якісної трансформації моделей управління, що базується на практико-орієнтованих підходах, інноваціях, цифровізації та принципах сталого розвитку. У цьому контексті практико-орієнтовані підходи розглядаються як ефективний інструмент адаптації інтегрованих структур до нових умов функціонування [1-6].

Інтегровані структури в економічній системі характеризуються складною багаторівневою організацією, диверсифікацією видів діяльності, наявністю внутрішніх фінансових, виробничих і логістичних зв'язків. У післявоєнний період їх трансформація повинна здійснюватися з урахуванням: підвищеного рівня невизначеності та ризиків; необхідності швидкого відновлення операційної діяльності; обмеженості фінансових ресурсів; інтеграції до європейського економічного простору. Практико-орієнтований підхід у цьому контексті передбачає орієнтацію управлінських рішень на конкретні прикладні результати, мінімізацію часових і ресурсних витрат, а також активне використання інструментів антикризового та інноваційного

менеджменту. На відміну від теоретичних моделей, він базується на апробації рішень у реальних умовах діяльності підприємств та їх масштабуванні [7-12].

Практико-орієнтовані підходи до трансформації інтегрованих структур у післявоєнній економіці доцільно розглядати як систему управлінських інструментів, спрямованих на: відновлення та модернізацію бізнес-процесів; підвищення економічної та фінансової стійкості; забезпечення економічної безпеки; формування інноваційного потенціалу [12-16].

У післявоєнних умовах особливого значення набуває застосування таких практико-орієнтованих підходів та інструментів (табл. 1-2).

Таблиця 1

Практико-орієнтовані підходи до трансформації інтегрованих структур у післявоєнній економіці

Підхід	Зміст	Практичний результат
Антикризове управління	Швидке реагування на ризики, реструктуризація бізнес-процесів, оптимізація витрат	Відновлення операційної діяльності, зниження втрат
Проектний підхід	Реалізація програм відновлення у форматі портфеля проєктів	Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках
Цифрова трансформація	Впровадження ERP, SCM, CRM, BI-систем	Підвищення прозорості, швидкості управлінських рішень
Інноваційний менеджмент	Запровадження нових продуктів, технологій, бізнес-моделей	Зростання конкурентоспроможності
Кластерний підхід	Кооперація з іншими підприємствами, НДІ, громадами	Синергія ресурсів і знань

Джерело: побудовано автором на основі [12-16].

Запропонована класифікація (табл. 1) дозволяє комплексно оцінити управлінський інструментарій трансформації та обґрунтувати доцільність поєднання антикризових, інноваційних і кластерних рішень для забезпечення стійкого розвитку інтегрованих структур в умовах високої невизначеності.

У таблиці 2 узагальнено основні інструменти практико-орієнтованої трансформації інтегрованих структур із зазначенням сфер їх застосування та очікуваних ефектів. Застосування зазначених

інструментів сприяє формуванню нових моделей функціонування інтегрованих структур, орієнтованих на довгострокову стійкість та конкурентоспроможність.

Таблиця 2

Ключові інструменти практико-орієнтованої трансформації інтегрованих структур

Інструмент	Сфера застосування	Очікуваний ефект
ERP-системи	Фінанси, виробництво, управління персоналом	Оптимізація витрат, контроль ресурсів
SCM-платформи	Ланцюги постачання, логістика	Зниження логістичних ризиків
Сценарне планування	Стратегічне управління	Підвищення адаптивності до невизначеності
Державне приватне партнерство	Інфраструктурні проекти	Залучення інвестицій
Грантові та донорські програми	Інновації, відновлення	Фінансова підтримка розвитку

Джерело: побудовано автором на основі [12-16].

Також, практико-орієнтовані підходи відіграють важливу роль у системі забезпечення економічної безпеки інтегрованих структур у післявоєнній економіці, що дозволяє ідентифікувати критичні ризики, пов'язані з фінансовою нестабільністю, логістичними обмеженнями, кадровим дефіцитом та кіберзагрозами, а також розробляти ефективні механізми їх нейтралізації.

Завдяки інтеграції практико-орієнтованих підходів у систему управління створюються передумови для підвищення адаптивності підприємств, зниження вразливості до зовнішніх шоків та забезпечення безперервності бізнес-процесів.

Таким чином, практико-орієнтовані підходи виступають ключовим інструментом трансформації інтегрованих структур у післявоєнній економіці, застосування яких дозволяє забезпечити не лише відновлення економічної діяльності, а й формування якісно нової моделі розвитку, орієнтованої на інновації, цифровізацію та сталий розвиток, що у перспективі сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та її інтеграції до європейського економічного простору.

Література:

1. Бондарчук М. К. Особливості управління кризами в інтегрованих структурах бізнесу / М. К. Бондарчук, О. С. Червінська, І. С. Скоропад, В. М. Корягін // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. - 2023. - № 9(2). - С. 121-126.
2. Гречишкін Ю. В. Чинники впливу на системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу / Ю. В. Гречишкін // Журнал стратегічних економічних досліджень. - 2023. - № 5. - С. 53-64.
3. Гуцалюк О. М. Стратегічний розвиток підприємств малого та середнього бізнесу в системі інноваційно-інтегрованих кластерних структур / О. М. Гуцалюк, Ю. А. Бондар, І. В. Журило, А. В. Соколенко // Економічний вісник Донбасу. - 2025. - № 1. - С. 77-85.
4. Дикань В. Л. Методи оцінки конкурентоспроможності інтегрованих бізнес-структур (ІБС) / В. Л. Дикань // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - Вип. 8(6). - С. 139-142.
5. Дружиніна Ю. О. Шляхи стратегічного розвитку інтегрованих структур бізнесу / Ю. О. Дружиніна // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2012. - Вип. 40. - С. 32-35.
6. Залуцька Х. Я. Особливості формування стратегії інтегрованих бізнес-структур як основа взаємозв'язку їх складових елементів / Х. Я. Залуцька, М. М. Старосілець // Успіхи і досягнення у науці. - 2024. - № 2. - С. 205-217.
7. Захаров С. В. Теоретичні основи розвитку бізнес-одиниць як елементів інтегрованих корпоративних структур / С. В. Захаров // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. - 2017. - Вип. 33. - С. 95-100.
8. Зінчук Т. О. Особливості функціонування вертикально інтегрованих бізнес-структур холдингового типу в аграрному секторі / Т. О. Зінчук, О. М. Ніколюк, П. В. Пивовар // Економіка АПК. - 2019. - № 9. - С. 19-30.
9. Коберник І. В. Концептуальні основи та напрями процесу управління інноваційним розвитком інтегрованих структур бізнесу в контексті становлення в Україні економіки знань / І. В. Коберник // Формування ринкових відносин в Україні. - 2015. - № 6. - С. 53-57.
10. Кононенко Г. І. Механізм страхування ризиків фінансово-інноваційної діяльності інтегрованих структур бізнесу / Г. І. Кононенко // Формування ринкових відносин в Україні. - 2021. - № 9. - С. 37-45.

11.Малихіна О. М. Побудова системно-динамічної BSC-моделі стратегічного управління інтегрованими структурами бізнесу / О. М. Малихіна, І. С. Івахненко, Ю. М. Ручинська, Г. С. Петренко, В. М. Кошельна // Управління розвитком складних систем. - 2019. - Вип. 40. - С. 160-168.

12.Мягих І. М. Формування концепції управління потенціалом розвитку інтегрованих бізнес-структур (ІБС) авіапідприємств / І. М. Мягих // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. - 2014. - Т. 19, Вип. 3(2). - С. 140-144.

13.Овсак О. П. Особливості формування та діяльності інтегрованих бізнес-структур в Україні / О. П. Овсак, Т. П. Палієнко, О. П. Назаренко // Проблеми системного підходу в економіці. - 2019. - Вип. 4(2). - С. 66-70.

14.Пузирьова П. В. Основні фактори впливу на процес формування та розвитку інноваційного потенціалу інтегрованих структур бізнесу / П. В. Пузирьова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2020. - № 10. - С. 72-81.

15.Станіславик О. В. Стратегічні аспекти управління розвитком інтегрованих бізнес-структур / О. В. Станіславик, Д. В. Антонюк // Економіка. Фінанси. Право. - 2016. - № 6(1). - С. 20-24.

16.Щербак В. Г. Особливості функціонування інтегрованих структур бізнесу як базису інноваційного розвитку підприємництва / В. Г. Щербак // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки. - 2020. - № 6. - С. 81–88.

Рогузько О.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ЕКОТЕХНОПАРКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238417>

Повномасштабна військова агресія проти України спричинила глибокі структурні деформації національної економіки, що проявляються у втраті частини виробничих потужностей, руйнуванні інфраструктури, зниженні інвестиційної активності та загостренні соціально-економічних і екологічних проблем. За оцінками вітчизняних науковців, воєнний стан трансформує традиційні механізми економічного зростання та потребує переходу до нових моделей розвитку, орієнтованих не лише на відновлення, а й на довгострокову стійкість економічної системи [4, с. 52].

У наукових дослідженнях сталий розвиток розглядається як ключова парадигма післякризового відновлення економіки, що передбачає збалансування економічних, соціальних та екологічних цілей [4, с. 61]. В умовах воєнного стану реалізація принципів сталого розвитку ускладнюється обмеженістю фінансових ресурсів, підвищеними інвестиційними ризиками та необхідністю оперативного реагування на руйнівні наслідки війни. Водночас саме в таких умовах актуалізується потреба у створенні інноваційних організаційно-економічних форм господарювання, здатних забезпечити структурну модернізацію економіки.

Однією з таких форм є екотехнопарки, які поєднують функції інноваційної інфраструктури, промислового розвитку та екологічної трансформації. Як зазначає В. М. Геєць, інноваційна модель розвитку економіки України повинна базуватися на формуванні інституційних середовищ, що стимулюють технологічне оновлення та підвищення конкурентоспроможності виробництва [1, с. 118]. У цьому контексті екотехнопарки виступають як просторово-організаційні платформи для

впровадження наукоємних і ресурсоефективних технологій.

Аналіз вітчизняних наукових підходів свідчить, що більшість досліджень зосереджена на проблематиці індустріальних та технологічних парків, тоді як екотехнопарки розглядаються фрагментарно, без урахування специфіки воєнної економіки [2, с. 74]. Амоша О. І. та Саломатіна Л. М. наголошують, що сучасні індустріальні парки мають трансформуватися у більш складні інноваційно-виробничі системи, орієнтовані на екологічну модернізацію та інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості [2, с. 91]. Ці положення є особливо актуальними для України в умовах воєнного стану.

Організаційна складова створення екотехнопарків передбачає формування ефективної системи управління, яка забезпечує узгодженість інтересів держави, бізнесу та науково-освітніх установ. У науковій літературі підкреслюється, що саме інституційна спроможність керуючої компанії визначає успішність функціонування парків інноваційного типу [2, с. 133]. В умовах воєнного стану доцільним є використання механізмів публічно-приватного партнерства, які дозволяють знизити фінансове навантаження на державний бюджет та залучити приватні інвестиції.

Економічна складова формування екотехнопарків охоплює систему фінансового забезпечення, механізми стимулювання інноваційної діяльності і оцінювання ефективності функціонування. Як зазначається у Плані післявоєнного відновлення та розвитку України, одним із пріоритетів економічної політики є створення умов для розвитку інноваційних кластерів і «зелених» виробництв [3, с. 47]. Екотехнопарки в цьому контексті можуть виступати інструментом концентрації інвестиційних ресурсів і прискорення структурних змін в економіці.

Важливим елементом економічного механізму є система стимулів для резидентів екотехнопарків, зокрема податкові пільги, доступ до інфраструктури та фінансових програм підтримки інновацій. Кіндзерський Ю. В. підкреслює, що без активної ролі держави у формуванні промислової та інноваційної політики неможливо забезпечити структурну перебудову економіки та підвищення її стійкості до зовнішніх шоків [5, с. 204]. У воєнних умовах ця роль держави набуває ще більшої ваги.

З позицій сталого розвитку екотехнопарки є інструментом впровадження принципів циркулярної економіки, що передбачає

повторне використання ресурсів, зменшення обсягів відходів та мінімізацію негативного впливу на довкілля. За оцінками українських науковців, екологічні збитки від воєнних дій мають довгостроковий характер і потребують системних рішень у сфері відновлення довкілля [4, с. 213]. Створення екотехнопарків на постраждалих територіях може сприяти їх екологічній та економічній реабілітації.

Інноваційна функція екотехнопарків полягає у забезпеченні трансферу технологій, комерціалізації результатів наукових досліджень та розвитку стартап-екосистеми. Геєць В. М. зазначає, що інновації є ключовим фактором довгострокового економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки [1, с. 267]. У цьому контексті екотехнопарки можуть виступати каталізатором інноваційних процесів, інтегруючи науку, бізнес і державу в єдину систему.

Отже, екотехнопарки слід розглядати як стратегічний інструмент сталого економічного розвитку України в умовах воєнного стану. Формування ефективних організаційно-економічних основ їх створення потребує комплексного підходу, що враховує інституційні, фінансові, екологічні та інноваційні чинники. Реалізація такого підходу сприятиме не лише відновленню економіки, а й формуванню передумов для її довгострокової стійкості та конкурентоспроможності.

Література:

1. Геєць В. М. Інноваційна модель розвитку економіки України. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2021. – 432 с.
2. Амоша О. І., Саломатіна Л. М. Організаційно-економічні засади розвитку індустріальних парків в Україні. – К.: НАН України, 2020. – 288 с.
3. Міністерство економіки України. План післявоєнного відновлення та розвитку України. – К., 2023. – 214 с.
4. Лібанова Е. М. Сталій розвиток: виклики та пріоритети для України. – К.: Академперіодика, 2022. – 368 с.
5. Кіндзерський Ю. В. Промислова політика та інноваційний розвиток економіки України. – К.: ІЕП НАН України, 2019. – 416 с.

Самойленко Р.Л.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ІТ-КЛАСТЕРИ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238449>

В умовах повномасштабної війни та геополітичної турбулентності питання економічної безпеки регіонів України набуває екзистенційного значення. Як зазначають провідні вітчизняні науковці, зокрема В. В. Галасюк, в умовах кризи критично важливою є модернізація механізмів управління економікою, що передбачає відхід від сировинної моделі на користь інноваційних екосистем [1]. На цьому тлі ІТ-сектор продемонстрував феномен «антикрихкості», ставши єдиною експортною галуззю, що зберегла позитивну динаміку. Метою даного дослідження є аналіз трансформації механізму функціонування інноваційних ІТ-кластерів та визначення їх ролі як гарантів регіональної стійкості.

Аналіз макроекономічних показників підтверджує, що ІТ-індустрія перетворилася на критичний економічний стабілізатор держави. Згідно з дослідженнями І. Ю. Гужви та Є. І. Іванова, зовнішньоторговельна політика України в умовах війни потребує диверсифікації експортного потенціалу, де ключову роль відіграють послуги з високою доданою вартістю [2]. ІТ-сектор підтверджує цю тезу: 98% компаній зберегли діяльність, а експортні доходи досягли 7,3 млрд дол. США у 2023 році. Внесок галузі у ВВП зріс до 4,5% у 2022 році, стабілізувавшись на рівні 3,5–3,7% у 2023–2024 роках.

Дослідження дозволяє виділити три ключові вектори, через які ІТ-кластери забезпечують економічну безпеку регіонів, що корелює з науковими підходами Я. П. Квача та М. О. Ганцяка щодо формування ефективної фінансової політики в умовах невизначеності [3]:

1. Інституційна інтеграція та стандартизація. регіональні кластери (Харківський, Львівський) виступають драйверами імплементації європейських стандартів. Отримання бронзових знаків European Cluster Excellence Initiative (ECEI) за підтримки EU4Digital свідчить про

глибоке узгодження українських бізнес-процесів з вимогами ЄС [4]. Це підвищує довіру партнерів та мінімізує інвестиційні ризики.

2. Трансформація продуктової моделі (Military Tech). Під тиском воєнних обставин відбувається перехід від аутсорсингу до створення продуктів подвійного призначення. Унікальний досвід у сфері Military Tech (БПЛА, кіберзахист, AI) позиціонує Україну як потенційного лідера галузі. Це не лише посилює обороноздатність, але й створює нову спеціалізацію регіонів.

3. Розвиток людського капіталу та наукоємність. ІТ-кластери формують мережі партнерств з університетами, запускаючи нові освітні програми. Попри те, що витрати на НДДКР в Україні становлять лише 0,33% ВВП (проти 2,24% в ЄС), кластери компенсують цей розрив через участь у програмах Horizon Europe, де українські учасники мають право на 100% покриття витрат [5].

Таким чином, механізм функціонування ІТ-кластерів еволюціонував у складову національної безпеки. Як показує аналіз праць науковців ДНДІМЕ [1-3], саме поєднання ефективних механізмів управління, виваженої фінансової політики та експортної орієнтації дозволяє кластерам забезпечувати стійкість регіональної економіки в умовах воєнного стану.

Література:

1. Галасюк В. В. Інженерія економічного дива: інституційні та управлінські аспекти. Економічний часопис. 2023. № 4. С. 12–20.

2. Гужва І. Ю., Іванов Є. І. Трансформація зовнішньої торгівлі України в умовах глобальних викликів: аналітичний аспект. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2024. № 1. С. 5–18.

3. Квач Я. П., Ганцяк М. О. Фінансова політика сталого розвитку в умовах воєнного стану. Фінанси України. 2023. № 8. С. 22–34.

4. EU4Digital. Promoting IT during war: Lviv IT Cluster and how EU4Digital helps. 2024. URL: <https://eufordigital.eu/promoting-it-during-war-lviv-it-cluster-and-how-eu4digital-helps/>

5. European Commission. Ukraine: Association to Horizon Europe and Euratom Research and Training Programme. 2025. URL: <https://research-and-innovation.ec.europa.eu>

Терещенко А.О.
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РОЛЬ АПК УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238555>

Агропромисловий комплекс України традиційно виступає одним із ключових елементів національної економічної системи та важливим джерелом валютних надходжень і гарантом стабільності внутрішнього продовольчого постачання. Навіть у умовах повномасштабної військової агресії сектор зберігає здатність виконувати функцію глобального й регіонального стабілізатора продовольчої безпеки, компенсуючи дефіцити виробництва в інших країнах та забезпечуючи безперебійні поставки на світовий ринок. Водночас руйнування інфраструктури, порушення логістики, замінування земель і недостатнє фінансове забезпечення товаровиробників призводять до скорочення внутрішньої пропозиції, зростання цінової волатильності та трансформації попиту, створюючи нові виклики для національної та глобальної продовольчої безпеки. Дослідження ролі АПК у цих умовах дає змогу визначити напрями політики, спрямовані на одночасне збереження експортного потенціалу та посилення стійкості внутрішнього ринку.

Під продовольчою безпекою слід розуміти рівень забезпечення гарантованого доступу населення до продовольства в кількості та якості, які необхідні для активного здорового життя та відповідають Цілям сталого розвитку [1]. Продовольча безпека розглядається на трьох рівні: макrorівні, мезорівні та мікрорівні. Особливо важливими вважається забезпечення продовольчої безпеки на рівні держави (макрорівні). Питання її формування в глобальному контексті має особливе значення для світової спільноти, адже розподіл природних ресурсів у світі – вкрай нерівномірний. На рисунку (рис. 1) зображено фактори продовольчої безпеки, які визначають всередині держави та мають значний вплив на ієрархічно-сусідні рівні.

У центрі розміщено інтегральний елемент – фактори продовольчої безпеки, на який спрямований комплекс взаємопов’язаних впливів. До них належать логістичні, інфраструктурні, техногенні, цінкові, демографічні, екологічні та агротехнологічні фактори. Така структура підкреслює багатовимірність і системність ролі АПК у формуванні стійкості продовольчого забезпечення, оскільки кожна група факторів визначає окремий аспект ефективності аграрного виробництва, його безперервності та адаптивності до сучасних викликів.

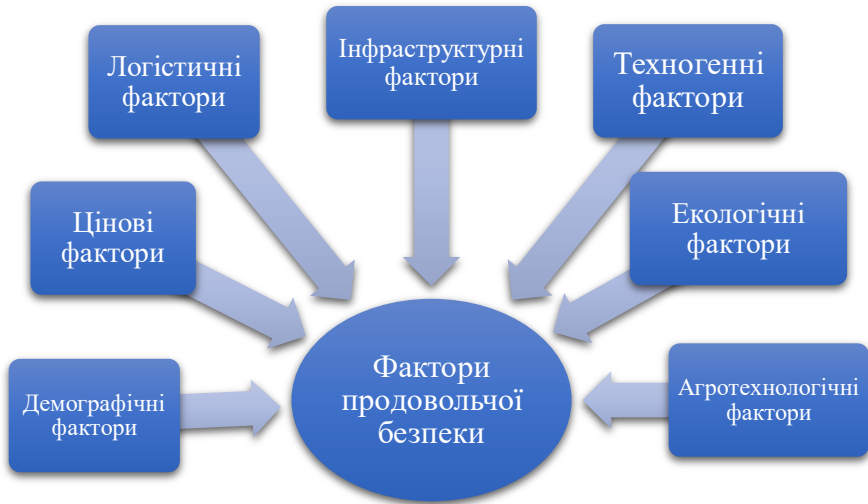

Рис. 1. Система факторів забезпечення продовольчої безпеки
Джерело: побудовано автором.

Україна справедливо посідає одне з провідних місць у системі глобальної продовольчої безпеки, що підтверджується стабільно високими обсягами та вагомою часткою її аграрної продукції на світових ринках. Значна частина українського експорту зернових, олійних культур і соняшникової олії спрямовується до країн Європи, Азії та Африки, де ця продукція відіграє ключову роль у компенсації внутрішніх дефіцитів виробництва й стабілізації регіональних продовольчих балансів. Така структура поставок підкреслює стратегічну значущість вітчизняного АПК як надійного постачальника, здатного суттєво впливати на доступність і цінову стабільність основних видів продовольства у глобальному масштабі.

У довоєнний період Україна утримувала провідні позиції на світовому аграрному ринку, зокрема посідала перше місце за обсягами експорту

соняшникової олії, друге – з ячменю, четверте – з кукурудзи та п'яте – з пшениці. У 2025 році експорт української агропродовольчої продукції скоротився на 9 % порівняно з 2024 роком, що зумовлено посухою та обмеженнями на ринках ЄС. Основні напрямки реалізації залишаються стабільними: Європейський Союз, Азія та Африка разом охоплюють 92 % поставок. Серед ключових імпортерів лідирують Туреччина (близько 13 %) та Іспанія (8 %), що підкреслює стійкість географічної диверсифікації українського аграрного експорту попри кризові виклики [2].

Міжнародна торгівля є визначальним чинником економічного розвитку країн, оскільки сприяє спеціалізації виробництва та раціональнішому використанню ресурсів, що набуває особливого значення для аграрного сектору України [3]. Глибша інтеграція до глобальних ланцюгів доданої вартості стимулює технологічну модернізацію, розширює експортні можливості й одночасно посилює національну продовольчу безпеку. Негативні тренди, що мають місце в українському АПК та обмежені доступності каналів збуту, чинять негативний вплив не лише на внутрішню державну продовольчу безпеку, а й на її глобальний рівень.

Різке переорієнтування українського експорту продовольства на ринки ЄС спричинило напруження на низці «чутливих» сегментів, де місцеві товаровиробники виявилися неготовими конкурувати з висококонкурентною українською продукцією без застосування тарифних квот. Як наслідок, попри досягнуту в квітні 2024 р. угоду про продовження автономних торговельних преференцій для України до 5 червня 2025 р., було запроваджено обмеження у вигляді повернення до механізму тарифних квот у разі перевищення визначених обсягів імпорту [4]. Після 5 червня 2025 року, коли завершилася дія тимчасових автономних торговельних заходів (АТМ) ЄС щодо України, ситуація з преференціями для українського агроекспорту зазнала певних змін, але не повернулася до довоєнних умов у повному обсязі. 4 серпня 2025 року Європейський парламент затвердив нове продовження лібералізації торгівлі на три роки – до червня 2028 року, з акцентом на підтримку української економіки в умовах війни.

Окрім зовнішніх обмежень (порушення логістики та неринкових бар'єрів на шляху експорту), національна продовольча безпека України зазнає суттєвих внутрішніх загроз. Найкритичнішою серед них залишається хронічна недостатність державного фінансування та доступного кредитування аграрних підприємств. Практично весь приріст банківських кредитів для сектору формується в межах

державних програм компенсації відсоткових ставок і надання державних гарантій, що не лише обмежує обсяги залучених ресурсів, а й робить фінансовий стан товаровиробників залежним від стабільності й обсягів бюджетного фінансування цих програм. До того ж, зазначене знаходить негативне відображення на борговій безпеці та динаміці показників гарантованого боргу [5].

Агропромисловий комплекс України, попри значні воєнні руйнування та зовнішні торговельні обмеження, зберігає статус одного з ключових елементів глобальної та національної продовольчої безпеки, забезпечуючи стабільні поставки до країн Європи, Азії та Африки й компенсуючи регіональні дефіцити виробництва. Водночас внутрішні загрози – хронічна недостатність фінансових ресурсів, залежність кредитування від державних гарантій та програм компенсації ставок і сукупна дія демографічних, логістичних, інфраструктурних, техногенних, цінових, екологічних та агротехнологічних факторів – призводять до скорочення внутрішньої пропозиції, зростання цінової волатильності та послаблення економічної доступності продовольства. Подальше зміцнення продовольчої безпеки вимагає комплексної державної політики, спрямованої на диверсифікацію логістичних каналів, суттєве розширення обсягів і стабільність фінансової підтримки аграрного сектору, а також на гармонізацію національних інтересів із механізмами європейської інтеграції.

Література:

1. Крилов Д. В. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-07>
2. Український агроекспорт склав понад \$11 мільярдів за півроку. Комітет з питань аграрної та земельної політики. 2025. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/264682.html
3. Гужва І. Ю. Україна в глобальній торгівлі: монографія. Київ: Зовнішня торгівля, 2015. 236 с. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/Gujva.pdf>
4. Іванов Є. І. Проблеми і виклики преференційної торгівлі деякою сільськогосподарською продукцією між Україною і ЄС. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2025. №2 (99). С. 13-19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2025-2-2>
5. Вергелюк Ю., Ганцяк М. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. *Європейський науковий журнал*

Третяк В.А.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238577>

Трансформаційний період глобальної економіки (геополітична турбулентність, порушення ланцюгів постачання, енергетичні та кліматичні шоки, зміна торговельних режимів і «зелений» перехід) суттєво змінює логіку інвестицій у сільське господарство. Для аграрного сектору ключовими стають питання доступу до капіталу, зниження ризиків, забезпечення експортної стійкості, модернізації переробки та відновлення інфраструктури. В українському контексті ці виклики підсилені війною, що збільшує премію за ризик і робить державне регулювання інвестицій не просто підтримкою, а умовою виживання і структурної модернізації [1-6].

Державні механізми регулювання інвестиційної діяльності в агросекторі традиційно спирались на бюджетні дотації/компенсації, пільгове кредитування, податкові стимули та інструменти аграрної політики. Проте нині ці інструменти мають бути переосмислені в напрямі:

- ризик-орієнтованого регулювання (страхування, гарантії, розподіл ризиків між державою/банками/інвесторами);
- стимулювання довгострокових інвестицій у переробку, логістику, інновації та кліматичну адаптацію;
- наближення до європейських рамок інвестпідтримки та моніторингу ефективності (зокрема, логіки CAP 2023–2027 рр. та програм відбудови) [7-11].

Серед ключових драйверів трансформації державного регулювання

інвестицій виділяють:

1. Перехід від «підтримки виробництва» до «підтримки інвестпроектів і ланцюгів вартості», де фокус спрямований на переробку, зберігання, логістику, енергоефективність та біоекономіку.

2. Ризики війни та невизначеність як базова умова регулювання – зумовлює потребу у гарантійних та страхових інструментах, а не лише компенсаціях. Світовий банк описує підтримку доступу до кредитів для малих фермерів через механізми гарантування як спосіб «розблокування» фінансування.

3. Євроінтеграційна рамка інвестицій – програми ЄС (Ukraine Facility, Ukraine Investment Framework) прямо орієнтовані на мобілізацію інвестицій і реформи, включно з пріоритетністю сільського господарства як сектору, що стимулює економічне зростання.

4. Посилення регуляції ринків і комплаєнсу (експорт-податки-прозорість) – запровадження мінімальних експортних цін на ключові агрокомодиті як інструмент протидії заниженню митної вартості й ухиленню від оподаткування (чинник, що впливає на інвестиційні очікування експортерів/переробників) [4-12].

У трансформаційному періоді державне регулювання інвестиційної діяльності агросектору зміщується:

- від прямого субсидування до співфінансування, гарантування, страхування, проєктного фінансування;
- від універсальних програм до цільових інструментів під пріоритети (переробка, тваринництво, зрошення, елеватори, енергетика на фермах);
- від «видачі коштів» до управління результатами (KPI, моніторинг, прозорість, цифрові реєстри).

Трансформацію механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності аграрного сектору можна представити у вигляді інструментальної матриці трансформації з 5 блоків (рис. 1).

Очікувані ефекти від трансформації державного регулювання інвестиційної діяльності аграрного сектору: зниження вартості капіталу та розширення кредитування (через гарантії/блендінг); переорієнтація інвестицій у переробку й інфраструктуру, зростання доданої вартості;

підвищення стійкості до ризиків (фінансових, торговельних, кліматичних); посилення інституційної довіри інвесторів через прозорість правил, прогнозованість і узгодженість з європейськими рамками підтримки.

Блок 1. Фінансові механізми (доступ до капіталу)	Портфельні та проєктні гарантії для банківського кредитування, з фокусом на інвестиційні кредити	Пільгові кредити, компенсації ставки з прив'язкою до технологічного оновлення, енергоефективності, переробки
Блок 2. Ризик-менеджмент і страхування	Розвиток інструментів розподілу ризику	Часткове гарантування кредитів для малих виробників як інструмент подолання «кредитного голоду»
Блок 3. Регуляторні інструменти ринку	Посилення прозорості експортних операцій, зокрема через мінімальні експортні ціни на окремі товари як антикорупційний і фіскальний механізм	Гармонізація стандартів якості (безпеки) харчових продуктів і відстежуваності як умова доступу до ринків та здешевлення фінансування
Блок 4. Розвиток ринкових інструментів залучення капіталу	Впровадження нових фінансових інструментів для агросектору	Підготовка нормативної бази для агропідприємств як інструменту залучення інвестицій на фінансовому ринку
Блок 5. Інституційна спроможність	Перехід до програмно-цільового управління: чіткі критерії відбору проєктів, цифрові реєстри, аудит, оцінка впливу	Узгодження з логікою ЄС щодо підтримки агросектору та сільських територій

Рис. 1. Інструментальна матриця трансформації

Джерело: удосконалено автором на основі [4-12].

Логіку даної трансформації можна подати у вигляді табл. 1.

Трансформація державного регулювання інвестицій в агросекторі є переходом від «пожежної підтримки» до керованої інвестархітектури, де держава виступає не лише донором, а архітектором правил і розподільником ризиків. Найбільш дієвими стають інструменти, що мобілізують приватний капітал: гарантії, страхування, блендінг ресурсів ЄС/МФО, розвиток ринкових інструментів (зокрема аграрних фінінструментів). Регуляторні зміни у сфері експорту та комплаєнсу (в т.ч. мінімальні експортні ціни) впливають на очікування інвесторів і можуть стимулювати перехід до більш глибокої переробки. При чому

Євроінтеграційний вектор формує «новий стандарт» політики, який визначає результативність, прозорість, проєктність і фокус на стійкості.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця «до» і «після» трансформації державного регулювання інвестиційної діяльності аграрного сектору

Компонент регулювання	Традиційна модель («до»)	Трансформаційна модель («після»)
Ціль державної підтримки	Компенсація втрат/підтримка виробництва	Мобілізація інвестицій у ланцюги вартості
Доступ до фінансування	Пільги точково, висока залежність від бюджету	Гарантії, співфінансування, блендінг з МФО/ЄС
Ризики	Ризики на бізнесі	Розподіл ризиків: страхування/гарантії/фонди
Експортне регулювання	Переважно загальні правила	Більше комплаєнсу, інструменти прозорості
Ринкові інструменти	Банки та власні кошти	Розвиток фінінструментів
Оцінка ефективності	Обмежена, переважно «освоєння коштів»	КРІ (результати), сумісність з європідходами

Джерело: удосконалено автором на основі [7-14].

Література:

1. Безп'ята І.В. Особливості залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки // Економіка і суспільство. 2016. Вип. № 4. с. 67-71.
2. Гмиря В. П. Державне регулювання інвестиційної активності банків на ринку агрокредитування черкаської області / В. П. Гмиря. // Ефективна економіка. - 2012. - № 4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_4_42.
3. Готра В. В. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України / В.В.Готра, М.І.Ігнатко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2017. – Випуск 1 (17). – С. 16-22.
4. Грищенко І. М. Оптимізація інструментарію регулювання інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі / І. М. Грищенко, О. С. Ігнатенко // Економічний вісник університету. - 2018. - Вип. 36(1). - С. 74-86.

5. Захарін С. В. Державне регулювання фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у агропромисловому комплексі / С. В. Захарін, О. М. Парубець, Є. В. Смирнов // Економіка і управління. - 2020. - № 2. - С. 85-90.

6. Киценко В.П. Формування інвестиційної привабливості в сільськогосподарському виробництві / В.П.Киценко // Вісник ЖДТУ. – 2016. - № 4 (46). – С.273-276.

7. Лагодієнко В.В. Концептуальна модель розвитку регіонального агропромислового виробництва. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 8. С. 1259-1262.

8. Лагодієнко Н.В. Дослідження регіональних особливостей розвитку інвестиційних процесів в агропромисловому виробництві. Бізнес-навігатор. 2011. № 1. С. 95–99.

9. Мацканюк В. А. До питання нормативно-правового регулювання здійснення інвестицій в агропромисловий комплекс України / В. А. Мацканюк // Молодий вчений. - 2018. - № 11(2). - С. 893-896.

10. Митяй О.В., Лагодієнко В.В., Сафонов В.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств як основний важіль сталого розвитку аграрної сфери. Економічний часопис – XXI. 2015. № 155 (11-12). С. 59–62.

11. Рибалко С.В. Оцінка інвестиційної привабливості аграрної галузі та проблеми залучення інвестицій в регіоні / С.В.Рибалко // Вісник Харківського національного університету сільського господарства. – 2011. - № 112. – 519 с.

12. Статівка А.М. Пріоритетні напрямки інвестиційного розвитку сільського господарства: організаційно-правові питання // Пріоритетні напрями розвитку аграрного законодавства і права в сучасних умовах: матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 20 квітня 2018 року). Харків. 2018. с. 85-90.

13. Турленко Н. В. Досвід використання інвестиційних механізмів державного регулювання розвитку регіональних структурних трансформацій в агробізнесі / Н. В. Турленко // Український журнал прикладної економіки. - 2019. - Т. 4, № 3. - С. 359-366.

14. Ужва А. М. Вплив регіональних особливостей на механізми регулювання сталого розвитку аграрного бізнесу. Український журнал прикладної економіки. 2016. Том 1. № 5. С. 78–84.

Шевчук Є.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ІНСТИТУЦІЙНІ СТИМУЛИ РОЗВИТКУ ІТ-СФЕРИ УКРАЇНИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238908>

Євроінтеграційний курс України для ІТ-сфери означає перехід до режиму конкуренції, у якому вирішальними стають передбачуваність правового поля, стабільність податкових правил, захист прав інтелектуальної власності та прозорі процедури взаємодії бізнесу з державою. За таких умов державне стимулювання цифрової індустрії має розглядатися як узгоджена система інструментів, що не піднімає ринок, але знижує адміністративні й фінансові бар'єри інноваційної діяльності та полегшує масштабування компаній у межах формальної економіки. Відповідна логіка закладена у державній рамці цифрового розвитку інноваційної діяльності до 2030 року, яка орієнтує політику на підтримку досліджень і розробок, доступ до фінансування та розвиток інноваційної інфраструктури [3].

Економічна вага ІТ-індустрії проявляється через її експортну спроможність і роль у структурі валової доданої вартості. Доходи ІТ-компаній у 2024 році оцінюються на рівні близько 6 млрд дол. США, а частка галузі у ВВП наближається до 5 відсотків. Паралельно розширюється підприємницький сегмент, що проявляється у зростанні кількості активних стартапів понад 2600 проєктів у 2024 році. Сукупно ці показники демонструють, що ІТ-сфера є одним із небагатьох секторів, здатних у воєнних умовах підтримувати валютні надходження та зайнятість у висококваліфікованих видах діяльності. Водночас вони вказують на структурний виклик. Значна частина доданої вартості створюється у форматі сервісної моделі, тоді як перехід до продуктового сегмента потребує довшого фінансування, кращої інституційної підтримки і сильнішого захисту прав інтелектуальної власності. Саме тому економічна політика у сфері ІТ повинна одночасно утримувати експортний потенціал і розширювати можливості накопичення капіталу всередині країни через зростання інноваційного підприємництва та збільшення частки продуктового виробництва [1].

У центрі інституційного стимулювання перебуває спеціальний правовий режим для ІТ-компаній, який змінює параметри оподаткування праці та капіталу й формує інші стимули для корпоративної поведінки. Для спеціалістів застосовується ставка податку на доходи фізичних осіб 5 відсотків замість стандартних 18 відсотків, а єдиний соціальний внесок нараховується з мінімальної заробітної плати. Для компаній передбачено вибір між податком на прибуток і податком на розподілений прибуток за нижчою ставкою, що зміщує податковий тягар у бік моменту вилучення коштів з бізнесу. Такий дизайн важливий тим, що створює фінансовий мотив утримувати ресурси в межах компанії та спрямовувати їх на розширення діяльності, модернізацію процесів, розвиток продуктів і вихід на нові ринки. У методологічному плані це відповідає підходу, за яким податкові важелі мають підтримувати накопичення капіталу в інноваційних секторах і зменшувати «штраф» на ранніх стадіях зростання, коли прибутковість ще нестійка, а потреба у фінансуванні висока [2].

Разом із тим податкові стимули не можуть бути ефективними без інституційної дисципліни доступу до пільгового режиму. Вимоги до мінімальної чисельності працівників і рівня оплати праці формують бар'єр для випадкових або суто оптимізаційних схем і сприяють закріпленню пільг за компаніями, здатними підтримувати формалізовану зайнятість. Такий механізм підсилює дві функції. По-перше, він підвищує якість робочих місць і сприяє збереженню людського капіталу в країні. По-друге, він робить сектор більш прозорим для фінансових інституцій, що важливо для доступу до кредитування і страхових інструментів у період підвищеної ризиковості.

Окрему роль у системі стимулів відіграє грантова інфраструктура ранніх стадій інновацій, яка частково компенсує дефіцит приватного фінансування для запуску проєктів. На етапі ідеї та первинної перевірки продукту ринок часто стикається з асиметрією інформації, коли інвестор не може адекватно оцінити якість команди, технології та перспектив попиту. У такій ситуації грантова підтримка виконує функцію відбору та первинної капіталізації проєктів, підвищуючи їхню готовність до подальшого залучення приватного капіталу. Водночас для стійкого розвитку екосистеми важливо, щоб грантові інструменти були пов'язані з подальшими механізмами масштабування, включно з доступом до довгих коштів, гарантійними інструментами та розвитком ринку венчурного фінансування. Саме цей «ланцюг фінансування» визначає, чи зможе стартап-потік перетворитися на продуктову

індустрію з локалізацією доданої вартості.

Динаміка венчурного фінансування в Україні у 2020–2024 роках демонструє високу чутливість до воєнної та глобальної невизначеності. Після піку 2021 року відбулося падіння у 2022–2023 роках і часткове відновлення у 2024 році. Така траєкторія відображає не стільки «зникнення» інноваційної активності, скільки зміну схильності до ризику в інвесторів і зростання вартості капіталу. У цих умовах інституційне середовище набуває визначального значення, оскільки саме воно здатне зменшити регуляторну волатильність, забезпечити зрозумілі правила контракування, підтримати юридичну визначеність та підвищити довіру до юрисдикції. У підсумку стимулювання ІТ-сфери слід трактувати як політику формування інституційної конкурентоспроможності, де податкові інструменти, грантова підтримка та стратегічне планування мають діяти узгоджено й послідовно.

Отже, євроінтеграційний контекст задає для України просту вимогу. Результативність політики у сфері ІТ визначається не кількістю окремих заходів, а здатністю вибудувати цілісну траєкторію розвитку інноваційного бізнесу від запуску до масштабування в межах формальної економіки та з локалізацією доданої вартості. Спеціальні режими оподаткування і грантова інфраструктура мають сенс тоді, коли вони підсилюють один одного, знижують вартість капіталу й створюють інституційні умови для переходу від переважно сервісної моделі до більшої частки продуктового сегмента, який здатний забезпечувати довгострокове зростання та технологічний суверенітет.

Література:

1. Проданова Л. В., Томчук О. В. Економічна політика підтримки розвитку ІТ-сфери. Економіка і організація управління. 2023. № 1(49). С. 45–60.
2. Бандура З., Голубецький П. Інноваційна діяльність в постіндустріальній економіці та її стимулювання механізмом податкових важелів. Вісник економіки. 2023. Вип. 2. С. 143–155. DOI: 10.35774/visnyk2023.02.144.
3. Розпорядження КМУ від 31 грудня 2024 р. № 1351-р «Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках».

Цурак В.М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19626798>

Вітроенергетика є однією з найбільш капіталомістких, але водночас економічно ефективних технологій відновлюваної енергетики у довгостроковій перспективі. Станом на 2023 рік встановлена потужність вітроелектростанцій (ВЕС) в Україні становила близько 1,7 ГВт, що є значно нижчим показником порівняно з технічно доступним потенціалом, який оцінюється більш ніж у 16 ГВт [1].

Регіональна структура розміщення ВЕС в Україні є нерівномірною та історично орієнтованою на південні та східні області, що мають сприятливі вітрові умови. Водночас з економічної точки зору значний потенціал мають також центральні та західні регіони, де можливе створення нових проєктів меншої та середньої потужності, орієнтованих на локальне споживання.

Основними стримуючими чинниками розвитку вітроенергетики залишаються високі інвестиційні ризики, обмежений доступ до довгострокового фінансування, а також регуляторна нестабільність, що негативно впливає на вартість капіталу та строки окупності проєктів.

Державне регулювання розвитку вітроенергетики в Україні пройшло кілька етапів. Запровадження «зеленого тарифу» у 2009–2010 роках стало ключовим стимулом для швидкого нарощування потужностей ВЕС. Цей механізм забезпечував фіксовану ціну на електроенергію з ВДЕ, що дозволяло інвесторам мінімізувати ринкові ризики та залучати фінансування [4; 5].

Разом з тим, надмірна залежність від адміністративно встановлених тарифів зумовила фіскальні дисбаланси та необхідність перегляду підходів до підтримки галузі. Перехід до аукціонної моделі, закладений у законодавстві з 2019 року, відповідав європейській практиці, однак на практиці її впровадження виявилось обмеженим.

Відсутність регулярних аукціонів, довгострокових контрактів та

механізмів державних гарантій знижує ефективність регуляторної політики та стримує інвестиційну активність у секторі.

Досвід країн Європейського Союзу демонструє, що розвиток вітроенергетики є результатом послідовної та довгострокової державної політики, яка поєднує ринкові механізми з активною роллю держави як регулятора та гаранта стабільності.

Застосування контрактів на різницю (CfD) у країнах ЄС дозволяє знизити волатильність доходів виробників та мінімізувати ризики для інвесторів, що є важливим орієнтиром для України.

Таблиця 1

Порівняння систем державної підтримки вітроенергетики

Країна	Основний інструмент	Контрактна модель	Додаткові стимули
Україна	Зелений тариф, аукціони	Обмежені PPA	Податкові пільги (частково)
Німеччина	Аукціони, CfD	15–20 років	Пільгове фінансування
Данія	Feed-in Premium	Довгострокові	Локалізація виробництва
Польща	Зелені аукціони	15 років	Податкові стимули

Джерело: підготовлено автором.

Європейський зелений курс (European Green Deal) та пакет «Fit for 55» визначають вітроенергетику як ключову технологію досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. У межах цих політик вітроенергетика розглядається не лише як джерело електроенергії, а як елемент нової промислової екосистеми.

Концепція стратегічної автономії ЄС передбачає розвиток внутрішнього виробництва обладнання для ВЕС, зменшення залежності від імпорту критичних компонентів та формування стійких ланцюгів доданої вартості. Це створює додаткові можливості для України як потенційного партнера та виробничого майданчика у сфері відновлюваної енергетики.

У країнах ЄС сформовано повний виробничий цикл вітротурбін — від проектування та виробництва компонентів до сервісного обслуговування. Ключовими сегментами є виробництво башт, лопатей, генераторів, силової електроніки та систем управління.

Україна має значний потенціал для інтеграції в ці виробничі ланцюги завдяки наявності металургійних та машинобудівних підприємств, а також досвіду виконання монтажних і сервісних робіт на ВЕС.

Таблиця 2

Потенційні напрями локалізації виробництва вітроенергетичного обладнання в Україні

Напря́м	Компоненти	Економічний ефект
Початковий	Башти, металоконструкції	Зайнятість, імпортозаміщення
Середній	Лопаті, трансформатори	Додана вартість
Просунутий	Збірка турбін, електроніка	Інтеграція у ланцюги ЄС

Джерело: підготовлено автором.

Подальший розвиток ВЕС неможливий без модернізації електромереж та впровадження систем балансування. Синхронізація з ENTSO-E відкриває можливості для експорту «зеленої» електроенергії, але водночас вимагає розвитку накопичувачів енергії та гнучких резервних потужностей.

Для підвищення інвестиційної привабливості вітроенергетики доцільно активніше застосовувати зелені облігації, пільгові кредити, державні гарантії та механізми співфінансування з міжнародними фінансовими інституціями. Крім цього вбачається за доцільне **вдосконалення державного регулювання:**

1. Запровадження стабільної аукціонної моделі з довгостроковими РРА.
2. Розвиток локалізації виробництва через податкові та інвестиційні стимули.
3. Гармонізація законодавства з директивами RED II та RED III.
4. Підтримка розвитку інфраструктури та систем накопичення енергії.

Дослідження підтверджує, що вітроенергетика може стати одним із ключових драйверів структурної трансформації економіки України. Поеднання ефективного державного регулювання, фінансових інструментів та промислової політики дозволить не лише наростити встановлені потужності ВЕС, але й сформувати внутрішні виробничі ланцюги з високою доданою вартістю.

Імплементация підходів ЄС у межах Green Deal, Fit for 55 та концепції стратегічної автономії створює можливості для інтеграції

України до європейського енергетичного та промислового простору, що є особливо важливим у контексті післявоєнного відновлення.

Література:

1. Держенергоефективності України. Потенціал відновлюваної енергетики України. Київ, 2023.
2. Global Wind Energy Council (GWEC). *Global Wind Report 2024*. Brussels, 2024.
3. European Commission. *The European Green Deal*. Brussels, 2019.
4. Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII.
5. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV.
6. IRENA. *Renewable Energy Statistics 2024*. Abu Dhabi, 2024.
7. International Energy Agency (IEA). *Renewables 2024: Analysis and forecast to 2028*. Paris, 2024.
8. European Commission. *Fit for 55 Package*. Brussels, 2021

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

Бойко І.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ПРИСКОРЕНОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19236860>

Переробна промисловість у структурі національної економіки формує основу технологічної складності виробництва, забезпечує мультиплікативний ефект зайнятості та генерує експортну виручку з високою часткою доданої вартості. Водночас у країнах із тривалими інвестиційними розривами та підвищеними ризиковими преміями, зокрема в умовах війни, ринковий механізм не забезпечує належних темпів модернізації виробничої бази. Така ситуація зумовлена поєднанням трьох обмежень: високої вартості капіталу, коротких строків кредитування та значних інвестиційних ризиків, позаяк виробничі проекти характеризуються тривалим періодом окупності й чутливістю до енергетичних, логістичних і безпекових ризиків. Відтак фінансова політика розвитку переробної промисловості повинна розглядатися як система інструментів, спрямованих на зменшення розриву між приватною та суспільною дохідністю індустріальних інвестицій із одночасним забезпеченням боргової стійкості держави, макрофінансової рівноваги та керованості фіскальних ризиків.

Сутність такої політики доцільно формалізувати через концепцію вартості індустріального капіталу як інтегрального показника, що поєднує ціну фінансування, строковість ресурсів і ризикову складову. Інвестиції у переробну промисловість (I) залежать від очікуваної норми прибутковості (π^e), реальної вартості капіталу (r), ризикової премії (p), доступного строку фінансування (m) та державної підтримки (S). На наш погляд, ефективність фінансової політики визначається здатністю впливати на зазначені параметри, адже зниження вартості капіталу, подовження строків фінансування та зменшення ризиків

створюють передумови для активізації інвестиційної діяльності та модернізації виробничої бази.

$$FM = \frac{\Delta T + \Delta X - \Delta M}{C_b}, \quad (1)$$

де ΔT – приріст податкових надходжень від розширення переробки, ΔX – приріст експорту, ΔM – зміна імпортової залежності (з урахуванням імпорту обладнання та компонентів), C_b – бюджетна вартість інструментів підтримки. Якщо $FM > 1$, підтримка має позитивну бюджетно-економічну віддачу в середньостроковому горизонті; якщо $FM < 1$, політику слід переформатовувати, змінюючи таргетинг, умови, комплементарні інституційні реформи.

Ключовим елементом фінансової політики виступає трансформація фінансових потоків із короткострокових і дорогих у довгострокові та передбачувані. Для переробної промисловості особливо гострою є невідповідність між строками окупності інвестицій (5–12 років для модернізації обладнання, підвищення енергоефективності, розвитку логістики та стандартизації виробництва) і домінуванням короткострокового кредитування. Відтак центральним напрямом політики має стати подовження строків фінансових ресурсів через інститути розвитку: експортно-кредитні агентства, державні банки розвитку, гарантійні фонди та індустріальні фонди співфінансування. Їхня функція полягає не у витісненні ринкових механізмів, адже йдеться про формування фінансової інфраструктури, здатної трансформувати приватні заощадження та зовнішні ресурси у довгостроковий індустріальний капітал із прийнятним рівнем ризику. Практична реалізація передбачає застосування кредитних гарантій для зниження ризикової премії (r), компенсації відсоткових ставок для зменшення вартості капіталу (r), відкриття довгострокових кредитних ліній для збільшення строку фінансування (m), а також використання механізмів змішаного фінансування, коли грантовий компонент виконує функцію першого покриття збитків і стимулює залучення приватного капіталу без порушення бюджетної дисципліни.

Другим напрямом виступають фіскально-індустріальні інструменти, що формують стимули для інвестицій у технологічне оновлення виробництва. Економічна логіка податкових кредитів на інвестиції, прискореної амортизації, інвестиційних відрахувань і часткової компенсації капітальних витрат полягає у зміні часової структури податкового навантаження та підвищенні внутрішньої норми рентабельності проєктів без негайного збільшення бюджетних

видатків. Для воєнної економіки такі інструменти набувають особливого значення, оскільки бюджетні ресурси обмежені, а потреба у модернізації виробництва зростає. Водночас ефективність зазначених заходів залежить від їхнього інституційного дизайну. Вони повинні бути умовними та таргетованими, зокрема прив'язаними до частки локальної доданої вартості, показників енергоефективності, експортного потенціалу, зайнятості та сертифікації за стандартами ЄС. За таких умов фіскальні втрати трансформуються у державні інвестиції з прогнозованою суспільною віддачею.

Третім напрямом є управління ризиками, позаяк без зниження ризикової складової індустріальні інвестиції у воєнний період не набувають необхідного масштабу. Ризикова премія (ρ) для переробних проєктів формується не лише під впливом економічного циклу, а ще визначальними залишаються безпекові фактори, загроза руйнування активів, перебої енергопостачання і логістики, а також правова невизначеність. Тому фінансова політика не може обмежуватися здешевленням кредитних ресурсів; вона повинна включати механізми страхування воєнних ризиків, гарантії політичної стабільності інвестицій, перестраховування, компенсаційні інструменти для інвесторів та впровадження стандартів кібер- і енергетичної стійкості. Таким чином держава зменшує не стільки вартість фінансових ресурсів, скільки ризикову складову інвестицій, що відкриває доступ до довгострокового капіталу та відновлює інвестиційні горизонти.

Четвертим напрямом виступає експортне фінансування як канал прискореного розвитку переробної промисловості. Відсутність довгострокових контрактів і експортних кредитних інструментів обмежує можливості підприємств масштабувати виробництво та модернізуватися відповідно до міжнародних стандартів. Експортні гарантії, страхування контрактів і кредитування покупців формують стабільний зовнішній попит, який стає орієнтиром для інвестиційних рішень. Для України це означає поступовий перехід від сировинної моделі експорту до експорту продукції з високою доданою вартістю через створення фінансових умов для участі у глобальних ланцюгах створення вартості. У такій конфігурації експортний контракт може виступати забезпеченням інвестиційного кредиту, тоді як кредит забезпечує технологічну модернізацію виробництва.

Окрема увага повинна приділятися узгодженості фінансової політики з макроекономічною стабільністю. Надмірна або методологічно невиважена підтримка здатна формувати квазіфіскальні

ризиків, спотворювати ринкові стимули та сприяти неефективному відбору інвестиційних проєктів. Відтак принципового значення набуває формування системи оцінювання результативності державних інструментів підтримки. Кожен інструмент має супроводжуватися чітким набором показників ефективності, що дозволяють оцінити приріст доданої вартості, продуктивність праці, експортну динаміку, податкову віддачу, енергоємність виробництва та рівень зайнятості.

У формалізованому вигляді доцільно застосовувати показник фіскального мультиплікатора індустріальної підтримки:

$$FM = \frac{\Delta T + \Delta X - \Delta M}{C_b}, \quad (2)$$

де ΔT – приріст податкових надходжень унаслідок розширення переробного виробництва; ΔX – приріст експорту продукції з високою доданою вартістю; ΔM – зміна імпортової залежності з урахуванням імпорту обладнання та компонентів; C_b – бюджетна вартість інструментів державної підтримки.

Якщо $FM > 1$, підтримка забезпечує позитивну бюджетно-економічну віддачу у середньостроковій перспективі; якщо $FM < 1$, політику доцільно коригувати шляхом уточнення таргетингу, умов надання підтримки та супровідних інституційних реформ.

Отже, фінансова політика розвитку переробної промисловості в Україні повинна формувати скоординовану систему інструментів із чіткою логікою впливу на вартість капіталу, ризикову премію та горизонт фінансування. У воєнний і післявоєнний періоди пріоритетними стають подовження строків фінансових ресурсів через інститути розвитку, таргетовані фіскальні стимули інвестицій і технологічної модернізації, системне зниження ризиків через гарантійні та страхові механізми, а також експортне фінансування як інструмент масштабування попиту на продукцію переробної промисловості. Виходячи з вищесказаного, результативність такої політики визначатиметься здатністю держави забезпечити інституційну дисципліну, прозорий відбір проєктів і вимірюваність досягнутих ефектів, адже лише за цих умов фінансові інструменти сприятимуть структурній модернізації економіки та довгостроковому економічному зростанню.

Література:

1. Industrial Policy for the Future. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/industrial-policy-for-the-future_273954e9-en/full-report.html.

2. Industrial Policy for the Sustainable Development Goals. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/09/industrial-policy-for-the-sustainable-development-goals_e022729a/2cad899f-en.pdf

Бруцький Є.Й.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки*

ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ВИРІВНЮВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19236956>

Сучасний етап розвитку України характеризується винятковою складністю зовнішніх і внутрішніх умов функціонування національної економіки. Геополітична напруженість, повномасштабна військова агресія росії, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, втрата частини економічного потенціалу та вимушена міграція значної кількості населення створили безпрецедентні виклики для забезпечення макроекономічної стабільності. Ці обставини не лише загострили вже наявні структурні диспропорції, а й породили нові форми макроекономічних дисбалансів, що проявляються насамперед у стійкому дефіциті фінансових ресурсів на всіх рівнях економічної системи.

У таких умовах фінансово-бюджетна політика набуває особливого значення, перетворюючись з традиційного інструменту поточного регулювання на ключовий механізм підтримання життєздатності економіки та поступового відновлення її рівноваги. Через цілеспрямований перерозподіл ресурсів від менш уразливих секторів і груп до найбільш постраждалих верств населення, територіальних

громад і галузей економіки фінскальна полїтика здатна пом'якшувати гостроту дисбалансїв, запобїгати подальшому поглибленню соцїально-економїчної диференцїацїї та створювати передумови для постконфлїктного вїдновлення.

Саме тому дослїдження фїнансово-бюджетної полїтики України як чинника вирївнювання макроекономїчних дисбалансїв є не лише теоретично обгрунтованим, а й практично необхідним. Воно дозволяє розкрити внутрїшній потенцїал фїскальних їнструментїв у кризових умовах, визначити межї їхньої ефективности за обмеженого доступу до зовнїшнього фїнансування та запропонувати напрями адаптацїї бюджетної полїтики до вимог як внутрїшньої стабїльностї, так ї поступового наблїження до європейських стандартїв макроекономїчного управлїння.

Не вдаючись до глибинної семантики поняття фїнансово-бюджетної полїтики, розумїтимемо пїд нею сукупнїсть дїй та механїзмїв реалїзацїї фїнансово-грошових вїдносин у сферї формування, розподїлу й перерозподїлу централїзованих фондїв грошових ресурсїв шляхом розробки, реалїзацїї та контролю за виконанням вїдповїдних полїтик. Хоча ряд авторїв роздїляє фїнансову та бюджетну полїтику, вони перебувають у цїлїсному взаємозв'язку, при цьому не слїд заперечувати, що бюджетна полїтика входить до складу фїансової.

У контекстї вирївнювання дисбалансїв слїд пїдкреслити, що ефективна фїнансово-бюджетна полїтика в умовах воєнного часу та системних криз має органїчно поєднувати оперативне реагування на поточнї виклики з послїдовним довгостроковим плануванням. Такий пїдхїд вимагає комплексної оптимїзацїї структури й обсягїв державних доходїв та видаткїв, виваженого управлїння державним ї гарантованим державою боргом, а також створення надїйних передумов для збереження середньострокової та довгострокової фїансової стїйкостї економїки [1].

Вирївнювання макроекономїчних дисбалансїв у межах реалїзацїї фїнансово-бюджетної полїтики не слїд звужувати лише до проблематики управлїння бюджетним дефїцитом. До уваги також слїд брати дисбаланси вартостї залучення позикових зовнїшнїх та внутрїшнїх ресурсїв, неоднорїднїсть та ризиковїсть валютної структури боргїв, невичерпанї фїскальнї можливостї та надмїрну боргову залежнїсть вїд їноземних партнерїв. У цьому руслї ключовими завданнями, що постають перед державою пїд час вирївнювання

макроекономічних дисбалансів інструментами фінансово-бюджетної політики є (рис. 1).

Ключові завдання, що формують основу макроекономічного вирівнювання, охоплюють забезпечення макроекономічної стабільності, адаптацію до стандартів ЄС, зміцнення доброчесності та довіри до державних інституцій, належний контроль за дотриманням податкового й митного законодавства, а також цифровізацію фінансово-бюджетної політики. Їх реалізація створює передумови для передбачуваності економічних процесів, підвищує прозорість та ефективність регуляторного середовища, забезпечує стійкість бюджетних надходжень і сприяє модернізації управлінських механізмів.

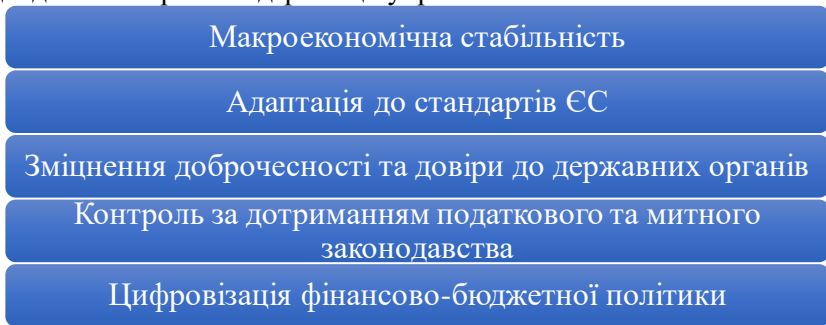

Рис. 1. Основні завдання, що слід враховувати під час макроекономічного вирівнювання

Джерело: побудовано автором за [2].

Без досягнення цих цілей застосування інструментів фінансово-бюджетної політики не здатне забезпечити повноцінне вирівнювання макроекономічних дисбалансів, оскільки відсутність стабільності, довіри та належного контролю значно знижує результативність державного впливу на економічну систему.

Яскравим свідченням наявності та поглиблення макроекономічних дисбалансів стало суттєве погіршення позицій України в міжнародних рейтингових оцінках. На цей факт неодноразово звертали увагу вітчизняні дослідники. У період із 2022 до 2025 року включно всі провідні рейтингові агентства – Fitch Ratings, S&P Global Ratings, Moody’s Investors Service та Rating and Investment Information, Inc. (R&I) – послідовно знижували як суверенні кредитні рейтинги України, так і рейтинги окремих боргових інструментів, відображаючи зростання фіскальних і зовнішніх ризиків у умовах триваючої війни та обмеженого доступу до ринків капіталу. Хоча кредитний рейтинг

безумовно відіграє важливу роль у комплексній оцінці фінансової спроможності держави, слід пам'ятати, що рейтингові оцінки є лише моментним зрізом поточного рівня фінансової дисципліни, платоспроможності та сукупності ризиків, які сприймаються з позицій інституційних інвесторів і кредиторів. Водночас ми виходимо з того, що кредитний рейтинг не завжди повною мірою відображає реальний економічний потенціал держави як позичальника, її структурні переваги та можливості відновлення й зростання у середньо- та довгостроковій перспективі [3]. Саме тому вважаємо нереалізованим потенціал інструментів фінансово-бюджетної політики України.

Слід погодитись із думками В. Чугунова щодо того як формування і реалізація фінансово-бюджетної політики пов'язана з етапами та викликами, які проходить національна економіка. Не менш важливим є виявлення та систематизація факторів, які визначають напрями й інтенсивність фінансово-бюджетної політики, створюють передумови для оперативної оцінки її результативності та забезпечують надійність середньо- й довгострокових прогнозів. Досвід світової фінансової кризи 2008–2009 років та подальших криз виразно продемонстрував, що поглиблення транскордонної взаємозалежності національних економік і фінансових систем спричинило не лише кількісне зростання обсягів взаємозв'язків, а й якісні зміни їхньої структури [4]. Це, у свою чергу, дало змогу чіткіше окреслювати сучасні траєкторії макроекономічної динаміки як у кризові, так і в посткризові періоди.

Саме в умовах кризи роль бюджетної системи як регулятора суттєво посилюється, що дає всі підстави розглядати її не лише як механізм розподілу ресурсів, а й як дієвий інструмент стимулювання економічного розвитку, відновлення та підтримання макроекономічної стабільності на новому якісному рівні.

Фінансова політика держави є важливим складником економічної політики та повинна забезпечувати гнучку синергію з іншими елементами, зокрема промисловою, соціальною, інвестиційною політиками. Про важливість стимулювання господарської діяльності під час війни у своїх працях наголошують І. Гужва та Є. Іванов, звертаючи увагу на необхідність збереження та підтримки продовольчої безпеки. До того ж, погоджуємось, що: «У перспективі членства в ЄС Україна зможе запропонувати співтовариству нову модель сільгоспвиробництва, орієнтовану на розвиток конкурентоспроможності та інновацій, що допоможе ЄС зменшити

залежність від імпорту продовольства з третіх країн і створить додаткову безпеку для європейських споживачів» [5].

Фінансово-бюджетна політика в сучасних умовах постає ключовим інструментом стримування та пом'якшення макроекономічних дисбалансів, оскільки саме вона забезпечує перерозподіл ресурсів, підтримку критично важливих секторів та формування передумов для відновлення економічної стійкості. Врахування структурних викликів, обмеженості фінансових можливостей і впливу зовнішніх ризиків засвідчує необхідність її глибокої модернізації та посилення зв'язку з іншими напрямами державної економічної політики.

Література:

1. Ходжаян А., Шеін О. Модернізація бюджетної політики в межах національної стратегії доходів до 2030 року та її роль у забезпеченні економічної безпеки. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 1. С. 326–336. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.326>
2. Бруцький Є. Особливості реалізації складових фінансової політики України в умовах нестабільності. Економіка та суспільство. 2025. № 78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-17>
3. Verheliuk Y., Hantsiak M., Moskalenko N. Strengthening Ukraine's debt position through the lens of European integration. European Vector of Economic Development. 2025. № 2(39). Pp. 34-48. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2153-2025-2-39-3>
4. Чугунов В. І. Фінансово-бюджетна політика в умовах суспільно-економічних перетворень. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 20. С. 125-130. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.20.125>
5. І. Гужва, Є. Іванов. Перспективна роль України у формуванні відкритої стратегічної автономії Європейського Союзу. *Економіка України в умовах переговорів про вступ до Європейського Союзу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2025. ДНДІМЕ. С. 21-25. URL: https://ndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/08/Maket_zbirnika_konferenciy_2025.pdf#page=21

Вісягін О.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,*

*Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: АМБІВАЛЕНТНІСТЬ НАСЛІДКІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237568>

Сучасна цифрова трансформація фінансового ринку має виразно амбівалентний характер. З одного боку, впровадження цифрових інновацій суттєво стимулює його розвиток, сприяє розширенню фінансової інклюзії, підвищує доступність і зручність послуг, а також докорінно змінює структуру попиту й пропозиції, формуючи принципово нові моделі взаємодії між учасниками ринку. Ті самі технології, які виступають каталізатором прогресу, водночас створюють сприятливе середовище для кібершахрайства, маніпулювання ринком та інших неправомірних дій. Така двоїстість є закономірною, оскільки будь-які радикальні інновації в складних бізнес-екосистемах неминуче супроводжуються появою нових вразливостей і загроз.

Саме тому поряд із фінансуванням розробки та інтеграції інноваційних рішень діяльність фінансових установ потребує не менш прискіпливої уваги до забезпечення належного рівня фінансування систем управління ризиками, що виникають саме внаслідок цих інновацій. Лише за умови збалансованого підходу до обох напрямів можливе досягнення стійкого розвитку фінансового ринку в цифрову епоху.

Фінансові інновації глибоко проникають у функціонування та діяльність учасників фінансових ринків усіх країн світу. Інфраструктурне та регуляторне забезпечення відстає та демонструє деяку неготовність до безпекових викликів, що диктує така інтеграція.

Беручи до уваги ключову роль фінансового ринку в організації фінансових потоків, проблематика цифровізації набуває особливого значення. Під цифровізацією тут розуміється глибоке проникнення цифрових технологій у всі сфери діяльності фінансових установ та у

взаємодію між суб'єктами фінансової системи через створення єдиного цифрового середовища. Саме ця проблематика є одним із визначальних інституційних чинників стабільного та ефективного функціонування фінансового ринку в сучасних умовах [1].

У цьому руслі наведемо перелік ознак амбівалентності наслідків цифрових інновацій на фінансовому ринку (табл. 1). Одні й ті самі технологічні рішення одночасно виступають джерелом конкурентних переваг і нових системних ризиків.

Таблиця 1

Амбівалентність наслідків цифрових інновацій на фінансовому ринку

Вимір цифрових інновацій	Переваги	Ризики та загрози
Технологічний	Нові продукти, автоматизація, персоналізація	Deepfake, квантові атаки, злом AI
Економічний та клієнтський	Інклюзія, зниження витрат, зміна структури ринку	Бульбашки, шахрайство, нерівність доступу
Регуляторно-інституційний	Прискорений розвиток, стандартизація	Прогалини в регулюванні, відставання законодавства
Безпековий	Сучасні засоби захисту, моніторинг	Кіберзагрози, недостатнє фінансування безпеки

Джерело: побудовано автором.

У технологічному вимірі інновації забезпечують появу принципово нових продуктів і автоматизацію процесів, але водночас відкривають можливості для deepfake-шахрайства та майбутніх квантових атак. На економічному й клієнтському рівні вони сприяють інклюзії та зниженню витрат, проте можуть провокувати формування фінансових бульбашок і посилювати нерівність доступу. Регуляторно-інституційний вимір демонструє прискорення стандартизації, але супроводжується відставанням законодавства, а безпековий – поєднує сучасні захисні механізми з хронічним дефіцитом ресурсів на протидію новим загрозам. Таким чином, ефективний розвиток фінансового ринку можливий лише за умови свідомого балансування між стимулюванням інновацій та адекватним фінансуванням системи управління породжуваними ними ризиками.

Для репрезентації амбівалентного впливу цифрових інновацій на фінансовий ринок охарактеризуємо окремі їх види. У фінансовому

секторі квантові обчислення поступово переходять із теоретичної площини до практичного застосування, насамперед у таких напрямках, як високошвидкісне моделювання фінансових ринків і портфельне прогнозування, оптимізація складних інвестиційних стратегій, криптографічний аналіз і розробка постквантових алгоритмів шифрування, а також прискорене виявлення шахрайських операцій за допомогою квантових алгоритмів машинного навчання [2]. Ці технології здатні забезпечити обчислювальну потужність, яка на порядки перевищує можливості сучасних суперкомп'ютерів, відкриваючи принципово нові горизонти для ризик-менеджменту та ціноутворення похідних інструментів.

Водночас впровадження квантових обчислень створює радикально нові виклики для безпеки фінансової системи, оскільки наявні криптографічні стандарти стають вразливими до розшифрування квантовими алгоритмами типу Шора. Забезпечення стійкості та збереження довіри в епоху квантових технологій вимагатиме безпрецедентної міжнародної координації, швидкого переходу на постквантову криптографію, розробки нових глобальних стандартів захисту даних, створення гнучких регуляторних рамок, а також значних цілеспрямованих інвестицій у відповідну технологічну інфраструктуру та підготовку висококваліфікованих фахівців.

Серед нових ризиків, що супроводжують цифрову трансформацію фінансового ринку, особливе місце посідає технологія deepfake. Спочатку ця технологія розглядалася переважно як інструмент підвищення клієнтського досвіду – створення персоналізованих відеоповідомлень від віртуальних консультантів, автоматичної генерації аватарів для дистанційного обслуговування та моделювання сценаріїв взаємодії з клієнтом. Проте стрімке вдосконалення deepfake швидко перетворило її на серйозну загрозу кібербезпеці та джерело шахрайства. М. Рябокін, Є. Котух та О. Папилев слушно зазначають, що deepfake у сфері FinTech, завдяки здатності переконливо імітувати реальну взаємодію, суттєво підривають довіру користувачів до цифрових фінансових систем. Масштаб цієї загрози посилюється відсутністю надійних комплексних механізмів виявлення та недостатньою адаптацією наявних захисних систем. Таким чином, майбутнє FinTech опиняється на критичному роздоріжжі, де ризики, пов'язані з використанням deepfake, стають однією з головних перешкод на шляху до збереження довіри й надійності фінансових послуг [3, с. 311].

Фінансовий ринок традиційно відіграє визначальну роль у забезпеченні циркуляції капіталу та стабільності національної економіки. Для України, яка перебуває в нестабільних макроекономічних умовах та потребує різноманітних способів та інструментів, що сприяють економічному відновленню, цифрові трансформація фінансового ринку набуває особливого значення [4]. Сьогодні, в умовах активного прийняття цифрових інновацій, його функціонування набуває якісно нових рис, коли одночасне зростання ефективності та інклюзивності супроводжується появою системних ризиків, раніше невідомих або незначних. Неоднозначність впливу цих інновацій на стабільність і безпеку фінансової системи робить необхідним їх глибоке наукове осмислення та постійний моніторинг.

Викладене підтверджує, що одні й ті самі технологічні рішення здатні одночасно розширювати можливості ринку й створювати нові вразливості – від deepfake-шахрайства до потенційних загроз квантових обчислень. Тому стійкий розвиток фінансового ринку в цифрову епоху можливий лише за умови свідомого балансування між стимулюванням інновацій та адекватним ресурсним забезпеченням системи управління породжуваними ними ризиками, посиленням регуляторного й інфраструктурного середовища, а також формуванням культури проактивної протидії новим загрозам.

Література:

1. Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій : монографія за наук. ред. д-ра екон. наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України С. В. Онишко. Ірпінь : Державний податковий ун-т, 2023. 686 с. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/Gancyak.pdf>
2. DIGITAL ECONOMY TRENDS 2025. The Digital Cooperation Organization. 2024. URL: <https://dco.org/digital-economy-trends-2025-report/>
3. Рябокінь, М., Котух, Є., & Папилев, О. (2024). Вплив технології Deepfake на Fintech сектор: поточний стан в Україні та стратегії запобігання кіберзлочинності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, (1 (37)), 310–328. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-310-328](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-310-328)
4. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О., Фомов Д. О. Fintech як драйвер економічного відновлення України. *Міжнародний науковий журнал*

Глухов В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут інформатизації
та моделювання економіки, м. Київ*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

DOI:<https://doi.org/10.5281/zenodo.19237723>

Забезпечення збалансованості зовнішньої торгівлі належить до ключових макроекономічних завдань будь-якої держави, оскільки безпосередньо пов'язане з рівнем фінансової стійкості та економічної безпеки. Для України це питання набуває особливої ваги в умовах послаблення макрофінансової стабільності, коли агропромислова продукція та її реалізація на зовнішніх ринках формують вагомую частку експортних надходжень і залишаються одним із небагатьох джерел позитивного торговельного результату. Водночас складність взаємодії з зовнішніми торговельними контрагентами, наявність регуляторних, логістичних і фінансових обмежень зумовлюють потребу у застосуванні державою виважених протекціоністських і водночас дипломатичних підходів до організації зовнішньої торгівлі агропродукцією. За таких умов актуалізується роль фінансових інструментів стимулювання експорту агропродукції.

Під фінансовими інструментами державного регулювання експорту агропродовольчої продукції розуміють сукупність економічних важелів, що застосовуються органами влади для впливу на експортну діяльність через фінансові механізми, зокрема податкові пільги та відшкодування, митно-тарифне регулювання, кредитні гарантії, страхові програми та інші заходи, спрямовані на підтримку експортерів, захист національних інтересів і підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

На рисунку 1 відображено основні групи фінансових інструментів державного регулювання експорту агропродукції.

Фінансові інструменти державного регулювання експорту агропродукції охоплюють податкові (відшкодування ПДВ, податкові пільги), кредитні (пільгове кредитування, компенсація відсоткових ставок), інструменти перерозподілу ризиків (страхування експортних контрактів, державні гарантії), митно-тарифні (експортні мита, тарифні квоти), бюджетні (субсидії, дотації, компенсація логістичних витрат) та інституційно-фінансові механізми (експортно-кредитні агентства, спеціалізовані фонди), застосування яких сприяє зниженню фінансових ризиків, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних експортерів і забезпеченню балансу між стимулюванням експорту та захистом внутрішнього ринку.

Рис. 1. Фінансові інструменти державного регулювання експорту агропродукції

Джерело: побудовано автором.

Підвищення ефективності застосування фінансових інструментів державного регулювання експорту агропродукції здатне посилити розвиток аграрного сектору та його експортний потенціал. Досягнення цієї мети потребує комплексної реалізації фіскальних, кредитних та інституційно-фінансових заходів, спрямованих на нарощування капіталу галузі, удосконалення інституційного середовища, зниження регуляторних та корупційних ризиків, а також посилення

конкурентного й громадського контролю у сфері державної підтримки аграрного виробництва [1]. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція І. Гужви та Є. Іванова, відповідно до якої стратегічні орієнтири активізації торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС перебувають у площині врегулювання регуляторних дисбалансів і вдосконалення державної економічної політики, спрямованої на усунення структурних обмежень та розширення доступу вітчизняних виробників до нових ринків збуту [2].

Незважаючи на те, що з жовтня 2025 р. між Україною та ЄС набули чинності оновлені тарифні графіки, які встановлюють відповідні обсяги тарифних квот на експорт до країн ЄС (табл. 1), низка обмежень для вітчизняних експортерів зберігається. Хоча така ініціатива стимулює зростання експорту та сприяє глибшій інтеграції українського АПК до світових ринків збуту, експерти прогнозують можливе зниження вітчизняного експорту. Попри компенсаційний характер тарифних квот, передбачається введення ввізного мита понад визначені обсяги. Суттєва лібералізація торгівлі, скасування чотирьох та розширення 26 тарифних квот не забезпечать очікуваного приросту експорту. Основна причина – скасування автономних торговельних заходів, що діяли з середини 2022 р., високі транспортні витрати та логістичні труднощі.

Таблиця 1

Експорт агротоварів України на тлі фіксації нових квот

Товар	Експорт до ЄС у 2024 р., тис. тонн.	Нові квоти, тис. тонн
Кукурудза	13700	1000
Пшениця	6300	1300
Ячмінь	632	450
Цукор	326	100
М'ясо птиці	136	120
Етанол	79	125
Яйця	60	18
Мед	53,9	35
Знежирене сухе молоко	15,1	15,4

Джерело: побудовано автором за [3].

Стримуючим чинником розвитку експорту агропродукції залишаються високі ризики воєнного, кліматичного та логістичного характеру. Їх наявність знижує прогнозованість експортної діяльності

та підвищує витрати агровиробників і трейдерів. За таких умов страхування набуває особливого значення як фінансовий інструмент перерозподілу ризиків. Страховики України активно розробляють нові продукти, додаючи до переліку послуг страхування воєнних ризиків. Зокрема, у сфері страхування майна від воєнних ризиків запроваджено спеціальний компенсаційний механізм, що передбачає відшкодування збитків підприємствам у прифронтових регіонах та часткову компенсацію втрат суб'єктам господарювання в інших регіонах. Даний механізм діє з 1 січня 2026 року [4].

Держава намагається розробити комплексні механізми підтримки агровиробників, проте перекласти фінансовий тягар на страховиків – не можливо. Саме з огляду на це у Державному бюджеті України на 2026 рік уперше передбачено 60 млн грн на державну підтримку агрострахування сільськогосподарських товаровиробників. Запроваджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2025 року механізм передбачає часткову компенсацію страхових премій – до 60% для агровиробників прифронтових громад і до 45% для інших, що спрямовано на зниження виробничих та кліматичних ризиків у аграрному секторі [5].

Не менш важливим у процесах стимулювання експорту агропродукції є доступність позикового капіталу, зокрема банківських кредитів. Попри те, що банки України не активно кредитують реальний сектор економіки, залишається невичерпаним потенціал використання державних гарантій, які дозволяють простимулювати економічну активність в пріоритетних сферах та знизити банківські ризики [6]. Саме за таким принципом забезпечується функціонування програми «Доступні кредити 5-7-9», яка реалізується за фінансової підтримки Світового банку. Але, навіть дія цієї програми підтримки не дозволила суттєво наростити кредитний портфель у сфері агрокредитування, про що свідчить відповідна динаміка показників. Банки України значно активніше кредитували уряд купуючи ОВДП. З ряду причин таке розміщення активів більш вигідне для банківських установ в порівнянні з кредитуванням підприємств [7].

Отже, застосування фінансових інструментів державного регулювання експорту агропродовольчої продукції сприяє зниженню ризиків експортерів, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції та забезпеченню балансу зовнішньої торгівлі. Комплексне використання податкових, кредитних, страхових, митно-тарифних та бюджетних механізмів, доповнене інституційно-

фінансовими заходами, створює передумови для нарощування експортного потенціалу аграрного сектора, незважаючи на регуляторні, логістичні та воєнні виклики. Подальше вдосконалення цих інструментів вимагає узгодженої фіскальної та кредитної політики, адаптації до європейських стандартів і посилення підтримки перерозподілу ризиків.

Література:

1. Миськів Г., Миськів О., Коломієць, О., Слудніков М. Стратегічні пріоритети розвитку експорту агропродовольчої продукції України в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1 (48). С. 189-195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-26>
2. Гужва І. Ю., Іванов Є. І. Стратегічні орієнтири активізації торговельно-економічного співробітництва України та ЄС. *Економіка України в умовах воєнного часу*: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Київ. 20 грудня 2024 р. ДНДІМЕ. С. 12-16. URL: https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/Zbirnik_tez_2024.pdf#page=12
3. Як по квотах: Україна і ЄС домовилися про нові умови експорту агропродукції. Економічна правда. 2025. URL: <https://epravda.com.ua/power/kvoti-dlya-agroeksportu-ukrajini-shcho-ce-ta-kogo-stosuyetsya-812936/index.amp>
4. Страхування від воєнних ризиків: запрацював новий механізм. AgroPortal. 2025. URL: <https://agroportal.ua/news/finansy/strahuvannya-vid-voyennih-rizikiv-zapracuyvav-noviy-mehanizm>
5. Уряд запускає державну підтримку страхування агропродукції. Мінекономіки. 2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/0d6f3380-6fa3-4aaf-8f69-d4e549e72e61?lang=uk-UA&title=StrakhuvanniaAgroproduksii>
6. Вергелюк Ю., Ганцяк М. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 2 (14). С. 95-102. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0210>
7. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Діяльність банків України на ринку ОВДП як чинник фінансово-інтермедіаційного парадоксу. *Проблеми економіки*. 2025. №1. С. 288-295. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-288-295>

Ільченко В.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ІСІ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237753>

Ринок інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні переживає складний період, коли воєнні реалії накладалися на вже наявні системні проблеми фінансового сектора – низьку довіру до посередників, обмежену інструментальну базу, недостатню прозорість та слабку інституційну зрілість. Ці виклики не є унікальними лише для ІСІ, вони відображають загальний стан фінансового посередництва в умовах тривалої невизначеності та руйнування традиційних каналів залучення ресурсів. Водночас саме ІСІ мають потенціал стати одним з ключових механізмів ефективного перерозподілу капіталу в процесі повоєнного відновлення, акумулюючи внутрішні заощадження та спрямовуючи їх у пріоритетні сектори економіки. Збереження та посилення цього потенціалу вже зараз є критичним завданням, оскільки без системної адаптації ринку ІСІ до сучасних умов його трансформаційна роль у майбутньому залишиться недосяжною. Тому вивчення особливостей сучасного стану ринку ІСІ набуває не лише теоретичного, а й стратегічного значення для формування ефективної політики фінансового посередництва в період відновлення.

У першу чергу звернемо увагу на показники інституційної насиченості ринку ІСІ України. В першу чергу йдеться про динаміку кількості ІСІ та компаній з управління активами (КУА). Досить цікавою є тенденція, що з 2019 року спостерігається постійне збільшення кількості ІСІ. Якщо в 2019 р. їх налічувалось 1326, то в 2025 р. цей показник зріс до 1893, що на 567 установ більше. В той же час, відбувалось скорочення кількості КУА з 2021 року. Хоча й воно не було стрімким, втім, в 2025 р. налічувалось лише 268 одиниць замість 312 у 2021 р. Кількість ІСІ, що припадали на одну КУА складало 7 од. у 2025 р. У 2019 р. це співвідношення було ще меншим – 4,5 установи на 1 КУА [1]. Таке асиметричне кількісне наповнення ринку демонструє

зростання концентрації управління активами та посилення інституційної ролі ІСІ.

Науковці та практики неоднозначно оцінюють прозорість співпраці КУА та ІСІ. В Україні лише незначна частина КУА фактично здійснює класичне активне управління інвестиційними фондами, що передбачає незалежний відбір привабливих інвестиційних проєктів та залучення капіталу від зовнішніх інвесторів для їх реалізації. Набагато частіше трапляється інша модель діяльності КУА, коли вони, функціонуючи в ринковому середовищі, фактично обслуговують інтереси окремих бізнес-груп: здійснюють структурування активів і капітальних потоків усередині груп, застосовуючи ІСІ як інструмент легального структурування бізнесу, податкової оптимізації та ефективного внутрішньогрупового перерозподілу фінансових ресурсів [2]. Систематизувавши ключові аспекти взаємодії КУА та ІСІ в Україні виокремимо ряд проблем у цій сфері, перелік яких зображено на рисунку 1.

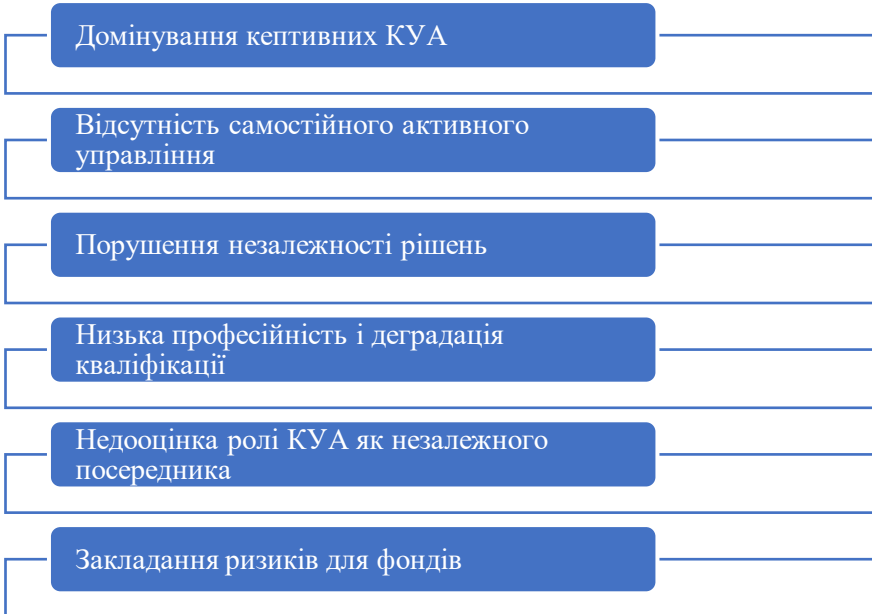

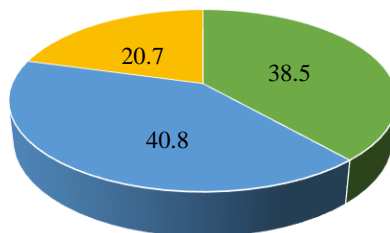
Рис. 1. Проблеми взаємодії КУА та ІСІ в Україні

Джерело: побудовано автором.

Більшість проблем, що стосуються розвитку та функціонування ринку ІСІ в Україні все ж мають відношення управління їх активами, адже цей процес передбачає постійне примноження капіталів ІСІ та захист інтересів учасників ІСІ. На варіативному та турбулентному ринку капіталів не так багато напрямів вкладення ресурсів ІСІ. Цим аспектом пояснюється підвищена увага до проблематики управління активами ІСІ українських науковців. Так, цілком справедливим є запропоновані чинники, які визначає Н. Татарин та М. Пилат як стримуючі [3]:

- «брак надійних фінансових інструментів;
- відсутність широкого спектру інвестиційних продуктів, що також уповільнює темпи збору коштів;
- тривалий процес реєстрації документів при купівлі цінних паперів ІСІ, що робить інвестиції незручними для певних учасників;
- відносно високі витрати для учасників ІСІ;
- недостатня кількість ліквідних активів на національному ринку».

Як будь-які фінансові посередники ІСІ залежні від рівня суспільної довіри до них, адже саме суб'єкти економіки, такі як фізичні та юридичні особи, є потенційними одиницями постачання інвестиційного капіталу до них. В усьому світі приблизно рівномірно розподіляються інвестори-учасники ІСІ: близько половини займають фізичні особи, на іншу половину припадають юридичні особи. В Україні структура учасників-інвесторів ІСІ має наступний вигляд (рис. 2).

- Юридичні особи резиденти, %
- Фізичні особи резиденти, %
- Нерезиденти, %

Рис. 2. Структура інвесторів ІСІ в Україні за підсумками 2024 р., %
Джерело: побудовано автором за [4].

Як бачимо з діаграми, український ринок за структурою учасників відмінний від світових трендів. Зокрема, найзацікавленішими залишаються фізичні особи резиденти, частка яких в 2024 р. склала 40,8%, натомість юридичних осіб резидентів склала – 38,5%. Відносно незначною є частка інвестування від нерезидентів країни до числа яких входять як юридичні, так і фізичні особи. Значення показника, що припадає на них склало – 20,7%.

Традиційно інвестиційні фонди у світі сфокусовані на фінансовому інвестуванні, що реалізується розвинених ринках капіталів. В Україні ж, враховуючи негативні тенденції на ринку цінних паперів, вкрай важко створювати прибуткові, ліквідні та безпечні портфелі. Ключовою проблемою залишається низькодиверсифікована структура ринку цінних паперів України з різким переважанням ОВДП та фактичною відсутністю фінансових інструментів корпоративного сектору [5]. Інструментарна структура цінних паперів у портфелі українських ІСІ зображена на діаграмі (рис. 3) та відображає низьку диверсифікованість ринку цінних паперів. У портфелях різко переважають ОВДП. На другому місці – акції, емітентами яких, є переважно самі ІСІ. Інші цінні папери займають незначні частки.

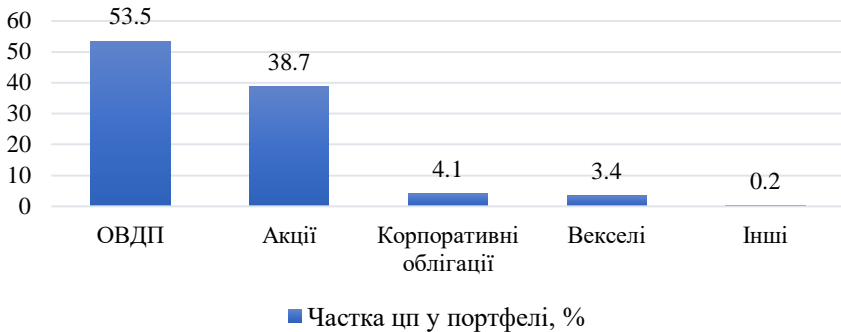

Рис. 3. Структура цінних паперів у власності українських ІСІ за підсумками 2024 року, %

Джерело: побудовано автором за [4].

Врегулювання проблематики розвитку та функціонування ринку ІСІ є масштабним та комплексним питанням. Однак, зосередимось на ключових заходах. Посилення інституційних механізмів стимулювання капітальних інвестицій, що спрямовані на реальний сектор та реіндустріалізацію [6], з фокусуванням місця ІСІ як ключових каналів акумуляції ресурсів та їх трансформації в довгострокові інвестиції.

Також важливим моментом виступає врегулювання за допомогою заходів моніторингу та посилення контролю за співробітництвом ІСІ та КУА [7]. Потребує активізації заходів із підвищення рівня довіри суспільства до ринку ІСІ, що досягається шляхом сприяння зростанню фінансової грамотності, а також налагодження механізмів захисту прав інвесторів, зокрема шляхом створення фонду гарантування інвестицій ІСІ. Це дозволить налагодити функціонування ключових каналів діяльності ринку та сприятиме збереженню їх фінансового потенціалу, що важливо в повоєнній відбудові.

Література:

1. Квартальні та річні огляди ринку. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart>
2. Компанія з управління активами: професійний менеджмент у сфері спільного інвестування. НКЦПФР. 2024. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/kompaniia-z-upravlinnia-aktyvamy-profesiinyi-menedzhment-u-sferi-spilnoho-investuvannia/>
3. Татарин Н., Пилат М. Інститути спільного інвестування України: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 184-189. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-5-117-36>
4. Огляд діяльності індустрій управління активами інституційних інвесторів та адміністрування пенсійних фондів в Україні за 4-й квартал 2024 року та 2024 рік. Інститути спільного інвестування. УАІБ. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/uaib-oglyad-za-4-y-kvartal-2024-roku-ta-2024-rik-instituti-spilnogo-investuvannya>
5. Ганцяк М., Бруцький Є. Роль державних облігацій у розвитку фондового ринку України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 2(16). С. 371-380. DOI: <https://doi.org/10.32750/2025-0234>
6. Гужва І. Компенсація інвестицій через податки: Як новий механізм може запустити реіндустріалізацію України. *Бізнес Цензор*. 2025. URL: <https://censor.net/m3584761>
7. Вергелюк Ю. Ю. Державне регулювання взаємодії інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2018. № 10 (18). С. 82-88. URL: <https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/1050>

Колодяжний О.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

КІБЕРСТРАХУВАННЯ ЯК ПРОЯВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237844>

Глобалізація у страхуванні сьогодні найвиразніше проявляється там, де ризик не має географічних меж. Саме таким є кіберризик, який виникає й поширюється через взаємопов'язаність цифрових інфраструктур, ланцюгів постачання, хмарних сервісів і масових програмних рішень. Тому розвиток ринку страхових послуг у цьому сегменті варто розуміти як формування здатності економіки перетворювати глобальний, системно взаємозалежний ризик на керований страховий продукт, а не лише як збільшення обсягів премій чи кількості договорів.

Показовою рисою кіберстрахування є те, що глобалізація впливає на нього одночасно з боку попиту і з боку пропозиції. З одного боку, підприємства дедалі більше залежать від цифрових контурів управління, платежів, логістики та взаємодії з клієнтами, а отже зростає цінність фінансового захисту від збоїв і кібератак. З іншого боку, страховик стикається зі специфічним обмеженням, яке відрізняє кіберризик від багатьох «класичних» ризиків майна чи відповідальності. Йдеться про ефект накопичення збитків, коли одна подія або одна спільна вразливість запускає одночасні збитки у великій кількості страхувальників. У глобалізованій цифровій економіці цей ефект посилюється, бо спільними стають не лише технології, а й постачальники критичних сервісів, а також структури взаємозалежності між компаніями.

Саме проблему накопичення збитків і методичні пастки її оцінювання детально аналізують Г. Целлер і М. Шерер [1]. Вони аргументують, що ризик накопичення може систематично занижуватися, коли дані, які збираються в процесі андеррайтингу, не «узгоджені» з тим, як відбувається врегулювання збитків, і коли моделі недостатньо явно фіксують залежності між подіями, що породжують

одночасні вимоги до багатьох полісів. У такій постановці головна загроза ринковому розвитку полягає не в тому, що «ризик важко порухувати», а в тому, що він може здаватися керованим до моменту, поки не відбудеться рідкісний, але масштабний портфельний шок.

Звідси випливає важливий висновок для інтерпретації глобалізації. Вона збільшує розмір потенційного ринку кіберстрахування, бо цифрова залежність бізнесу стає повсюдною. Водночас вона зменшує «диверсифікаційні переваги» національної рамки, оскільки значна частина кіберризиків має спільні, наднаціональні чинники. Отже, розвиток ринку вимагає не стільки екстенсивного нарощення продажів, скільки інтенсивної модернізації методів оцінювання ризику, практик формування умов договору та процедур взаємодії зі страхувальником у частині вимог до кібергігієни, аудиту та реагування.

Другий ключовий вимір глобалізації в кіберстрахуванні пов'язаний із місткістю капіталу і розподілом ризику. Коли збитки потенційно корельовані й масштабні, первинний страховик не здатний стабільно розширювати покриття без активного перестраховування, а отже національний розвиток ринку структурно залежить від міжнародного сегмента передавання ризику. Дослідники [2] показують, що кіберперестраховування є критичною умовою стійкого зростання ринку, а також розглядають інструменти розширення місткості через альтернативне передавання ризику й колективні механізми участі держави та приватного сектора, коли ринкових потужностей недостатньо для закриття «прогалини захисту».

У цьому пункті глобалізація проявляється як своєрідна «архітектура дисципліни». Міжнародний рівень перестраховування, по суті, задає рамку прийняттого ризику, підштовхуючи первинних страховиків до уніфікації підходів, вимог до інформації, стандартів оцінювання та обмежень покриття. Відтак розвиток ринку страхових послуг набуває рис координації, де конкуренція за клієнта поєднується з вимушеною стандартизацією даних і процедур, бо інакше ризик стає непридатним для масштабованого передавання.

Разом ці два результати дозволяють сформулювати більш строгий зміст поняття «розвиток» у кіберстрахуванні, що не просто збільшення обсягу премій, а зростання здатності системи виконувати три функції. Перша функція полягає у коректному ціноутворенні та формуванні умов договору з урахуванням накопичення збитків і залежностей між страхувальниками. Друга функція полягає у забезпеченні платоспроможності через доступ до перестраховування й достатньої

місткості капіталу. Третя функція полягає у забезпеченні довіри до продукту через передбачуване врегулювання збитків, прозорі умови та інституційно захищені правила обробки даних. Кожна з цих функцій у глобалізованому середовищі «підв'язана» до міжнародних практик, що робить національну ізоляцію економічно дорогою й технологічно ризикованою.

З практичної точки зору це означає, що політика розвитку кіберстрахування має бути спрямована на інституційну і методичну спроможність, а не на короткострокове стимулювання продажів. Якщо прийняти логіку, описану Г. Целлер і М. Шерером [1], то центральним завданням стає підвищення якості даних і процедур, які дозволяють виявляти накопичення ризику і не переносити його «невидимою масою» на баланс страховика. Якщо прийняти логіку дослідження [2], то розвиток неможливий без вбудування у глобальну систему перестрахування та, за потреби, інструментів підвищення місткості, які зменшують розрив між реальними потребами економіки й можливостями ринку.

Підсумовуючи, кіберстрахування є концентрованим прикладом того, як глобалізація змінює ринок страхових послуг якісно, а не лише кількісно. Вона водночас розширює простір попиту на захист і підвищує системні вимоги до методів оцінювання ризику, прозорості договору та місткості капіталу. У такому середовищі розвиток ринку відбувається там, де національні інституції здатні інтегруватися у глобальні стандарти ризик-менеджменту й перестрахування, забезпечуючи при цьому зрозуміле та справедливе виконання страхового контракту.

Література:

1. Zeller, G., Scherer, M. Is accumulation risk in cyber methodically underestimated? *European Actuarial Journal*, 2024. №14, 711–748. <https://doi.org/10.1007/s13385-024-00381-9>
2. Cremer, F., Sheehan, B., Mullins, M., Fortmann, M., Materne, S., Murphy, F. Enhancing cyber insurance strategies: exploring reinsurance and alternative risk transfer approaches. *Journal of Cybersecurity*, 2024. №10(1), tyae027. <https://doi.org/10.1093/cybsec/tyae027>

Краснопьоров О.Г.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

СИСТЕМНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РИНКУ ДЕРИВАТИВІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237914>

Дослідження системних умов, що визначають ефективність ринку деривативів, обумовлюється зростаючою роллю похідних фінансових інструментів у забезпеченні стійкості та прогнозованості економічних процесів. Ринок деривативів виступає важливим механізмом перерозподілу ризиків між економічними агентами, дозволяючи мінімізувати вплив коливань цін на фінансових і товарних ринках, а також забезпечувати стабільність доходів і витрат суб'єктів господарювання. Окрім цього, деривативи створюють додаткові можливості для перерозподілу інвестиційних ресурсів, підвищуючи ефективність капіталовкладень та зміцнюючи ринкову інфраструктуру.

Проте, попри об'єктивні переваги використання таких інструментів, в Україні ринок деривативів залишається у стадії формування, характеризуючись обмеженим обсягом торгів, низьким рівнем інституційної довіри та недостатнім розвитком біржових і клірингових систем. Це обумовлює потребу в комплексному дослідженні системних умов, які визначають можливості його становлення — регуляторних, інфраструктурних, поведінкових та інституційних. Усвідомлення взаємозв'язку між цими складовими є необхідним для формування ефективного середовища функціонування ринку деривативів, здатного забезпечити збалансований розвиток фінансової системи та зміцнення економічної безпеки держави.

Переконані, що ринок деривативів визначається в більшій мірі середовищем, що його формує. Це середовище забезпечується рядом факторів впливу, які можна систематизувати в певні групи (рис. 1).

Глобальні чинники відіграють визначальну роль у формуванні динаміки місцевих ринків деривативів, оскільки вони зумовлюють загальний інвестиційний клімат, рівень ризику та поведінку учасників ринку. Серед таких чинників варто виокремити коливання світових цін

на енергоресурси й сировину, зміни глобальних процентних ставок та монетарної політики провідних центральних банків, міжнародні фінансові кризи, геополітичну нестабільність, розвиток нових фінансових технологій і стандарти регулювання, що запроваджуються на основі рішень міжнародних інституцій. Усі ці фактори безпосередньо впливають на волатильність базових активів, вартість хеджування та обсяги торгівлі деривативами, визначаючи як можливості, так і ризики для національних фінансових систем.

I рівень ГЛОБАЛЬНІ ЧИННИКИ

II рівень МАКРОЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ

III рівень РИНКОВІ ЧИННИКИ

IV рівень ПОВЕДІНКОВІ ЧИННИКИ

Рис. 1. Групування системних умов розвитку ринку деривативів
Джерело: побудовано автором.

Вплив глобальних чинників на український ринок деривативів є особливо відчутним через високу залежність національної економіки від зовнішніх ринків капіталу та експорту сировини. Так, коливання світових цін на енергоносії та аграрну продукцію безпосередньо позначалися на стабільності валютного курсу та попиті на інструменти хеджування. Тим більше, що через тимчасові заходи з лібералізації доступу української продукції на світовий ринок, сприяло підтримці українського експорту та вимагало диверсифікації управління ризиками міжнародної торгівлі [1]. За допомогою деривативних фінансових інструментів можна було б зменшити вплив проблем розвитку промислового виробництва на яких наголошують українські науковці [2]: нестабільний рівень замовлень з боку виробників кінцевої продукції; висока конкуренція з боку імпорту; недостатня диверсифікованість ринків збуту.

Посилення монетарної політики Федеральної резервної системи США у 2022-2023 роках призвело до зростання вартості зовнішнього фінансування та підвищення ризикових премій для країн, що розвиваються, у тому числі для України. Геополітична нестабільність, зумовлена повномасштабною війною, спричинила згортання активності іноземних інвесторів і зміщення акцентів державної

політики з розвитку фінансових ринків на забезпечення макрофінансової стабільності. Водночас розвиток міжнародних стандартів прозорості та цифрових технологій відкриває для України перспективи інтеграції у глобальний простір торгівлі деривативами після стабілізації економіки.

Проблематика розвитку ринку деривативів посідає чільне місце у світовому фінансовому дискурсі, адже ці інструменти дедалі активніше впливають на стійкість глобальної економіки. Всесвітня федерація бірж (WFE) нещодавно наголосила на необхідності перегляду державних підходів до регулювання ринків похідних фінансових інструментів, підкреслюючи їхню ключову роль у підтриманні фінансової стабільності та ефективному управлінні ризиками [3]. Важливо не обмежувати, а навпаки – стимулювати використання деривативів, поєднуючи це з підвищенням рівня фінансової грамотності, адже ризик є невід’ємною складовою ринкової економіки, а похідні інструменти – одним із найефективніших механізмів його хеджування. У цьому зв’язку саме біржовий сегмент виступає найбільш упорядкованим і прозорим простором для торгівлі деривативами, забезпечуючи вищий рівень безпеки та довіри порівняно з позабіржовим ринком.

Фактори другого рівня формують базисні умови функціонування та розвитку ринку деривативів, визначаючи його стійкість і потенціал зростання. Вони відображають загальний стан макроекономічного середовища, у межах якого формується попит і пропозиція на похідні фінансові інструменти. Рівень економічного зростання, цінова та валютна стабільність, ефективність монетарної й боргової політики, відкритість економіки та якість інституційної системи створюють основу для формування довіри учасників ринку, зміцнення фінансової інфраструктури й підвищення інвестиційної активності.

Попри глобальну тенденцію поступового відокремлення динаміки ринку похідних фінансових інструментів від традиційного ринку цінних паперів, що зумовлена появою нових типів деривативів та базових активів (зокрема кредитних, відсоткових і цифрових), в Україні ці сегменти залишаються тісно взаємопов’язаними. Стан і напрями розвитку ринку цінних паперів безпосередньо відображаються на ринку деривативів, формуючи його ключові тенденції та обмеження. Цьому сприяють інституційні засади організації фондового ринку [4] та структурні деформації торгівлі на ринку (орієнтація на державні боргові інструменти та фактична відсутність корпоративного сегменту на ринку) [5].

Особливе місце серед чинників формування середовища розвитку ринку деривативних фінансових інструментів відіграють поведінкові фактори. До них слід відносити: рівень фінансової грамотності учасників ринку, довіру до фінансових інституцій, схильність інвесторів до ризику, рівень інвестиційної культури та довгострокові інвестиційні очікування, активність емітентів і посередників у використанні деривативів, сприйняття похідних інструментів як засобу хеджування, а не спекуляції.

Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що ефективне становлення ринку деривативів в Україні можливе лише за умови системного поєднання глобальних, макроекономічних, інституційних та поведінкових чинників. Ключовим завданням є формування сприятливого середовища, яке забезпечить прозорість, довіру та ліквідність ринку, що, у свою чергу, сприятиме розвитку інструментів хеджування ризиків і підвищенню фінансової стійкості економіки. Врахування міжнародних стандартів, удосконалення регуляторної бази та розвиток фінансової культури учасників ринку становлять необхідні передумови інтеграції України у глобальний простір торгівлі похідними фінансовими інструментами.

Література:

1. Іванов Є.І. Проблеми і виклики преференційної торгівлі деякою сільськогосподарською продукцією між Україною і ЄС. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2025. № 2(99). DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2025-2-2>
2. Гужва І. Ю., Гончаренко К. О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 1 (224). С. 18-24. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/1-224-2020.pdf#page=18>
3. Shining a light on derivatives. 2025. World Federation of Exchanges. URL: <https://www.world-exchanges.org/our-work/articles/shining-light-derivatives>
4. Verheliuk, Y., Brutskiy, Y. Інституційні основи організації фондового ринку України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 2(14). С. 295-303. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0227>
5. Hantsiak, M., Brutskiy, Y. Роль державних облігацій у розвитку фондового ринку України. *Європейський науковий журнал*

Криворучко В.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

DOI:<https://doi.org/10.5281/zenodo.19237966>

Актуальність теми зумовлена триваючим загостренням житлової кризи в Україні на тлі війни, попри реалізацію різноманітних державних та міжнародних програм підтримки житлобудування й відбудови. Навіть за наявності низки ініціатив проблема забезпечення населення доступним житлом залишається надзвичайно гострою та набуває виразного соціального забарвлення. Вона безпосередньо впливає на вразливі категорії громадян, зокрема тих, хто втратив домівки або чий помешкання зазнали значних пошкоджень, ускладнює повернення вимушених переселенців і гальмує загальне соціально-економічне відновлення країни.

Водночас повне покладання фінансових зобов'язань із житлового забезпечення на державний бюджет в умовах значного дефіциту та стрімкого зростання боргового навантаження є об'єктивно неможливим. Надмірна залежність від зовнішньої фінансової допомоги також несе суттєві ризики, оскільки припинення або скорочення таких програм може призвести до зупинки процесів відбудови. Саме тому диверсифікація інструментів підтримки житлового будівництва – від пільгового кредитування й державно-приватного партнерства до розвитку неприбуткового та муніципального житла – набуває стратегічного значення. Вона сприяє формуванню збалансованої та стійкої структури організаційно-економічного механізму, здатного ефективно функціонувати в умовах війни та забезпечити довгострокове відновлення соціальної сфери в поствоєнний період.

Капітальне інвестування у сферу житлобудівництва залишається недостатньо активним попри численні програми та проекти, що мають місце. Структура фінансування капітальних інвестицій у цій сфері демонструє однорідність та не забезпечує диверсифікацію інструментів, що сприяли б будівництву та відновленню житла. На рисунку 1 відображено пропорційну структуру джерел фінансування капітальних інвестицій житлового будівництва в розрізі джерел за підсумками 2024 року.

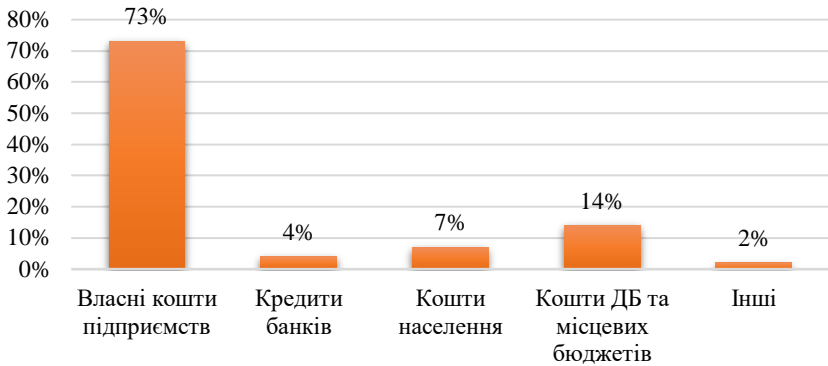

Рис. 1. Структура фінансування капітальних інвестицій у житлове будівництво України за підсумками 2024 року, %

Джерело: побудовано автором за [1].

Найбільша частка у структурі джерел фінансування належить власним коштам підприємств. Це означає, що самофінансування будівництва підприємцями ніяк не сприяє соціальному врегулюванню питання житлозабезпечення у воюючій країні. Виключно комерційні засади набуття права власності на ринку, який демонструє стійке підвищення цін на нерухомість, звужує можливості його придбання. Єдиним варіантом фінансування житлопридбання для домогосподарств є державна програма підтримка «ЄОселя». Втім, вона спрямована на компенсацію відсотків лише для певних категорій населення – військовослужбовці, наукові, науково-педагогічні працівники, медики, учасники бойових дій та ВПО. Тобто існує обмеження доступу до цієї програми. Традиційне банківське іпотечне кредитування залишається малодоступним інструментом фінансування, що зумовлено високими ставками та обмеженістю позичальників в підтвердженні власної кредитоспроможності.

Кошти державного та місцевих бюджетів займають незначну частку в структурі капітальних інвестицій у житлове будівництво – 14%, кошти населення у формі інвестицій на первинному ринку нерухомості становлять 7%, банківські кредити – лише 4%. Фактично, домогосподарства, що не належать до пільгових чи окремих категорій визначених урядом, не мають доступу до позикових та залучених джерел фінансування житлопридбання та відбудови. В той же час, банківські установи активно кредитують уряд придбаючи ОВДП, що займають все більшу частку в структурі активів банківського сектору [2].

Попри низку гострих соціальних проблем, спричинених пошкодженням і руйнуванням житлового фонду внаслідок війни, ці виклики водночас створили унікальне вікно можливостей для його комплексної модернізації. Така модернізація набуває особливої актуальності в контексті реалізації принципів сталого розвитку та виконання міжнародних зобов'язань України щодо Цілей сталого розвитку ООН. У цьому аспекті особливо цінними є рекомендації ВРІЕ (Buildings Performance Institute Europe), які пропонують чіткі критерії для сталого відновлення будівельного сектору в Україні [3]. Дотримання цих критеріїв дає змогу досягти подвійного ефекту: одночасно відновити та якісно оновити житловий фонд, а також суттєво наблизитися до виконання ключових екологічних цілей сталого розвитку.

Замість відтворення застарілих систем теплопостачання, енергоспоживання та будівельних практик доцільно формувати нову економічну модель житлового будівництва, орієнтовану на використання відновлювальних джерел енергії, впровадження чистих технологій та екологічно безпечних інноваційних рішень. Такий підхід не лише забезпечує підвищення енергоефективності та зниження вуглецевого сліду житлового фонду, але й сприяє залученню інвестицій від міжнародних фінансових інституцій, зелених фондів та приватних інвесторів, зацікавлених у «зеленій» трансформації. У результаті впровадження екологізованих інструментів підтримки житлового будівництва стає важливим елементом диверсифікації загальної системи заходів державної та міжнародної допомоги, посилюючи її стійкість, економічну ефективність та конкурентоспроможність України на міжнародній арені в епоху глобального переходу до низьковуглецевої економіки.

Погоджуємось з думками зарубіжних дослідників щодо переліку заходів необхідних для вдосконалення політики житлозабезпечення України в умовах війни та поствоєнного відновлення. Зауважимо, що

всі ці заходи спрямовані на побудову оптимальної системи інструментів підтримки житлозабезпечення, до них відносять [4]:

- запровадження механізмів змішаного фінансування у яких державні та донорські кошти виступають каталізатором для залучення приватних інвестицій;
- розвиток публічно-приватного партнерства у сфері житлового будівництва;
- застосування гарантійних та страхових інструментів для зменшення інвестиційних ризиків;
- створення спеціалізованих фондів відновлення житла;
- посилення ролі органів місцевого самоврядування у плануванні й реалізації житлових програм;
- інтеграція цифрових платформ управління відбудовою для підвищення прозорості та ефективності використання ресурсів.

Отже, в умовах триваючої війни та значних руйнувань житлового фонду проблема забезпечення населення доступним житлом залишається однією з найгостріших соціально-економічних викликів України. Незважаючи на реалізацію низки державних та міжнародних програм, структура фінансування житлового будівництва характеризується високим ступенем концентрації на власних коштах підприємств та обмеженим доступом домогосподарств до позикових ресурсів. Існуючі інструменти підтримки, такі як програма «Оселя», охоплюють лише окремі пільгові категорії населення, тоді як традиційне іпотечне кредитування залишається малодоступним через високі відсоткові ставки та жорсткі вимоги до кредитоспроможності.

Водночас воєнні реалії відкривають унікальне вікно можливостей для комплексної модернізації житлового фонду з урахуванням принципів сталого розвитку. Впровадження екологізованих підходів до відбудови, рекомендованих ВРІЕ, дозволяє поєднати відновлення з підвищенням енергоефективності та зниженням вуглецевого сліду, що сприяє залученню «зелених» інвестицій і підвищенню конкурентоспроможності країни.

Для подолання наявних обмежень і забезпечення стійкості системи житлозабезпечення в довгостроковій перспективі доцільно здійснити диверсифікацію інструментів підтримки шляхом запровадження механізмів змішаного фінансування, розвитку публічно-приватного партнерства, використання гарантійних та страхових інструментів, створення спеціалізованих фондів відновлення житла, посилення ролі місцевого самоврядування та інтеграції цифрових платформ

управління відбудовою. Такий комплексний підхід дозволить сформувати збалансований організаційно-економічний механізм, здатний ефективно функціонувати в умовах війни та забезпечити прогресивне відновлення житлової сфери в поствоєнний період.

Література:

1. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за регіонами. Держстат. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/ibd/kin_reg/kin_ved_new_u.htm
2. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Діяльність банків України на ринку ОВДП як чинник фінансово-інтермедіаційного парадоксу. *Проблеми економіки*. 2025. №1. С. 288–295. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-288-295>
3. Відбудувати краще, ніж було шість інвестиційних критеріїв для сталого відновлення будівель в Україні. ВРІЕ. 2024. URL: <https://www.bpie.eu/wp-content/uploads/2024/03/Reconstruction-of-Ukraine-Ukrainian.pdf>
4. Shnaider V. Transforming housing policy in war-affected Ukraine: A blueprint for progressive recovery. FEPS. 2025. URL: <https://fepe-europe.eu/publication/transforming-housing-policy-in-war-affected-ukraine-a-blueprint-for-progressive-recovery>

Луговой П.І.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЗАХИСТ ІНВЕТОРІВ ТА ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОБИГОВИХ ІНСТИТУТІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238207>

Повномасштабна війна суттєво трансформувала функціонування фінансової системи України, поставивши перед державою подвійне

завдання: з одного боку — забезпечити безперервність фінансування оборонних і соціальних потреб, з іншого — зберегти фінансову стабільність і довіру інвесторів до ринку обігових фінансових інструментів. В умовах воєнного стану саме ринок державних облігацій, депозитних інструментів та інших обігових фінансових інститутів став ключовим механізмом мобілізації внутрішніх ресурсів.

Разом із тим, воєнний період загострив низку системних проблем, які існували й раніше, але мали латентний характер. Йдеться насамперед про обмежену ліквідність фінансового ринку, асиметрію інформації, інституційну слабкість захисту прав інвесторів та високий рівень регуляторних і нефінансових ризиків. Особливо негативно на довіру інвесторів вплинули масштабні корупційні скандали, що стали публічними у воєнний період і отримали значний міжнародний резонанс. Вони поставили під сумнів ефективність державного управління та контроль за використанням як внутрішніх, так і зовнішніх фінансових ресурсів.

Незважаючи на те, що міжнародні партнери України погодили довгостроковий план фінансової підтримки обсягом близько 90 млрд доларів США, ризик зниження інтересу до подальшого фінансування зберігається. Донорська допомога не може розглядатися як постійне джерело економічного розвитку, особливо в умовах зростання глобальної конкуренції за капітал. Це актуалізує необхідність формування повноцінного внутрішнього ринку обігових фінансових інструментів, здатного залучати довгострокові інвестиції для відновлення та структурної трансформації економіки.

Ключовим стратегічним викликом для України є перехід від сировинної моделі розвитку до індустріальної економіки з високою доданою вартістю. У цьому контексті актуальними залишаються ідеї Олександра Гамільтона, який ще наприкінці XVIII століття обґрунтував необхідність активної ролі держави у розвитку національної промисловості. Гамільтон наголошував, що індустріалізація потребує не лише приватної ініціативи, а й стабільної фінансової системи, довіри до державного боргу та захисту інвесторів як фундаменту для накопичення капіталу. [4]

Застосування цих підходів до сучасних українських реалій означає, що розвиток ринку обігових фінансових інструментів має стати інструментом індустріалізації, а не лише способом покриття бюджетного дефіциту. Для цього необхідно забезпечити прогнозованість регуляторної політики, прозорість емісії та обігу

фінансових інструментів, ефективні механізми захисту прав інвесторів і відповідальність за нецільове використання залучених коштів. Лише за умови зниження інституційних і корупційних ризиків інвестор буде готовий вкладати капітал у довгострокові проекти — промислові, інфраструктурні та інноваційні.

Забезпечення прогнозованості регуляторної політики є ключовою передумовою відновлення довіри інвесторів до ринку обігових фінансових інструментів в умовах воєнного стану та післявоєнної реконструкції. Інвестор, особливо довгостроковий та інституційний, ухвалює рішення, виходячи не лише з поточної дохідності інструменту, а й з очікуваної стабільності правового середовища. Часті, непередбачувані зміни правил емісії, оподаткування, валютного регулювання або доступу до ринку суттєво підвищують регуляторний ризик і фактично нівелюють інвестиційну привабливість навіть формально надійних інструментів, таких як державні облигації [1]. У цьому контексті важливою є інституціоналізація середньо- та довгострокових регуляторних стратегій, узгоджених між ключовими органами — Міністерством фінансів, Національним банком України та регулятором ринку капіталу. Наявність публічно задекларованих правил, які не змінюються ситуативно, навіть у кризових умовах, формує основу передбачуваності та знижує премію за ризик.

Не менш важливим є забезпечення прозорості процесів емісії та обігу фінансових інструментів. Прозорість означає не лише формальне розкриття інформації, а й її зрозумілість, доступність та своєчасність. Інвестор повинен мати можливість отримати повну інформацію про цілі залучення коштів, умови їх використання, строки погашення, механізми виплати доходу та потенційні ризики [2]. В умовах воєнного стану особливої ваги набуває прозорість цільового використання залучених ресурсів, оскільки саме дефіцит довіри до державних інституцій часто стримує розвиток внутрішнього інвестиційного ринку. Запровадження цифрових інструментів обліку, публічних реєстрів та регулярної звітності щодо виконання зобов'язань може суттєво підвищити якість інформаційного середовища та зменшити простір для зловживань [3].

Ефективний захист прав інвесторів є ще одним фундаментальним елементом стабільного фінансового ринку. Йдеться не лише про формальне закріплення прав у законодавстві, а про реальну можливість їх захисту у разі порушення. Судова система, механізми арбітражу, діяльність регулятора та правоохоронних органів мають працювати

узгоджено й оперативно. Особливо це стосується дрібних і середніх інвесторів, які є найбільш уразливими до інформаційної асиметрії та зловживань. Відсутність ефективного захисту прав інвесторів призводить до домінування короткострокових спекулятивних стратегій і стримує формування довгострокового інвестиційного капіталу, необхідного для індустріального розвитку.

Окрему увагу слід приділити питанню відповідальності за нецільове використання залучених коштів. Масштабні корупційні скандали, які стали публічними у період воєнного стану, продемонстрували, що формального контролю недостатньо. Інвестор повинен мати впевненість у тому, що у випадку порушення умов емісії або зловживань відповідальність буде не лише декларативною, а й реальною — фінансовою, адміністративною або кримінальною. Запровадження чітких механізмів персональної відповідальності посадових осіб, а також незалежного фінансового та аудиторського контролю, є критично важливим для зниження корупційних ризиків і підвищення інституційної довіри.

У сукупності прогнозованість регуляторної політики, прозорість фінансових операцій, реальний захист прав інвесторів та невідворотність відповідальності формують інституційне середовище, без якого неможливий перехід від сировинної моделі економіки до індустріальної. Саме таку логіку свого часу обґрунтував Олександр Гамільтон, наголошуючи, що довіра до державних фінансових інструментів і стабільність інституцій є передумовами накопичення капіталу та розвитку національної промисловості. Для України в умовах війни та післявоєнного відновлення ці принципи набувають особливої актуальності, оскільки без масштабного залучення інвестицій неможливо забезпечити структурну модернізацію економіки та стале зростання у довгостроковій перспективі [4].

Таким чином, воєнний стан, попри всі ризики, створює унікальне вікно можливостей для переосмислення ролі ринку обігових фінансових інститутів у національній економіці. Посилення захисту інвесторів, інституційна модернізація регуляторного середовища та орієнтація на індустріальний розвиток можуть перетворити фінансовий ринок України з інструменту виживання на рушійну силу довгострокового економічного зростання.

Література:

1. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments (MiFID II).
2. Regulation (EU) 2017/1129 (Prospectus Regulation).
3. Regulation (EU) No 596/2014 (Market Abuse Regulation).
4. Hamilton, A. *Report on Manufactures*. 1791.

Мельник В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РИЗИКИ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238273>

Ринок банківських кредитних послуг України, як і будь-який сегмент фінансового посередництва, характеризується наявністю суттєвих ризиків, що проявляються як у періоди відносної стабільності, так і в умовах макроекономічної нестабільності та зовнішніх шоків. Кредит як базова економічна категорія невід’ємно пов’язаний з ризиками, зокрема кредитним, процентним, ліквідності, операційним та системним, що впливають із самої природи тимчасового передавання ресурсів на умовах поверненості та платності. В українському контексті ці ризики посилюються політичною та економічною невизначеністю, високою часткою непрацюючих кредитів, а також залежністю від регуляторних і монетарних рішень. Безпосередньо впливаючи на поведінку банків і позичальників, ризики визначають рівень кредитної активності, вартість ресурсів та доступність послуг для різних груп клієнтів, обмежуючи потенціал ринку в забезпеченні стійкого фінансування реального сектору економіки.

Ринок банківських кредитних послуг зіштовхується з рядом ризиків, перелік яких існує в межах єдиної взаємопов’язаної системи (табл. 1). Часто ці ризики мають кореляційний зв’язок, і поява одного провокує появу інших. Наприклад, кредитні ризики системоутворюючих банків спричиняють накопичення високого рівня непрацюючих кредитів у банківській системі. Також слід підкреслити, що окремі з цих ризиків

стосуються безпосередньо самих банківських установ, зокрема кредитний ризик, процентний ризику, ризик ліквідності та операційний ризик. Решта ризиків знаходить свій прояв на рівні банківської системи.

Досліджуючи банківське кредитування в контексті фінансової стабільності та економічної безпеки О. Сидорович виокремлює п'ять концептуальних підходів щодо того, як нестабільність та ризики в банківському секторі провокують порушення фінансової стійкості та безпеки економіки. Серед таких напрямів [1]:

Таблиця 1

Система ризиків сучасного ринку банківських кредитних послуг
України

Вид	Характеристика
Кредитний ризик	Ризик неповернення позичальником основної суми боргу та/або відсотків у встановлені строки через погіршення його платоспроможності, що призводить до прямих втрат для банку та зниження якості кредитного портфеля
Ризик накопичення непрацюючих кредитів (NPL)	Ризик значного зростання частки непрацюючих кредитів у портфелі банку, що обмежує кредитну активність, вимагає додаткових резервів, знижує прибутковість та може загрожувати стабільності банківської установи
Ризик недостатнього кредитування економіки	Ризик обмеженої глибини фінансового посередництва (низьке співвідношення кредитів до ВВП), що гальмує інвестиції, споживання та економічне зростання, посилюючи залежність від альтернативних джерел фінансування
Ризик значного навантаження на державний бюджет	Ризик фіскальних втрат через реалізацію державних гарантій за програмами кредитування (наприклад, «Доступні кредити 5-7-9%»), коли банки перекладають частину кредитних ризиків на державу, що може призвести до зростання дефіциту бюджету та боргового навантаження
Процентний ризик	Ризик втрат через зміну ринкових процентних ставок, що впливає на маржу банку між вартістю залучених ресурсів та доходністю виданих кредитів, особливо в умовах волатильності монетарної політики
Ризик ліквідності	Ризик неможливості банку своєчасно виконати зобов'язання перед кредиторами та вкладниками через незбалансованість строків активів і пасивів, що може обмежити здатність видавати нові кредити

Операційний ризик	Ризик втрат від недоліків внутрішніх процесів, помилок персоналу, збоїв систем (включаючи кібератаки) або зовнішніх подій, що ускладнює надання та обслуговування кредитних послуг
Системний ризик	Ризик дестабілізації всієї банківської системи через взаємопов'язаність установ, коли проблеми одного банку (наприклад, через високі NPL) поширюються на інші, загрожуючи фінансовій стабільності країни

Джерело: побудовано автором.

1. Інституційний підхід – стійкість банків оцінюється за здатністю виконувати ключові функції (депозити, кредити, розрахунки) за стресових умов; залежить від якості кредитів, ліквідності та капіталу.

2. Системний підхід – стабільність банківської системи забезпечує безперервність фінансових потоків і мінімізацію системних ризиків; надмірна або недостатня кредитна активність може викликати дисбаланси.

3. Макроекономічний підхід – фінансова стійкість банків визначається здатністю підтримувати економічне зростання через збалансоване кредитування підприємств і домогосподарств.

4. Ризик-орієнтований підхід – фокус на управлінні кредитними, ліквідними, валютними та іншими ризиками; кредитування – джерело доходів і потенційних втрат банків.

5. Безпековий підхід – стабільність банків розглядається як елемент економічної та національної безпеки; кредити можуть зміцнювати або послаблювати стійкість держави в кризах і війнах.

Це підтверджує, що будь-які порушення в межах банківської системи здатні викликати серйозні наслідки, особливо в країнах з банкоцентричною фінансовою системою, до яких належить і Україна.

У макроекономічному контексті особливого значення набуває ризик недокредитування економіки, який відображає обмежену здатність банківської системи забезпечувати реальний сектор необхідними фінансовими ресурсами для інвестицій та споживання. Наявність чи відсутність цього ризику традиційно оцінюється за допомогою індикатора співвідношення обсягу виданих банківських кредитів приватному сектору до валового внутрішнього продукту (ВВП). Динаміка даного показника в Україні свідчить про посилення відповідного ризику: якщо у 2016 році він становив 41,5%, то у 2022 році знизився до 19,6%, а у 2025 році досяг мінімального значення –

13,3%, що вказує на суттєве скорочення глибини фінансового посередництва та потенційні обмеження економічного зростання.

У руслі ідентифікації ризику недостатнього кредитування банками суб'єктів економіки науковці звертають увагу на існування фінансово-інтермедіаційного парадоксу в банківській системі України, який проявляється у витісненні кредитної активності іншими видами активних операцій [2].

Банки України демонструють обмежену готовність самостійно переймати повний обсяг внутрішніх ризиків кредитування, прагнучи водночас максимізувати власні прибутки через консервативні стандарти та переважне спрямування ресурсів на низькоризикові активи. У таких умовах держава обрала стратегію активної фінансової підтримки банківського сектору, що викликає неоднозначні оцінки через потенційне зростання фіскального навантаження та залежності ринку від бюджетних ресурсів. Водночас ця політика забезпечує певний рівень активності на ринку банківських кредитних послуг завдяки дії державних програм, зокрема «Доступні кредити 5-7-9%» (пільгове фінансування бізнесу з компенсацією відсотків), «Оселя» (доступна іпотека під 3-7% для пріоритетних категорій громадян), а також спеціалізованим ініціативам на підтримку аграрного сектору, переробної промисловості та зон високого воєнного ризику. Про важливість фінансового забезпечення розвитку таких сфер неодноразово зазначали українські науковці [3].

Питання накопичення непрацюючих кредитів (NPL) має критичне значення для ринку банківських кредитних послуг України, оскільки Національний банк України визначає його як одну з ключових загроз фінансовій стійкості та загальній стабільності банківського сектору. Висока частка таких кредитів обмежує здатність банків до активного кредитування, вимагає формування значних резервів, знижує прибутковість і посилює вразливість до системних ризиків. Хоча загальний рівень NPL у банківській системі демонструє тенденцію до зниження завдяки регуляторним заходам та списанням, в окремих системоутворюючих банках цей показник залишається високим, сягаючи 45%, що свідчить про концентрацію проблем і потенційні ризики дестабілізації всього сектору [4].

Проведений аналіз ризиків ринку банківських кредитних послуг України свідчить про їхню системну природу та взаємопов'язаність, що визначає вразливість сектору до внутрішніх і зовнішніх факторів. Ключовими загрозами залишаються кредитний ризик, накопичення

непрацюючих кредитів, недостатнє кредитування економіки з проявом інтермедіаційного парадоксу, а також фіскальне навантаження через державні гарантійні програми. Ці ризики не лише обмежують кредитну активність банків і доступність ресурсів для реального сектору, але й посилюють залежність від регуляторних і монетарних рішень, створюючи потенціал для системної дестабілізації.

Подолання цих ризиків вимагає збалансованого підходу, що поєднує посилення управління ризиками на рівні окремих установ, удосконалення пруденційного нагляду Національного банку України та поступове зменшення залежності від бюджетної підтримки. Лише за умов комплексного зниження ризиків ринок банківських кредитних послуг зможе повноцінно виконувати свою посередницьку функцію, сприяючи стійкому фінансуванню економічного відновлення та зростання.

Література:

1. Сидорович О. Банківське кредитування як чинник фінансової стабільності банківського сектору України та економічної безпеки держави. *Економічний аналіз*. 2025. № 35 (2). С. 632-642. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6417>
2. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Діяльність банків України на ринку ОВДП як чинник фінансово-інтермедіаційного парадоксу. *Проблеми економіки*. 2025. №1. С. 288–295. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-288-295>
3. Гужва І., Гончаренко К. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 1 (224). С. 18-24. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/1-224-2020.pdf#page=18>
4. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

Мороз С.С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ ТА РЕГІОНАЛЬНА ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238334>

Бюджетна децентралізація виступає одним із ключових інструментів сучасної фіскальної політики, спрямованим на посилення фінансової автономії субнаціональних рівнів влади та підвищення ефективності управління публічними ресурсами. Передача повноважень щодо формування дохідної бази та розподілу видатків місцевим органам влади дозволяє краще враховувати специфіку локальних потреб, стимулювати економічну активність на регіональному рівні та посилювати відповідальність влади перед громадою. Водночас цей процес супроводжується певними викликами, пов'язаними з нерівномірністю фінансової спроможності територій, необхідністю збереження макроекономічної стабільності та організацією ефективних механізмів вирівнювання. Дослідження ролі бюджетної децентралізації в посиленні фінансової спроможності регіонів України набуває особливої актуальності в контексті пошуку оптимального балансу між самостійністю місцевих бюджетів та єдністю бюджетної системи держави.

Міжбюджетні відносини в Україні є ключовим елементом бюджетної системи, що регулює розподіл фінансових ресурсів між державним бюджетом та бюджетами субнаціональних рівнів – областей, районів, міст, об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Вони базуються на принципах єдності бюджетної системи, збалансованості, самостійності та вирівнювання, закріплених у Бюджетному кодексі України. Регіональна фінансова автономія розуміється як здатність місцевих органів влади самостійно формувати дохідну базу бюджетів, ефективно управляти видатками та задовольняти локальні потреби без надмірної залежності від центральних трансфертів.

Міжбюджетні відносини реалізуються з приводу забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами необхідними для

виконання функцій, передбачених Конституцією України та Законами України. Метою їх регулювання є забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків закріплених за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень [1].

Розподіл фінансових потоків, що мають місце під час реалізації міжбюджетних відносин, повинно сприяти фінансовому забезпеченню розвитку територіальних громад, які відрізняються нерівномірністю розміщення податкової бази та соціально-економічними умовами. Важливе значення в реалізації міжбюджетних відносин відіграють міжбюджетні трансферти, які впливають на збалансованість бюджетної системи. Забезпечення збалансованості місцевих бюджетів є важливим з наступних причин [2]:

- підтримка стабільності соціально-економічного розвитку території;
- створення умов виконання соціальних зобов'язань;
- через надання можливості щодо проведення інфраструктурних перетворень – сприяння зайнятості населення селищних громад.

У той же час, реформа децентралізації, започаткована у 2015 р., ставить завдання посилити фінансову автономію місцевих бюджетів. Зрозуміло, що посилення фінансової автономії передбачає нарощення дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок джерел, відмінних від міжбюджетних трансфертів. У цілому по Україні обсяг міжбюджетних трансфертів не скоротився суттєво, що зображено на діаграмі (рис. 1).

Рис. 2. Динаміка обсягів міжбюджетних трансфертів України у 2020-2025 рр., млн грн

Джерело: побудовано автором за [3].

Єдність бюджетної системи, що законодавством визначено як один з принципів, не дозволяє відмовитись від міжбюджетних трансфертів, проте в різних регіонах їх розмір суттєво варіюється, що відображається у відповідних частках. Наприклад, у Львівській та Київській областях питома вага трансфертів коливається близько 22%, тоді як в Чернігівській та Сумській областях – 30%, у Харківській – 35%. Вирівнювальна функція міжбюджетних трансфертів в умовах війни – важливий інструмент пом'якшення регіональних фінансових диспропорцій.

Незважаючи на те, що реформа децентралізації передбачає збільшення рівня фінансової автономності та незалежності від державного бюджету України, окремі науковці стверджують, що їх розмір недостатній, а функції не досягають поставленої мети. Діючу систему фінансового вирівнювання та бюджетного регулювання, на думку Н. Проць та Т. Костенюка, слід удосконалити шляхом посилення системного моніторингу, оцінки методики вирівнювання за індексом податкоспроможності. Потрібно враховувати не лише два податки, які беруться до уваги сьогодні, а взагалі потреби територіальних громад. Це дозволить об'єктивно та справедливо розподілити бюджетні ресурси [4].

Наведені в табл. 1 результати оцінювання фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 9 місяців 2025 р., обраховані за авторською експертною методикою, свідчать про збереження істотних міжтериторіальних диспропорцій у межах чинної системи міжбюджетних відносин.

Таблиця 1

Рівні фінансової спроможності територіальних громад
за підсумками 9 місяців 2025 р.

Рівень спроможності ТГ	Кількість	% від загальної кількості
Високий	451	33,9
Оптимальний	306	23,0
Задовільний	203	15,3
Низький	269	20,2
Критичний	102	7,7

Джерело: [5]

Значна частка громад із низьким і критичним рівнем фінансової спроможності поряд із концентрацією фінансово сильних громад у вищих групах підтверджує, що механізми бюджетного вирівнювання в

умовах децентралізації не забезпечили досягнення збалансованого розвитку на місцевому рівні. Це вказує на обмежену здатність наявної моделі міжбюджетних відносин компенсувати асиметрію дохідної бази громад і актуалізує потребу в подальшому вдосконаленні інструментів фінансового вирівнювання з урахуванням регіональної специфіки та рівня фіскальної автономії.

Переконані, що в більшій мірі ситуація, що склалася у сфері неефективності міжбюджетних відносин, в першу чергу, пов'язана з погіршенням боргової позиції України. Це проявляється в стійкому дефіциті фінансових ресурсів, зростаючих потребах в них та терміновій необхідності оптимізувати боргову політику. Цілком погоджуємось з науковцями, які доводять, що стійкість боргової позиції була хиткою і в довоєнний період, тобто поточна ситуація є наслідком перманентного неконтрольованого залучення позикових ресурсів для фінансування державного бюджету [6]. Також додатковим чинником, уникнути якого сьогодні неможливо, є необхідність долати наслідки військової агресії. В таких умовах відмовитись від міжбюджетних трансфертів чи зменшити їх – не можливо, адже бюджетна система навіть в умовах децентралізації – цілісна, синхронізована сукупність органічно-поєднаних бюджетів.

Реформа бюджетної децентралізації в Україні сприяла посиленню регіональної фінансової автономії шляхом розширення дохідної бази місцевих бюджетів та уточнення видаткових повноважень, що дозволяє ефективніше задовольняти локальні потреби та стимулювати розвиток територіальних громад. Водночас збереження значних міжтериторіальних диспропорцій у фінансовій спроможності, нерівномірний розподіл міжбюджетних трансфертів та їхня вирівнювальна роль у кризових умовах, свідчать про обмежену ефективність чинних механізмів бюджетного регулювання. Подальший розвиток міжбюджетних відносин потребує удосконалення інструментів фінансового вирівнювання, посилення моніторингу та врахування регіональної специфіки для забезпечення збалансованого поєднання автономії субнаціональних рівнів влади з єдністю та стабільністю бюджетної системи держави.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20260101#top>

2. Польова О. Міжбюджетні відносини як інструмент механізму розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-37>

3. Виконання доходів місцевих бюджетів. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv>

4. Проць Н., Костенюк Т. Сутність та роль трансфертів в системі бюджетного регулювання. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15094010>

5. Казюк Я., Венцель В., Герасимчук І. Експертна оцінка фінансової спроможності громад у розрізі областей за 9 місяців 2025 року. Децентралізація. 2025. URL: <https://decentralization.ua/news/20215>

6. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О., Москаленко Н. В. Зміцнення боргової позиції України крізь призму євроінтеграції. *European Vector of Economic Development*. 2025. № 2 (39). С. 34-48. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2153-2025-2-39-3>

Руденко Р.М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238447>

Попри поглиблення економічних викликів, спричинених повномасштабною війною, приватний бізнес в Україні зберігає здатність до функціонування та поступової адаптації. Підприємства продовжують працювати, зберігаючи робочі місця, сплачуючи податки та підтримуючи базову економічну активність. Проте характер інвестиційної поведінки суттєво змінився: значна частина ресурсів спрямовується переважно на поповнення оборотного капіталу, що дає змогу виживати тут і зараз, тоді як довгострокові капітальні вкладення, які формують основу майбутнього зростання, залишаються вкрай обмеженими через очевидні ризики та невизначеність.

Водночас інвестори стикаються з комплексом додаткових бар'єрів, що ускладнюють прийняття рішень про реалізацію проєктів. Це і пряма загроза фізичного знищення чи пошкодження виробничої інфраструктури, і посилення фіскального тиску, і непередбачуваність податкової політики, і суттєво обмежений доступ до ринків як пайового, так і позикового капіталу. Держава, маючи обмежені ресурси, здатна надавати цільову підтримку лише окремим галузям, залишаючи більшість секторів економіки сам на сам із цими викликами. За таких обставин особливо актуальним стає пошук і впровадження нестандартних механізмів та інструментів.

Правові засади та практичні умови реалізації приватних та публічних інвестиційних проєктів, що мають місце в Україні, суттєво різняться. На рисунку 1 відображено їх класифікацію.

Сутність приватних проєктів відрізняється від трактування публічних тим, що воно не містить додаткових вимог. Так, Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає інвестиційні (приватні) проєкти як: «Комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку національної економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється суб'єктами інвестиційної діяльності з використанням цінностей відповідно до положень цього Закону».

Рис. 1. Види інвестиційних проєктів, що передбачено українським законодавством

Джерело: побудовано автором.

Натомість, зважаючи на те, що джерелами фінансової підтримки публічних інвестиційних проєктів є державний бюджет України, їх сутність визначається Бюджетним кодексом: «Комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи документів стратегічного планування з метою розвитку окремих галузей, секторів економіки, регіонів та територіальних громад, спрямованих на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, не обмежених окремим об'єктом інвестування, які повністю або частково реалізуються за рахунок публічних інвестицій, у тому числі на умовах державно-приватного партнерства, крім заходів, пов'язаних з обороноздатністю держави».

Фундаментальною особливістю реалізації інвестиційних проєктів в умовах воєнного часу є суттєва відмінність правових механізмів правової та фінансової підтримки публічного й приватного секторів. Публічні інвестиційні проєкти, як правило, забезпечуються коштами державного чи місцевих бюджетів, державними гарантіями, ресурсами міжнародних фінансових організацій, цільових фондів, створених або гарантованих державою, а також інструментами бюджетного планування та публічних закупівель [1]. Це дозволяє відносно прогнозовано формувати джерела фінансування та розподіляти ризики між державою та її партнерами. Натомість приватні інвестиційні проєкти практично повністю ґрунтуються на власних чи залучених коштах інвестора без гарантованої державної участі в покритті ризиків. Відсутність системних механізмів компенсації втрат від воєнних дій, обмеженість інструментів страхування воєнних і політичних ризиків, а також практично повна залежність від самофінансування або комерційного кредитування суттєво звужують можливості реалізації капіталомістких довгострокових приватних ініціатив навіть за наявності економічного потенціалу та підприємницької волі.

Стратегічна інвестиційна рада України, що діє при Кабінеті Міністрів України, визначила напрями стратегічних пріоритетів та механізми їх фінансування за рахунок ресурсів держави та коштів міжнародних партнерів, а також окреслила підтримку публічних інвестиційних проєктів на 2026-2028 роки. Всього заплановано реалізувати 750 інвестиційних проєктів на загальну суму 2363 млрд грн [2]. При цьому досить показовим є те, що 73% передбачених на

фінансування коштів походять від МФО та донорів у формі кредитів, грантів, гарантій.

Набагато складнішою є ситуація з реалізацією інвестиційних проєктів приватними господарюючими суб'єктами. Доступ до банківського кредитування є дороговартісним, а фондовий ринок України – низькокапіталізований та недоступний через спрямованість на торгівлю ОВДП [3]. Зазначене звужує джерела фінансування інвестиційних проєктів до самофінансування. В сукупності проблематика реалізації інвестиційних проєктів в умовах воєнних ризиків відображена у таблиці 1.

Дана таблиця систематизує основні виклики за кількома групами – безпековими, фінансовими, інституційними, логістичними та соціально-економічними, а також підкреслює фактори загальної макроекономічної невизначеності. Такий поділ дозволяє оцінити вплив воєнних обставин на інвестиційне середовище та окреслити напрями, у яких потребуються найбільш нагальні інституційні та політичні рішення.

Як свідчить структура наданої державної підтримки, найбільш суттєві фінансові ресурси спрямовуються на галузі, пов'язані із соціальним забезпеченням та задоволенням першочергових потреб населення. Такий пріоритет є закономірним в умовах воєнного стану, коли держава вимушена концентруватися на підтримці базових функцій суспільства [4]. Водночас подібний розподіл ресурсів обмежує можливості для розвитку високотехнологічних виробництв та промислових секторів, які є ключовими драйверами довгострокового економічного зростання та формування високої доданої вартості. Це посилює структурні дисбаланси та вимагає пошуку більш збалансованих механізмів інвестиційної підтримки.

Таблиця 1

Проблематика реалізації інвестиційних проєктів в умовах воєнних ризиків

Проблеми	Характеристика
Безпекові ризики	Ймовірність руйнування активів, обмеження діяльності в окремих регіонах, підвищена вартість страхового покриття.
Фінансові обмеження	Дефіцит внутрішніх ресурсів, висока вартість капіталу, обмежений доступ до зовнішнього фінансування, зростання ролі державних гарантій.

Інституційна нестабільність	Нерозвиненість механізмів супроводу проєктів, слабкий захист інвесторів, фрагментована регуляторна база.
Логістичні та інфраструктурні виклики	Порушення ланцюгів постачання, пошкодження критичної інфраструктури, збільшення транзакційних витрат.
Низька соціально-економічна відповідальність бізнесу	Орієнтація на швидку окупність, недостатній акцент на сталому розвитку та локальних ефектах.
Висока невизначеність	Нестабільність макроекономічних параметрів, ризики зміни політики, непередбачуваність інвестиційного середовища.

Джерело: побудовано автором.

Узагальнюючи викладені положення, можна зазначити, що реалізація інвестиційних проєктів в умовах воєнних ризиків формує багатопарову систему викликів, яка поєднує безпекові, фінансові, інституційні та структурні обмеження. Попри збереження базової економічної активності та здатність приватного сектору адаптуватися, можливості для довгострокових інвестицій залишаються суттєво звуженими через дефіцит ресурсів, високу невизначеність і відсутність дієвих механізмів покриття воєнних ризиків. Водночас державна підтримка зосереджується переважно на соціально-орієнтованих сферах, що є об'єктивною потребою воєнного часу, проте водночас поглиблює структурний дисбаланс і стримує розвиток промислових та високотехнологічних секторів. Сукупність окреслених проблем засвідчує необхідність посилення інституційної спроможності, формування більш збалансованої інвестиційної політики та створення механізмів, здатних забезпечити реалізацію капіталомістких проєктів.

Література:

1. Вергелюк Ю., Ганцяк М. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 2(14). С. 95-102. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0210>

2. Стратегічна інвестиційна рада схвалила Єдиний проєктний портфель здійснення публічних інвестицій. Міністерство фінансів України. 2024. URL:

https://mof.gov.ua/uk/news/strategichna_investitsiina_rada_skhvalila_iedin_ii_proiektanii_portfel_zdiisnennia_publichnikh_investitsii-4790

3. Ганцяк М., Бруцький Є. Роль державних облігацій у розвитку фондового ринку України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. №2(16). С. 371-380. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/486>

4. Гужва І. Ю., Гончаренко К. О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 1 (224). С. 18-24. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/1-224-2020.pdf#page=18>

Себало А.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238482>

Агропромисловий комплекс (АПК) України традиційно є одним із ключових драйверів національної економіки, формуючи значну частку валютних надходжень, зайнятості та експортного потенціалу країни. У довоєнний період частка продукції АПК у структурі українського експорту стабільно перевищувала 40%, що підтверджує його стратегічну роль у забезпеченні макроекономічної стабільності та інтеграції України у світові ринки. Водночас сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується високим рівнем турбулентності, зумовленим геополітичними конфліктами, війною в Україні, трансформацією міжнародних логістичних ланцюгів, посиленням протекціоністських заходів, волатильністю світових цін на продовольство та фінансові ресурси, а також зростанням кліматичних і екологічних ризиків [1-4].

В умовах глобальної турбулентності експортна діяльність підприємств АПК стикається з комплексом фінансово-економічних обмежень:

- зростанням вартості кредитних ресурсів;
- обмеженим доступом до довгострокового фінансування;
- підвищенням страхових та логістичних витрат;
- нестабільністю валютного курсу;
- посиленням вимог імпортерів щодо якості;
- сертифікації та сталості виробництва.

За таких умов традиційні експортні механізми виявляються недостатньо ефективними, що зумовлює потребу у трансформації та активізації фінансово-економічних важелів державного стимулювання експорту [5-8].

Особливої актуальності набуває формування системи інструментів, спрямованих не лише на підтримку обсягів експорту, а й на структурну модернізацію аграрного експорту – перехід від сировинної моделі до експорту продукції з вищою доданою вартістю, розвиток переробки, агроінновацій та інтеграції України у глобальні ланцюги створення вартості.

Глобальна турбулентність істотно змінює умови функціонування міжнародних аграрних ринків. З одного боку, зростає світовий попит на продовольство у зв'язку з демографічними тенденціями та продовольчою нестабільністю окремих регіонів. З іншого боку, посилюються торговельні бар'єри, логістичні обмеження та фінансові ризики, що ускладнює реалізацію експортного потенціалу України [3-7].

Для українського АПК ключовими негативними чинниками стали:

- руйнування та обмеження транспортно-логістичної інфраструктури;
- подорожчання фрахту, страхування та зберігання продукції;
- зростання кредитних ставок і обмежений доступ до інвестиційних ресурсів;
- підвищення валютних ризиків та невизначеність експортної виручки;
- асиметрія регуляторних умов доступу на ринки ЄС та інших країн.

Водночас турбулентність створює і нові можливості, зокрема розширення ніш для експорту органічної продукції, продукції переробки, біоенергетичних ресурсів, а також участь у програмах

міжнародної фінансової та технічної підтримки. Реалізація цих можливостей безпосередньо залежить від ефективності застосування фінансово-економічних стимулів [8-12].

Фінансово-економічні важелі стимулювання експорту АПК доцільно розглядати як систему державних і ринкових інструментів, спрямованих на зниження експортних ризиків, підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції та розширення доступу виробників до зовнішніх ринків. Основні групи таких важелів відображені у табл. 1.

У сучасних умовах ключовим завданням державної експортної політики має стати перехід від кількісного нарощування експорту до якісної трансформації його структури, а саме:

– стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю (харчова промисловість, готові продукти, інгредієнти);

Таблиця 1

Групи фінансово-економічних важелів стимулювання експорту АПК

Група важелів	Фінансово-економічні важелі
1. Фіскальні важелі	<ul style="list-style-type: none"> – податкові пільги для експортоорієнтованих підприємств АПК; – відшкодування ПДВ при експорті; – податкові стимули для інвестицій у переробку та логістику.
2. Кредитно-фінансові важелі	<ul style="list-style-type: none"> – пільгове кредитування експортних операцій; – державні програми компенсації відсоткових ставок; – експортне фінансування та факторинг; – залучення коштів міжнародних фінансових організацій.
3. Валютно-курсіві важелі	<ul style="list-style-type: none"> – механізми хеджування валютних ризиків; – забезпечення прогнозованості валютної політики; – розвиток фінансових інструментів страхування курсових коливань.
4. Страхіві та гарантійні інструменти	<ul style="list-style-type: none"> – експортно-кредитне агентство та страхування експортних ризиків; – державні гарантії за експортними контрактами; – страхування воєнних та політичних ризиків.
5. Інвестиційно-структурні важелі	<ul style="list-style-type: none"> – стимулювання інвестицій у глибоку переробку аграрної продукції; – підтримка аграрних кластерів і кооперації;

	– розвиток експортної інфраструктури (елеватори, порти, логістичні хаби).
--	---

Джерело: систематизовано автором на основі [4-12].

- фінансова підтримка малих і середніх агровиробників у виході на зовнішні ринки;
- інтеграція українських виробників у глобальні агропродовольчі ланцюги;
- узгодження фінансово-економічних стимулів із вимогами сталого розвитку, ESG та європейських стандартів.

Також, особливого значення набуває поєднання фінансових стимулів із інституційними реформами, зокрема спрощенням митних процедур, цифровізацією експортних сервісів, підвищенням прозорості державної підтримки.

Отже, можна стверджувати, що в умовах глобальної турбулентності фінансово-економічні важелі стимулювання експорту продукції АПК України набувають стратегічного значення, де їх ефективне застосування дозволяє не лише компенсувати негативний вплив зовнішніх шоків, а й сформувати передумови для довгострокового зростання аграрного експорту на інноваційній та структурно збалансованій основі.

Література:

1. Васильців Т. Г. Інструментарій державної політики реалізації експортного потенціалу та зміцнення фінансової безпеки АПК України / Т. Г. Васильців, М. В. Куницька-Ляш // Регіональна економіка. - 2022. - № 3. - С. 84-94.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. Фінанси України. 2012. № 3. С. 90-101.
3. Гуторов А. О. Експортні кредитні агентства в системі формування інвестиційного забезпечення інтегрованих агропромислових формувань / А. О. Гуторов // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. - 2015. - № 4. - С. 158-172.
4. Дідоренко Т. В. Особливості економічного розвитку та експортних можливостей агропромислових підприємств / Т. В. Дідоренко, І. М. Белова // Молодий вчений. - 2017. - № 6. - С. 410-414.

5. Коровій В. В. Роль агропромислового сектора України в розвитку експортного потенціалу / В. В. Коровій, М. Є. Шкурат, Є. С. Самойлов // Бізнес Інформ. - 2024. - № 11. - С. 26-35.

6. Куницька-Іляш М. В. Європейський досвід державного регулювання та підтримки розвитку аграрного сектору економіки та можливості його застосування в Україні. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки. 2011. Т. 13. № 4(5) (50). С. 135-144.

7. Напрями підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах формування і функціонування ЗВТ і ЄС: монографія / ред. С. М. Кваша. Київ: ВД «Кондор», 2018. 444 с.

8. Савченко М. В., Шкуренко О. В. Тенденції і перспективи розвитку агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки. Проблеми економіки. 2019. № 4. С. 47-54.

9. Сищук А. А. Експортний потенціал агропромислового комплексу України: проблеми та перспективи розвитку / А. А. Сищук, А. В. Клімович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. - 2011. - № 20. - С. 150-153.

10. Созанський Л. Й. Статистична оцінка агропромислового експорту України в умовах російсько-української війни / Л. Й. Созанський // Статистика України. - 2025. - № 1. - С. 37-49.

11. Фурдичко Л. Є. Проблеми та перспективи експорту продукції агропромислового комплексу України / Л. Є. Фурдичко, А. В. Хорощенко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2016. - Вип. 3. - С. 87-91.

12. Хань Сіньмень Маркетинговий інструментарій в механізмах управління розвитком експортного потенціалу підприємств агропромислового виробництва / Хань Сіньмень // Актуальні проблеми інноваційної економіки. - 2019. - № 3. - С. 61-66

Семенов О.С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ОБМІН БАНКІВСЬКИМИ ДАНИМИ У ФІНАНСОВІЙ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.19238520>

Воєнний стан в Україні істотно змінив параметри функціонування фінансово-бюджетної системи, поставивши на перший план питання фіскальної стійкості, достатності доходів бюджету та ефективності механізмів їх мобілізації. Різке зростання видатків на потреби сектору безпеки й оборони, соціальну підтримку населення та відновлення зруйнованої інфраструктури відбувається в умовах обмеженого внутрішнього економічного потенціалу та зниження податкової спроможності економіки. У таких обставинах європейська інтеграція розглядається не лише як стратегічний політичний курс, а як практичний інструмент трансформації фінансово-бюджетної політики, що передбачає імплементацію інституційних стандартів ЄС у сфері управління публічними фінансами, податкового адміністрування та банківського регулювання.

Однією з ключових складових зазначеної трансформації є формування системи автоматичного обміну фінансовими даними між Україною та державами-членами ЄС. На відміну від традиційних форм міжнародного співробітництва, що ґрунтувалися на запитах і двосторонніх угодах, сучасна модель передбачає регулярний, стандартизований та інституціоналізований обмін інформацією, який мінімізує інформаційну асиметрію між платниками податків і державою. Такий підхід відповідає європейській концепції податкової прозорості та водночас створює передумови для зміцнення дохідної бази бюджету України в умовах воєнного стану.

Базовим міжнародним інструментом у цій сфері є Common Reporting Standard (далі CRS), розроблений Організацією економічного співробітництва та розвитку. CRS запроваджує механізм автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки податкових резидентів, зокрема щодо залишків коштів, фінансових доходів та ідентифікаційних

даних власників рахунків, з метою протидії ухиленню від оподаткування та використанню закордонних фінансових юрисдикцій для приховування доходів [1]. CRS реалізується через Директиву 2014/107/ЄС (DAC2), яка є складовою системи адміністративного співробітництва між податковими органами держав-членів [2].

Приєднання України до CRS та здійснення у 2024 році першого повноцінного автоматичного обміну податковою інформацією з іноземними юрисдикціями засвідчило поступове включення держави до європейського простору податкової прозорості. Фактично відбулося інституційне закріплення можливості отримання систематизованих даних про фінансові активи українських резидентів за кордоном, що створює нові аналітичні можливості для органів податкового адміністрування [3].

Разом з тим, обмін фінансовими даними в межах євроінтеграції не обмежується виключно податковою інформацією. Важливим напрямом є гармонізація законодавства та інституційних механізмів у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Право ЄС у сфері AML/CFT передбачає створення реєстрів банківських рахунків і бенефіціарних власників, що дозволяє ідентифікувати фінансову присутність суб'єктів у банківській системі без порушення режиму банківської таємниці щодо руху коштів [4]. Для України імплементація таких інструментів має важливе значення як з точки зору фінансового контролю, так і в контексті підвищення довіри до банківської системи.

Паралельно з податковими та фінансовими механізмами Україна здійснює кроки у напрямі інтеграції до Єдиного європейського платіжного простору (SEPA). Уніфікація правил здійснення платежів у євро, зниження вартості транскордонних переказів і скорочення строків їх виконання мають не лише макроекономічний, а й фіскальний ефект, оскільки сприяють зменшенню використання неформальних платіжних каналів та підвищенню прозорості фінансових операцій [5].

Сукупна дія зазначених інструментів формує нову конфігурацію фінансово-бюджетної політики, у якій обмін банківськими даними набуває системоутворюючого характеру. Передусім це проявляється у можливості розширення податкової бази за рахунок виявлення незадекларованих доходів і активів українських резидентів за кордоном, що безпосередньо впливає на надходження податку на доходи фізичних осіб, військового збору та інших обов'язкових платежів [1; 6].

Крім того, використання CRS-даних у межах ризик-орієнтованих моделей податкового адміністрування дозволяє підвищити адресність

контрольних заходів і зменшити адміністративний тиск на сумлінних платників податків. У середньо- та довгостроковій перспективі це сприяє формуванню культури добровільного податкового комплаєнсу та скороченню податкового розриву, що є критично важливим для забезпечення стабільності бюджетної системи в умовах воєнного стану [6].

Поєднання податкового обміну інформацією з інструментами AML/CFT створює додаткові можливості для протидії корупції та незаконному виведенню капіталу. Блокування фінансових потоків незаконного походження та повернення активів, прихованих від оподаткування, формують опосередкований, але стійкий позитивний ефект для бюджету та фінансової безпеки держави [4].

Для України інтеграція до європейської системи обміну фінансовими даними означає також підвищення довіри з боку міжнародних фінансових інституцій і донорів, зниження репутаційних ризиків та посилення інституційної спроможності фінансових органів. Водночас такі процеси супроводжуються зростанням вимог до захисту персональних даних, розвитку кібербезпеки та підготовки фахових кадрів [2; 4]. З боку ЄС залучення України до спільних механізмів фінансового обміну сприяє зниженню ризиків транскордонного ухилення від оподаткування та зміцненню фінансової стабільності на зовнішньому кордоні ЄС, що є важливим у контексті подальшого розширення Союзу.

У підсумку, обмін банківськими та податковими даними між Україною та ЄС доцільно розглядати як один із ключових інструментів фінансово-бюджетної політики в умовах воєнного стану та європейської інтеграції. Його розвиток забезпечує не лише зростання доходів бюджету, а й формування інституційних передумов для сталого економічного відновлення та поглиблення інтеграції України до фінансового простору ЄС.

Література:

1. OECD. Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters. Paris: OECD Publishing, 2014. URL: <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/> (дата звернення: 18.12.2025).
2. Directive 2014/107/EU of the Council of 9 December 2014 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation. Official Journal of the European Union.

2014. L 359. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0107> (дата звернення: 18.12.2025).

3. Міністерство фінансів України. Автоматичний обмін податковою інформацією (CRS). URL: <https://mof.gov.ua/uk/avtomatychnyi-obmin-podatkovoi-informatsii-crs> (дата звернення: 18.12.2025).

4. European Commission. EU Anti-Money Laundering Framework. URL: https://finance.ec.europa.eu/banking-and-banking-union/anti-money-laundering-and-countermeasures-financing-terrorism_en (дата звернення: 18.12.2025).

5. European Central Bank. Single Euro Payments Area (SEPA). URL: <https://www.ecb.europa.eu/paym/integration/retail/sepa/html/index.en.html> (дата звернення: 18.12.2025).

6. OECD Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes. Use of CRS Data for Tax Compliance. URL: <https://www.oecd.org/tax/transparency/use-of-aeoi-data.htm> (дата звернення: 18.12.2025).

Фролов Д.С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ФОНДОВОГО РИНКУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238679>

Фондовий ринок України, хоча й не посідає провідних позицій у структурі ринків капіталу за обсягами та глибиною, продовжує функціонувати, переважно завдяки активній торгівлі державними борговими інструментами та обмеженому сегменту корпоративних цінних паперів. Така структура ринку зумовлює специфічний характер його фінансової безпеки, яка тісно пов'язана з рівнем капіталомісткості та стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз. Незважаючи на відносно скромні сучасні масштаби, потенціал фондового ринку залишається значним і недостатньо реалізованим, що робить проблематику оцінки його фінансової безпеки актуальним об'єктом наукового аналізу, спрямованого на виявлення ризиків та розроблення механізмів їх мінімізації.

Питання оцінки фінансової безпеки фондового ринку не набули достатнього розвитку, що пов'язано, передусім, з його низьким рівнем капіталізації в Україні. Проте окремі науковці звертали увагу на ці аспекти. Більшість авторів вказують на перелік проблем функціонування фондового ринку, що і є джерелом ризиків та загроз фінансовій безпеці. Наприклад, О. Водозалька та С. Колеснік до таких проблем відносять [1]: низький рівень ліквідності, недостатня активність емітентів, обмежений асортимент фінансових інструментів, слабкий рівень залучення інституційних інвесторів, а також відсутність ефективної інформаційної політики для іноземних гравців.

Основними учасниками фондового ринку є: фондові біржі, емітенти, інвестори, професійні учасники (посередники), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) на яку покладено функції пов'язані із підтриманням безпеки на ринку. Вітчизняні науковці, вивчаючи стан безпеки ринку капіталів (фондового ринку) в умовах воєнного стану, підкреслюють, що в Україні спостерігалась

чітка тенденція до скорочення кількості фондових бірж. У 2010 році їх кількість становила 12 одиниць, тоді як у 2024 році скоротилася до 3 одиниць. Автори оцінюють такий тренд позитивно, вважаючи, що він став відповіддю на наближення стандартів регулювання до вимог ЄС, а отже, відображав очищення та оптимізацію ринку [2].

Втім, фондові біржі будучи основними інституційними одиницями організованого ринку цінних паперів повинні стабільно функціонувати, гарантуючи безпеку учасників торгівлі. Проводячи паралелі з банківською системою, де ліквідація банку вважається негативним фактором безпеки банківського сектору, на фондовому ринку такі аспекти не слід оцінювати так однозначно. Тим більше, що причини ліквідації фондових бірж були досить різноманітними: закриття біржі з ініціатив власників, анулювання ліцензії через відсутність професійної діяльності чи недотримання нормативів НКЦПФР.

Фондовий ринок, як складовий елемент фінансового ринку, перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими його сегментами. Прямий взаємозв'язок спостерігається з ринком позикового капіталу, оскільки реалізація кредитних відносин часто супроводжується операціями з цінними паперами [3]. У цьому контексті рівень диверсифікованості вітчизняного фондового ринку безпосередньо визначає рівень його безпеки. Переважання боргових інструментів, емітованих органами державного управління, насамперед облігацій внутрішньої державної позики, частка яких сягає близько 95% серед усіх емітентів, істотно визначає структуру та динаміку фондового ринку України. Висока концентрація державних цінних паперів стримує розвиток корпоративного сегмента, обмежує диверсифікацію інвестиційних інструментів і зумовлює формування моноінструментарної моделі ринку, в якій ОВДП залишаються ключовим об'єктом інвестування та біржових операцій.

Інституційні засади та їх оптимізація посідають важливе місце у дотриманні безпекових елементів на фондовому ринку. «Важливим аспектом регулювання фондового ринку України є необхідність посилення активності фінансових інститутів, таких як страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні компанії та інститути спільного інвестування» [4]. Це дозволило б вирішити проблему низької ліквідності, як одного з проявів безпеки фондового ринку. Доцільними в цьому ключі є спрощення доступу приватних інвесторів до інструментів фондового ринку, посилення цифровізації послуг, що також зробили б його більш ліквідним.

Погоджуємось з думками О. Левкович та І. Шрамка, які визначають зовнішні та внутрішні загрози безпеці фондового ринку. До зовнішніх

Таблиця 1

Критерії безпеки фондового ринку

Критерії	Механізм забезпечення	Учасники процесу
Стабільність інституційної структури	Коливання в кількості фондових бірж є проявом нестабільності ринку, що знижує довіру інвесторів та ускладнює консолідацію торгів. Забезпечується через ліцензування, пруденційні нормативи та моніторинг діяльності бірж для запобігання анулюванню ліцензій через неактивність чи порушення.	НКЦПФР, фондові біржі, професійні учасники ринку.
Диверсифікація фінансових інструментів	Переважання державних боргових інструментів над корпоративними створює залежність від бюджетної політики. Стимулювання емісії корпоративних облігацій та акцій, розвиток похідних інструментів для розподілу ризиків.	Емітенти, НКЦПФР, Міністерство фінансів України, інвестори.
Рівень капіталізації та ліквідності ринку	Оптимальний обсяг капіталізації забезпечує стійкість емітентів та інвесторів. Моніторинг обсягів торгів, стимулювання первинних розміщень, забезпечення прозорості котирувань для підвищення ліквідності.	НКЦПФР, фондові біржі, депозитарії, торговці цінними паперами.
Захист прав інвесторів та прозорість інформації	Недостатня прозорість призводить до маніпуляцій та втрати довіри. Обов'язкове розкриття інформації емітентами, аудит звітності, запобігання інсайдерській торгівлі.	НКЦПФР, емітенти, аудитори, інституційні інвестори.
Дотримання нормативів професійними учасниками	Недостатній власний капітал чи ліквідність торговців та депозитаріїв загрожує системними ризиками. Встановлення мінімальних вимог до капіталу, регулярні перевірки та ліцензування.	НКЦПФР, професійні учасники.
Запобігання маніпуляціям та зловживанням на ринку	Маніпуляції цінами чи інсайдерська торгівля підривають справедливість ринку. Моніторинг торгів, розслідування порушень, застосування санкцій.	НКЦПФР, саморегульвні організації.
Інфраструктурна стійкість	Надійність розрахунків та обліку цінних паперів запобігає операційним ризикам.	Центральний депозитарій, НКЦПФР,

		Національний банк України
--	--	---------------------------

Джерело: побудовано автором.

загроз науковці відносять зростання залежності від іноземного інвестора, зростання обігу іноземних цінних паперів в Україні, злочинна міжнародна діяльність, втрата або послаблення незалежності вітчизняного фондового ринку тощо. Серед внутрішніх – послаблення захищеності вітчизняних інвесторів приймати участь в операціях, недосконале законодавство, поширення тіньових процесів в Україні тощо [5].

У таблиці 1 наведено перелік критерій, дотримання яких дозволяє розробити дієву систему забезпечення безпеки фондового ринку. Ці критерії відображають ключові аспекти фінансової безпеки фондового ринку України, з урахуванням його сучасної структури та викликів. Дотримання цих критеріїв залежить від капіталізації (як індикатора глибини ринку), захисту інвесторів (для залучення капіталу) та пруденційних нормативів (для запобігання криз серед учасників). Ці елементи тісно пов'язані з регуляторною роллю НКЦПФР та сприяють загальній стійкості ринку капіталу.

Отже, оцінка фінансової безпеки фондового ринку України вимагає комплексного підходу, який враховує його структурні особливості, зокрема домінування державних боргових інструментів, обмежену диверсифікацію та інституційні трансформації. Запропоновані критерії безпеки дозволяють систематизувати ключові ризики та загрози, а також визначити напрями їх мінімізації. Реалізація механізмів підтримки безпеки залежить від скоординованої діяльності регулятора, професійних учасників, емітентів та інвесторів, що сприятиме підвищенню ліквідності, прозорості та привабливості ринку.

Подальший розвиток фондового ринку України можливий за умови посилення диверсифікації інструментів, стимулювання активності корпоративних емітентів та інституційних інвесторів, а також гармонізації регуляторних практик із міжнародними стандартами. Це не лише зменшить вразливість ринку до внутрішніх і зовнішніх загроз, а й сприятиме реалізації його значного потенціалу як ефективного каналу залучення капіталу для економічного зростання.

Література:

1. Водолазська О. А., Колеснік С. В. Розвиток фондових бірж в Україні: тенденції, проблеми та перспективи. *Інвестиції: практика та*

досвід. 2025. No 1. С. 113-130. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5417>

2. Бачо, Р. Й., Пойда-Носик, Н. Н., Макарович, В. К., Ганусич, В. О., & Вайданич, Д. (2025). Стан безпеки ринку капіталів (фондового ринку) України в умовах воєнного стану. *Актуальні питання економічних наук*, (13). <https://doi.org/10.5281/zenodo.16566850>

3. Hantsiak, M., & Brutskiy, Y. (2025). Роль державних облігацій у розвитку фондового ринку України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(16), 371-380. <https://doi.org/10.32750/2025-0234>

4. Verheliuk, Y., & Brutskiy, Y. (2024). Інституційні основи організації фондового ринку України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(14), 295-303. <https://doi.org/10.32750/2024-0227>

5. Левкович, О. В., Шрамко, І. П. (2024). Теоретичні аспекти фінансової безпеки фондового ринку. *Ефективна економіка*, (4). <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.6>

Чернецький К.Ю.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ВИБОРУ РЕЖИМУ ВАЛЮТНОГО КУРСУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238741>

Вибір режиму валютного курсу є ключовим елементом валютної політики держави, оскільки безпосередньо впливає на макроекономічну стабільність, динаміку цін, платіжний баланс та довіру до національної валюти. Обмінний курс виступає не лише індикатором економічних процесів, а й важливим каналом трансмісії монетарної політики, через який центральний банк впливає на реальний сектор і фінансові ринки. Ефективність режиму курсоутворення залежить від його відповідності поточному стану економіки, структурі зовнішніх зв'язків, розвитку фінансового ринку та адаптивності до шоків.

Невідповідність режиму призводить до викривлених валютних очікувань, накопичення дисбалансів та посилення валютних ризиків, що проявляються з часовим лагом у середньо- та довгостроковій перспективі. Тому вибір режиму валютного курсу має ґрунтуватися на незалежності центрального банку та враховувати довгострокові цілі розвитку. Домінування короткострокових політичних міркувань може дати тимчасовий ефект, але в підсумку спричиняє втрату макроекономічної рівноваги, ерозію довіри до монетарної політики та зростання системних ризиків для фінансової стабільності.

Режим валютного курсу визначає порядок формування та зміни курсу національної валюти, а також умови його використання у процесі здійснення міжнародних економічних розрахунків. Запровадження в державі відповідного режиму курсоутворення зумовлене необхідністю обміну валют під час здійснення зовнішньоторговельних операцій, надання послуг, виконання робіт у межах зовнішньоекономічної діяльності, а також у процесі міжнародного руху капіталів і кредитних ресурсів, що, у свою чергу, потребує об'єктивної оцінки вартості фінансових активів [1, с.18]. У табл. 1 відображено характеристику основних видів валютного курсу.

Таблиця 1

Види режимів валютного курсу

Режим	Характеристика
Режим жорсткої прив'язки	Національна валюта фіксується до однієї іноземної валюти або кошика валют на незмінному рівні, а центральний банк зобов'язується підтримувати курс шляхом валютних інтервенцій та обмеження автономної монетарної політики.
Режим обмеженої прив'язки	Курс національної валюти фіксується до базової валюти з можливістю його коригування у визначених межах або за заздалегідь оголошених умов, що допускає часткову гнучкість валютної політики.
Валютні коридори	Центральний банк встановлює допустимий діапазон коливань валютного курсу, в межах якого курс формується ринково, а втручання здійснюється лише у разі наближення до граничних значень.
Режим регульованого валютного курсу	Валютний курс загалом визначається попитом і пропозицією, однак центральний банк періодично здійснює інтервенції з метою згладжування надмірної волатильності або запобігання дестабілізаційним коливанням.

Режим плаваючого валютного курсу	Курс національної валюти формується виключно ринковими механізмами без цілеспрямованого втручання центрального банку, а монетарна політика зосереджується на досягненні внутрішніх макроекономічних цілей.
----------------------------------	--

Джерело: систематизовано автором.

У сучасних умовах глобальної фінансової нестабільності та зростання мобільності капіталу стратегії курсоутворення, що застосовуються центральними банками різних країн, дедалі частіше набувають гібридного характеру. Практика валютного регулювання свідчить про поєднання елементів кількох режимів валютного курсу, що дає змогу адаптувати монетарну політику до змін зовнішнього середовища та внутрішніх макроекономічних дисбалансів. Такий підхід забезпечує більшу гнучкість валютної політики без повної відмови від інструментів курсової стабілізації.

При виборі режиму валютного курсу враховується багато показників, ключовими з яких вважають: стан платіжного балансу країни; обсяг ВВП; внутрішня та зовнішня пропозиція грошей; рівень інфляції, відсоткові ставки в країнах, валюти яких зіставляються. Сукупність цих чинників зумовлює збалансований рівень попиту та пропозиції іноземної валюти, для якого характерні стабільність або повільні, економічно обґрунтовані й передбачувані зрушення. У цілому можна констатувати, що під час криз посилюється жорсткість політики курсоутворення, а під час рецесій – «відпускається у вільне плавання». У 2022 р. для запобігання паніки та забезпечення стабільності фінансової системи, а також сприяння адаптації бізнесу та населення до кризових умов в Україні було повернення до фіксованого курсу з жорсткими валютними обмеженнями. Адаптація до поточної ситуації в усіх сферах економіки сприяла його трансформації до керованої гнучкості (рис. 1).

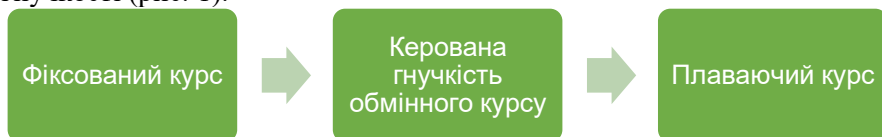

Рис. 1. Макроекономічні та фінансові передумови зміни режиму курсоутворення

Джерело: побудовано автором.

Водночас тривале використання адміністративних обмежень у сфері валютного регулювання призводить до порушення ринкової рівноваги, накопичення структурних дисбалансів і суттєво послаблює здатність економіки адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх шоків завдяки механізму гнучкості обмінного курсу. У довгостроковій перспективі такі заходи створюють значні ризики для фінансової стабільності та ефективності монетарної політики. Незважаючи на позитивну динаміку в збереженні стійкості валютного курсу, науковці та практики підкреслюють деяку передчасність послаблення валютного режиму. Аналіз міжнародної практики курсоутворення свідчить, що більшість центральних банків чітко усвідомлюють переваги режиму фіксованого або жорстко прив'язаного валютного курсу до провідної іноземної валюти, а також адекватно оцінюють ризики, пов'язані з переходом до плаваючого (гнучкого) курсу. За даними МВФ станом на 2023 рік, лише близько 32% із 190 країн застосовували вільно-плаваючий або керовано-плаваючий валютний курс, тоді як 68% країн використовували жорстку фіксацію, повзучу прив'язку чи інші форми обмеженої гнучкості. В Україні попри відсутність стабільних макроекономічних умов та очевидну відсутність ринкового сприяння, обрано режим керованого плавання. Вищенаведені показники справді свідчать про відносну стабільність курсу в таких умовах, проте досягти цього НБУ вдалось шляхом колосальних розмірів валютних інтервенцій [2].

Незважаючи на значні обсяги валютних інтервенцій, міжнародні резерви України залишалися достатніми та навіть досягли історичного максимуму – 54,8 млрд дол. США. Їх рівень є одним із ключових індикаторів ефективності валютної політики та обґрунтованості обраного режиму курсоутворення. Попри значний тиск виплат за зовнішнім державним боргом, який у 2025 році становив 775,6 млн дол. США, обсяг резервів зберігав стійку тенденцію до зростання. Збільшення частки боргу, деномінованого в іноземній валюті, суттєво посилило вразливість України до ризику дефолту через додаткове валютне навантаження. Цей фактор негативно позначився на оцінці боргової стійкості країни, що, зокрема, проявилось в погіршенні її позицій у міжнародних кредитних рейтингах [3].

Збільшення вихідних грошових потоків не супроводжувалося активізацією будь-яких джерел надходжень іноземної валюти в країну, окрім фінансової допомоги та зовнішніх позик. У цьому руслі слід згадати на скільки важливим є стимулювання експорту в процесах

забезпечення стабільності валютного курсу. Сучасна практика показує, що програми стимулювання переробної промисловості, доступне кредитування, грантова підтримка інвестицій, розвиток експортного страхування та локалізація в публічних закупівлях створюють додаткові джерела валютних надходжень і зменшують структурний тиск на валютний ринок. У середньо- та довгостроковій перспективі це сприяє покращенню платіжного балансу, скороченню потреби в масштабних валютних інтервенціях і посиленню ролі обмінного курсу як інструменту макрофінансової стабільності, зокрема в контексті євроінтеграції та адаптації до стандартів ЄС [4].

Вибір режиму валютного курсу в Україні, зумовлений необхідністю збереження макрофінансової стабільності в умовах війни та зовнішніх шоків, відображає складний компроміс між короткостроковими заходами стабілізації та довгостроковими цілями розвитку. Перехід до керованої гнучкості дозволив запобігти накопиченню дисбалансів, проте тривале адміністративне регулювання та масштабні інтервенції НБУ створюють ризики порушення ринкової рівноваги, послаблення адаптивності економіки й обмеження ролі обмінного курсу як інструменту монетарної політики. Міжнародна практика підтверджує перевагу жорстких чи обмежено гнучких режимів у країнах із подібними вразливостями, тоді як досягнення рекордного рівня міжнародних резервів та їх стійке зростання попри значні боргові виплати свідчать про відносну ефективність поточного підходу. У середньо- та довгостроковій перспективі ключовим завданням залишається диверсифікація джерел валютних надходжень через стимулювання експорту та переробної промисловості, що сприятиме покращенню платіжного балансу, зменшенню залежності від інтервенцій і адаптації економічної політики до вимог євроінтеграції.

Література:

1. Журавка Ф. О. Валютно-курсова політика Національного банку України в умовах трансформаційної економіки : Монографія. Суми. ТОВ "КВК" "Ділові перспективи" . УАБС НБУ. 2007. 70с. URL: https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/К_МЕ/Zhuravka_2.pdf
2. Данилишин Б. Валютно-курсова політика НБУ: прогнозованість чи хаос? Главком. 2025. URL: https://glavcom.ua/amp/columns/b_danilishyn/valjutno-kursova-politika-nbu-prohnozovanist-chi-khaos-1093656.html

3. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О., Москаленко Н. В. Зміцнення боргової позиції України крізь призму євроінтеграції. *European Vector of Economic Development*. 2025. № 2 (39). С. 34-48. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2153-2025-2-39-3>

4. Гужва І. Ю. Державна підтримка виробництва та експорту в Україні. *Стратегічні орієнтири приєднання України до ЄС: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Львів-Торунь : Liha-Pres. 2025. С. 11-15. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-482-8-3>.

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Колодяжний В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СВІТОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19237794>

У сучасних умовах глобалізації економічних відносин стратегічне управління підприємством набуває принципово нового виміру, оскільки традиційні підходи до формування довгострокових планів розвитку перестають адекватно відображати динаміку ринкового середовища. Вища швидкість технологічних змін, інтенсивність конкурентної боротьби, а також посилене позиціонування компаній на міжнародних ринках вимагають від менеджменту підприємств формулювання та реалізації стратегій, що враховують не лише внутрішні ресурси і можливості, а й зовнішні фактори світової конкуренції. Методологічні засади такого стратегічного проектування повинні відображати синергію між теоретичними моделями стратегічного управління та практичними вимогами адаптації до глобального контексту, де домінують мультиплікаційні ризики, невизначеність та висока швидкість змін.

Сучасна методологія стратегічного управління підприємством у світовому конкурентному середовищі повинна ґрунтуватися на системному розумінні конкурентних переваг як результату інтеграції ціннісних пропозицій, інноваційних можливостей, ефективного використання ресурсного потенціалу та синхронізації з глобальними тенденціями. Такий підхід передбачає, що стратегія не може бути розроблена у відриві від аналізу зовнішнього середовища, оскільки транснаціональні конкуренти, зміни в технологічних стандартах, нові моделі бізнесу та регуляторні умови формують контекст, у якому функціонує підприємство. Як методологічна база формується

концепція компаративних переваг, що дозволяє компанії не лише адаптуватися до світових трендів, а й створювати передумови для формування власних конкурентних ніш [1-3].

Важливим аспектом формування методології є використання аналітичних інструментів, що забезпечують багатовимірну оцінку не лише фінансових показників, а й нефінансових чинників. Такими інструментами є стратегічне картографування, SWOT-аналіз із врахуванням глобальних ризиків, PESTEL-аналіз для оцінки структурних змін у макросередовищі, а також модель п'яти сил Портера, що дозволяє оцінити інтенсивність конкуренції, вплив нових учасників ринку, силу постачальників і замовників. Взаємодія результатів цих методик забезпечує комплексний аналіз, на основі якого можна сформулювати стратегічні цілі, визначити критичні точки для інвестицій і розробити адаптивні сценарії розвитку, що враховують потенційні зміни у глобальній економіці [4-5].

Не менш важливим компонентом методології є оцінка ресурсної бази підприємства. Уміння адекватно ідентифікувати, оцінювати та мобілізувати внутрішні ресурси людський капітал, технологічні активи, організаційні компетенції визначає здатність підприємства до реалізації обраної стратегії. У світовій конкуренції ресурс перестає бути лише засобом виробництва і перетворюється на джерело стратегічних переваг, що обумовлює необхідність запровадження механізмів оцінки інтелектуальної власності, рівня інноваційності та здатності адаптуватися до змін. Підприємства, що володіють високим рівнем організаційної гнучкості, здатні швидше реагувати на зовнішні виклики і використовувати можливості для розвитку, що особливо важливо в умовах непередбачуваних змін глобальних ринків.

Методологічні засади формування стратегії мають включати також ціннісні аспекти, що визначають корпоративну культуру, етичні стандарти та соціальну відповідальність підприємства. У світовій конкуренції зростає роль репутаційних чинників, що впливають на рішення партнерів, інвесторів і споживачів. Стратегія, що ігнорує внутрішні цінності та соціальні орієнтири, ризикує втратити довіру і репутацію, що в сучасних умовах стає критично важливим елементом конкурентних переваг. Водночас інноваційні стратегії повинні передбачати не лише освоєння нових технологій, а й побудову ефективних комунікаційних платформ, що забезпечують зворотний зв'язок зі стейкхолдерами та сприяють створенню стійких партнерських мереж.

У загальному контексті методологія формування стратегії розвитку підприємства в умовах світової конкуренції повинна бути адаптивною та динамічною, оскільки тільки такі підходи здатні врахувати нелінійність розвитку, мультиплікаційний характер впливу зовнішніх чинників та високу варіативність можливих сценаріїв майбутнього. Завдання менеджменту полягає у конструюванні стратегічних рішень, що базуються на прогностичних моделях, сценарному плануванні та індикаторах раннього попередження щодо зміни конкурентних умов. Саме комплексне поєднання аналітичних методів, ресурсної оцінки, ціннісних орієнтирів та інноваційної орієнтації дозволяє створити науково обґрунтовану, практично життєздатну стратегію розвитку підприємства, здатну забезпечити йому конкурентні переваги у глобальному економічному середовищі.

Література:

1. Гринько Т.В. Стратегічне управління підприємством у глобальному конкурентному середовищі // Економічний аналіз. – 2018. – Т. 28, № 3. – С. 154–160.
2. Савченко В.Ф. Методологія формування стратегії розвитку підприємств // Вісник економічної науки України. – 2019. – № 2. – С. 66–72.
3. Кузьмін О.Є. Стратегічні підходи до управління конкурентоспроможністю підприємств // Менеджмент та підприємництво в Україні. – 2020. – № 1. – С. 12–18.
4. Мельник Л.Г. Системний підхід до стратегічного розвитку підприємств // Механізм регулювання економіки. – 2017. – № 4. – С. 45–51.
5. Петренко І.М. Формування конкурентних стратегій підприємства в умовах глобалізації // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Вип. 36. – С. 102–108.

Матицин І.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЦИФРОВА ІНТЕРАКЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238238>

У сучасній економічній парадигмі цифровізація підприємницької діяльності перестала бути елементом технологічної модернізації і набула статусу системного чинника економічної стійкості. Для малого та середнього підприємництва, яке формує основу національної економіки та забезпечує значну частку доданої вартості, здатність інтерактивно інтегрувати цифрові інструменти у бізнес-процеси визначає не лише продуктивність, але й виживання у середовищі структурних шоків. В умовах воєнної економіки, що характеризується розривом логістичних ланцюгів, міграцією робочої сили, руйнуванням інфраструктури та високою невизначеністю попиту, цифрова інтеграція операційних процесів стає ключовим механізмом адаптивності.

Цифрова інтеракція бізнес-процесів передбачає не просто автоматизацію окремих операцій, а формування єдиного інформаційного контуру управління підприємством. Інтеграція ERP-систем, CRM-платформ, хмарних сервісів, аналітичних ВІ-модулів та цифрових платіжних інструментів забезпечує синхронізацію фінансових, логістичних, виробничих та клієнтських потоків даних [1]. Така синхронізація знижує інформаційну асиметрію, скорочує часові лаги управлінських рішень і формує передумови для алгоритмічного управління ресурсами.

В умовах воєнної турбулентності економічна ефективність цифрової інтеракції проявляється передусім у зменшенні транзакційних витрат та оптимізації операційних циклів. Підприємства, що інтегрують цифрові платформи управління фінансами, отримують доступ до оперативної аналітики грошових потоків, що мінімізує касові розриви і підвищує ліквідність. Автоматизація логістики дозволяє оптимізувати запаси та скоротити витрати на зберігання й транспортування, що

набуває критичного значення за умов нестабільності постачань. Водночас цифрове управління взаємодією з клієнтами сприяє персоналізації пропозицій і підвищує рівень утримання споживачів, що формує стійкість доходів підприємства.

Секторна асиметрія цифрової інтеграції демонструє структурну нерівномірність технологічної модернізації. Сервісні та ІТ-орієнтовані підприємства демонструють високий рівень цифрової зрілості, тоді як виробничі та аграрні підприємства перебувають на етапі часткової цифровізації. Така диспропорція пояснюється різною капіталомісткістю цифрових інвестицій, дефіцитом фінансових ресурсів та обмеженими цифровими компетенціями персоналу. Водночас саме традиційні сектори мають найбільший потенціал приросту продуктивності від впровадження цифрових технологій, оскільки ефект масштабу автоматизації тут є максимальним.

Важливою детермінантою цифрової інтеракції виступає людський капітал. Низький рівень цифрової грамотності менеджменту та персоналу трансформує технологічні рішення у фрагментарні інструменти без синергетичного ефекту. Таким чином, цифрова трансформація є не технологічним, а інституційно-організаційним процесом, що передбачає зміну управлінської культури, структури прийняття рішень та корпоративної компетентності [2].

Особливого значення набуває інтеграція технологій штучного інтелекту, які трансформують цифрову систему підприємства з інструменту автоматизації у механізм прогнозування та адаптивного управління. Алгоритми машинного навчання дозволяють моделювати попит, оптимізувати виробничі цикли, прогнозувати ризики та підвищувати точність управлінських рішень. В умовах високої невизначеності така аналітична здатність зменшує ризик помилкових стратегічних рішень і підвищує економічну стійкість підприємств.

Разом із тим цифрова інтеракція бізнес-процесів стикається з низкою бар'єрів. Фінансові обмеження, висока вартість ліцензійного програмного забезпечення, дефіцит ІТ-спеціалістів та кіберзагрози формують системні ризики цифрової трансформації. Додатковою загрозою є залежність від програмного забезпечення країни-агресора, що створює не лише економічні, але й безпекові ризики для підприємств.

Макроекономічний вимір цифрової трансформації МСП проявляється у зростанні продуктивності праці, розширенні ринків збуту та підвищенні стійкості економіки загалом. Цифрово інтегровані підприємства швидше адаптуються до кризових шоків, демонструють

вищу інноваційну активність і формують мультиплікативний ефект для економічного відновлення країни. Відтак цифрова інтеракція бізнес-процесів повинна розглядатися як ключовий елемент економічної політики відновлення та структурної модернізації.

Отже, у воєнно-кризових умовах цифрова інтеракція бізнес-процесів трансформується з інструмента підвищення ефективності у системний механізм забезпечення стійкості підприємницького сектору. Її стратегічний потенціал реалізується через інтеграцію технологій, розвиток цифрових компетенцій, інституційну підтримку та формування безпечної цифрової інфраструктури. Саме така конфігурація створює передумови для довгострокової конкурентоспроможності малого і середнього підприємництва та відновлення економіки України.

Література:

1. Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні. Paris: OECD Publishing, 2024.
2. Решетняк О. І., Белікова Н. В., Юрченко О. К., Калашнікова К. Ю. Особливості процесів цифровізації малого та середнього бізнесу в Україні. *Бізнес Інформ*. 2024. № 6. С. 79–93.

Шур І.М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЕНЕРГЕТИЧНІ СТИМУЛИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19238959>

Екологізацію підприємництва в Україні доцільно інтерпретувати як економічно зумовлену трансформацію виробничої функції, за якої екологічні характеристики перестають бути зовнішнім обмеженням і стають внутрішнім чинником формування витрат, інвестиційних рішень і профілю ризиків підприємства. В умовах трансформаційної та воєнної економіки екологізація не зводиться до впровадження окремих

природоохоронних заходів. Вона проявляється передусім у перерозподілі ресурсів на користь енергоефективності, технологічного оновлення та зменшення енергетичної залежності, оскільки саме ці параметри безпосередньо впливають на собівартість продукції, безперервність виробництва, фінансову стійкість і доступ до зовнішніх ринків.

Енергетична трансформація формує ключовий стимул екологізації через зміну меж економічної доцільності використання енергії. На макrorівні цю зміну коректно фіксувати за допомогою частки споживання енергії з відновлюваних джерел у загальному кінцевому енергоспоживанні. Йдеться не про виробництво електроенергії, а про кінцеве споживання енергії у промисловості, транспорті, житловому та комерційному секторах, що робить показник безпосередньо придатним для оцінювання енергетичного середовища, у якому функціонує бізнес.

За офіційними даними Світового банку значення частки споживання енергії з відновлюваних джерел у загальному кінцевому енергоспоживанні для України зросло з 4,2% у 2015 році до 8,9% у 2021 році, тобто майже на 4,7 в. п [2]. Така динаміка свідчить про поступову структурну зміну енергоспоживання, за якої підвищується віддача від інвестицій в енергоефективні технології, електрифікацію виробничих процесів, біоенергетику та локальні джерела енергії. Для підприємств це означає, що енергоємні технології дедалі частіше втрачають цінну конкурентоспроможність, тоді як рішення, спрямовані на зниження питомого споживання енергії та використання альтернативних джерел, переходять у зону економічної доцільності навіть без прямої фіскальної підтримки.

Після 2022 року інтерпретація частки відновлюваних джерел у кінцевому енергоспоживанні потребує іншої аналітичної оптики, оскільки воєнний стан спричинив асиметричне скорочення попиту на енергію, пошкодження генерації та мереж, зміну галузевої структури споживання й підвищення ролі аварійних та резервних джерел енергії. За цих умов зміна часток може відображати як реальне нарощування відновлюваної енергетики, так і механічний ефект зменшення загального обсягу кінцевого споживання. Саме тому доцільно розмежовувати планові орієнтири та фактичні наближення.

Планові орієнтири НПЕК задають зростаючу траєкторію частки ВДЕ у валовому кінцевому енергоспоживанні (GFEC) від 12,1% у 2022 р. до 18,2% у 2025 р [1]. Натомість експертні оцінки для загального кінцевого енергоспоживання (TFEC) як наближення до показника частки споживання енергії з відновлюваних джерел у загальному

кінцевому енергоспоживанні, що розраховується Світовим банком окреслюють суттєво стриманіший коридор, у межах 10,5–12,0% у 2022 р., 10,0–12,5% у 2023 р., 10,0–13,0% у 2024 р. та 10,5–13,5% у 2025 р [2]. Така різниця між траєкторією GFEC-орієнтирів і TFEC-інтервалами є важливим методологічним сигналом. Вона вказує, що політичні цілі щодо валового кінцевого енергоспоживання не можуть автоматично переноситися на оцінку фактичної частки ВДЕ у загальному кінцевому споживанні, а номінальні зрушення показника потребують інтерпретації з урахуванням воєнного переформатування енергетичного попиту. Отже, у 2022–2025 роках коректно трактувати зміни частки ВДЕ не як безумовний доказ модернізації, а як результат взаємодії двох механізмів – структурної трансформації енергетики та кризового стискування кінцевого споживання.

Національний план з енергетики та клімату формує зростаючу траєкторію ролі відновлюваних джерел у валовому кінцевому енергоспоживанні у середньостроковій перспективі. Для підприємницьких рішень це означає появу стабільного очікування, що відносна вартість енергії з відновлюваних джерел і ефект від енергоефективності надалі зростатимуть. Водночас воєнний шок підсилює значення енергетичної автономності як елемента операційної стійкості. Витрати на простої, зриви контрактів і аварійні зупинки виробництва в умовах нестабільного енергопостачання часто перевищують витрати на модернізацію, що перетворює екологізацію з довгострокової інвестиції на інструмент управління поточним ризиком.

Євроінтеграційний контур додатково конкретизує економічний зміст екологізації. Екологічні та енергетичні параметри дедалі частіше фіксуються у контрактних умовах, вимогах фінансування, процедурах закупівель і механізмах торговельного регулювання. У такому середовищі екологізація перестає бути декларативною і набуває характеру керованої виробничої функції, де поряд із показниками продуктивності застосовуються індикатори енергоємності, вуглецевої інтенсивності та ресурсоощадності. Конкурентні позиції формуються не стільки через заявлені цілі, скільки через здатність підприємства інтегрувати енергетичну трансформацію у внутрішні стандарти управління витратами, інвестиційні критерії та систему управління ризиками.

Підсумовуючи, енергетичні стимули екологізації підприємництва в Україні формуються комбінацією трьох чинників. Перший чинник – структурна зміна енергоспоживання, зафіксована зростанням частки

відновлюваних джерел у загальному кінцевому енергоспоживанні. Другий чинник – воєнно зумовлені ризики енергозабезпечення, які переводять енергоефективність і локальні джерела енергії в площину операційної безпеки. Третій чинник – євроінтеграційні вимоги, що роблять екологічні параметри умовою доступу до ринків і фінансування. За таких умов результативність екологізації визначається не масштабом окремих заходів, а здатністю підприємств системно інтегрувати енергетичні рішення в управління витратами, ризиками та інвестиціями, спираючись на верифіковані індикатори й узгоджені орієнтири трансформації енергетичного балансу.

Література:

1. Про схвалення Національного плану з енергетики та клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.06.2024 № 587-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2024-%D1%80#Text>.

2. World Bank Open Data. Renewable electricity output (% of total electricity output) [Ukraine]. URL : <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=EG.FEC.RNEW.ZS&country=UKR>

Шамрай В.Б.

*старший науковий співробітник
відділу фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПОЛПШЕННЯ ТРИБОТЕХНІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ДЕТАЛЕЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ МАШИН ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ ПОКРИТТІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20322768>

З урахуванням сучасного стану економіки України, що характеризується необхідністю раціонального використання ресурсів, зниження виробничих витрат та підвищення ефективності функціонування агропромислового комплексу, особливої актуальності набувають питання підвищення довговічності та надійності сільськогосподарської техніки. В умовах обмежених фінансових можливостей, зростання вартості матеріалів і енергоресурсів, а також потреби у зменшенні залежності від імпортних комплектуючих, пріоритетним є впровадження технологій, що забезпечують відновлення та зміцнення робочих поверхонь деталей з мінімальними витратами та максимальним економічним ефектом.

Багаточисельні дослідження показали, що найбільший вплив на властивості композиційних покриттів і відповідно зміцнюваних і відновлюваних робочих поверхонь деталей та робочих органів сільськогосподарських машин чинить склад композиційного покриття та спосіб його формування. Вибір способу формування композиційного покриття визначається умовами експлуатації сільськогосподарських машин, конструкцією деталі або робочого органу, їх матеріалом, складом композиційного покриття та його економічною доцільністю.

Виконаний літературний огляд способів зміцнення та відновлення композиційними покриттями дозволив сформулювати основні вимоги до технологічного процесу їх нанесення, яким відповідає метод електроіскрового легування.

Дискретний характер методу електроіскрового легування дозволив при нанесенні композиційних покриттів із твердих сплавів вирішити основне протиріччя - подолати їх крихкість, і тим самим забезпечити обмежене зростання напружень, що виключає когезійне розтріскування

та адгезійне відшарування покриття і багаторазово підвищує міцність і довговічність зміцнених поверхонь.

Термін служби сільськогосподарських машин лімітують триботехнічні властивості їх деталей, а знос призводить до порушення агротехнічних вимог, і як наслідок - до зменшення врожайності.

Втрата працездатності деталей і робочих органів сільськогосподарських машин зв'язана з абразивним зносом, який складає 20%. Процес абразивного зношування в чистому вигляді зустрічається рідко, він являє собою суттєву частку загального процесу зношування.

Найбільш поширеними видами зношування робочих органів і деталей сільськогосподарських машин є абразивний та корозійно-механічний види зношування. Багаточисельні дослідження українських вчених Ляшенко Б.А., Клименко С.А., Черновола М.І. та ін. показали, що раціональним і економічно доцільним вирішенням проблеми забезпечення міцності, твердості, зносостійкості та триботехнічних властивостей деталей і робочих органів сільськогосподарських машин є застосування композиційних покриттів.

Вирішення поставленої проблеми пов'язане з вибором складу та способу формування композиційних покриттів. В якості матеріалу для нанесення зносостійких покриттів використовують композиційні матеріали з металевою матрицею, яка сумісно з армуючим наповнювачем рівномірно розподіляє напруження, забезпечує несучу здатність композиту і захищає наповнювач від механічних ушкоджень і окислення.

Наповнювачами в композиційних матеріалах служать дисперсні частинки тугоплавких фаз – оксидів і карбідів, основною функцією яких є зміцнення.

Абразивна зносостійкість композиційних матеріалів залежить від їх складу. Високою абразивною зносостійкістю володіють матеріали й покриття з мартенситно-аустенітною матрицею, зміцнені карбідною фазою.

Для підвищення триботехнічних властивостей використовуються різні методи нанесення композиційних покриттів: наплавленням, газотермічним напиленням, 19 електроіскровим легуванням, а також різні комбіновані методи.

Аналіз літературних джерел показав, що більшість методів нанесення композиційних покриттів альтернативні. Вибір способу формування композиційного покриття визначається умовами

експлуатації сільськогосподарських машин, конструкцією деталі або робочого органу, їх матеріалом, складом композиційного покриття та його економічною доцільністю.

Виконаний літературний огляд способів зміцнення та відновлення деталей композиційними покриттями дозволив сформулювати основні вимоги до технологічного процесу їх нанесення, яким відповідає метод електроіскрового легування. Процес електроіскрового легування, який забезпечує формування покриттів дискретних по своїй природі, дозволяє формувати зносостійкі композиційні покриття різної суцільності на основі карбідів, оксидів, боридів, самофлюсуючих сплавів.

Покриття, отримані електроіскровим легуванням, утворюють поверхні, які дозволяють значно підвищити несучу здатність пар тертя, зносостійкість деталей і трибосполучень, стабільність їх триботехнічних характеристик.

Електроіскрові покриття характеризуються високою зносостійкістю, твердістю і в них не проявляються фазові перетворення.

Зносостійкість композиційних покриттів, отриманих методом електроіскрового легування, залежить від твердості матеріалу покриття, який перешкоджає абразивним часткам потрапляти в поверхню деталі.

До нинішнього часу формування композиційних покриттів методом електроіскрового легування є однією з невирішених задач в проблемі підвищення зносостійкості робочих органів і триботехнічних властивостей деталей сільськогосподарських машин.

Відновлення, зміцнення, підвищення триботехнічних властивостей та строку експлуатації деталей сільськогосподарських машин є важливим резервом розвитку сільськогосподарського машинобудування та ремонтного виробництва, підвищення його ефективності.

Використання зміцнених і відновлених деталей дозволить знизити витрати ремонтних підприємств на запасні частини, зберегти велику кількість металу. Тому підвищення триботехнічних властивостей деталей сільськогосподарських машин шляхом формування композиційних покриттів методом електроіскрового легування є актуальним завданням, вирішення якого забезпечить строк служби зміцнених і відновлених деталей, що не поступиться строку служби нових деталей та допоможе зробити сільськогосподарське та ремонтне виробництво рентабельним.

Література:

1. Гевко Р.Б., Ткаченко І.Г., Павх І.І. Машина сільськогосподарського виробництва: навч. посіб. Тернопіль, 2005. 228 с. <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/14777>.
2. Сало В.М., Лещенко С.М., Лузан П.Г., Мачок Ю.В., Богатирьов Д.В. Машина для обробітку ґрунту та внесення добрив: навчальний посібник. Харків, 2016. 244 с. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/5475>.
3. Сисолін В.П., Сало В.М., Кропівний В.М. Сільськогосподарські машини: теоретичні основи, конструкція, проектування. За ред. М.І. Черновола. Київ, Урожай. 2001. 384 с. ISBN 966-05-0070-X.
4. Заїка П.М. Теорія сільськогосподарських машин. Т.1(4.1). Машина та знаряддя для обробітку ґрунту. Харків, Око. 2001. 444 с. ISBN 966-526-069-3
5. ДСТУ ISO 4197: 2004. Ґрунтообробне обладнання. Лапи культиваторів. Національний стандарт України. [Чинний від 2006-06-09]. Київ, Держспоживстандарт України, 2006. 4 с. https://online.budstandart.com/ru/catalog/docpage.html?id_doc=91922
6. ДСТУ ISO 5680: 2004. Ґрунтообробне обладнання. Стойки та лапи культиваторів. Національний стандарт України. [Чинний від 2006-09-01]. Київ, Держспоживстандарт України, 2006. 6 с.
7. Офіційний сайт АТ «Ельворті» [Електронний ресурс]. <https://elvorti.com/>.
8. Офіційний сайт ВАТ “Уманьферммаш” [Електронний ресурс]. <http://fermmash.com/corp/index.php/ru/>.
9. Аулін В.В., Бобрицький В.М. Характер та інтенсивність зношування робочих органів ґрунтообробних машин. Проблеми трибології (Problems of Tribology). Хмельницький, ХДУ. 2004. №2. С. 107-112.
10. Денисенко М.І., Зазимко О.В., Лабунець В.Ф. Дослідження поверхонь тертя робочих органів ґрунтообробних сільськогосподарських машин. Проблеми тертя та зношування. 2016. №1(70). С. 150-153. 131 http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptz_2016_1_18.
11. Борак К.В., Руденко В.Г., Кравчук А.В., Добранський С.С. Фізичні, хімічні та механічні процеси в трибосистемі «робочий орган – ґрунт». Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Технічні науки. 2017. Вип. 181. С. 143–147. <https://elartu.tntu.edu.ua>

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

23 грудня 2025 року

Підписано до друку 29.12.2025 р.
Формат 60х90/16.Папір офсетний.
Ум. друк. арк.-9,8. Обл. вид. арк.- 7,9.
Друк ПП «Сердюк В.Л.»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК №3360 від 30.12.2008 р.